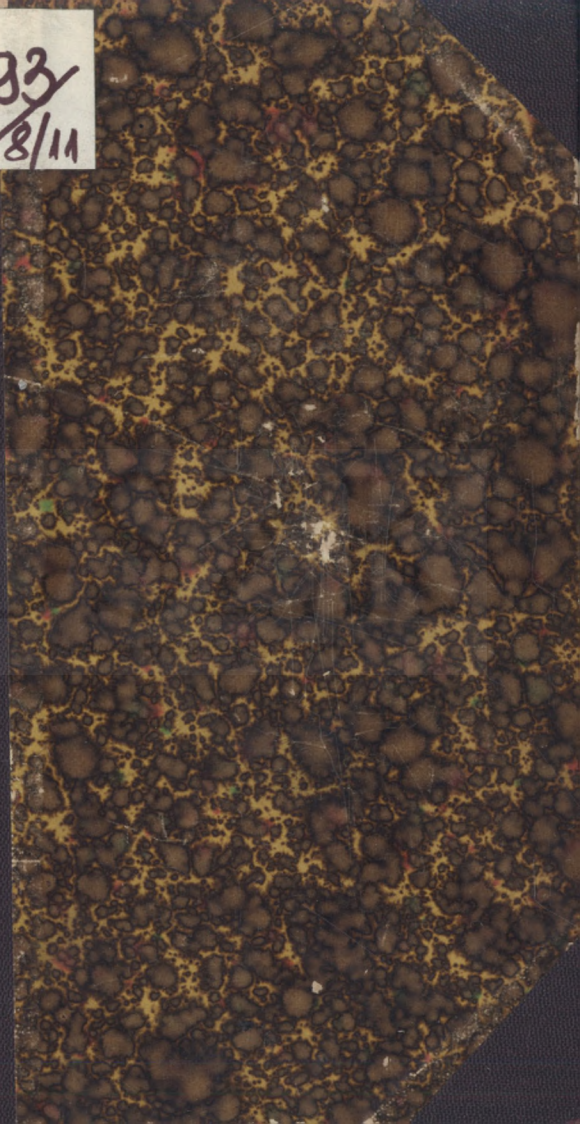

14.993
/ 8/11

AZ ATHENAEUM OLVASOTÁRA.

KÖTELES PÉLDÁNY
A MAGY. NEMZETI MÚZEUM RÉSZÉRE

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

AZ
UTOLSÓ.

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN.

IRTA

MALONYAY DEZSŐ.

HARMADIK KÖTET.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1896.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

14993 / 8 / 11

~~25445~~

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növedéknapló
1896. év. 778. .sz.

I.

Még hátra van a festés és Mathurine . . .

Hamar, de hamar túl akartam esni ezeken is. Képtelenség mind a kettő, úgy járok majd, mint az irással, de hát annál inkább végezni kell ezekkel is.

Mi lesz majd azután? . . .

Semmi, nem tudom, de ezektől is szabadulni akarok.

Egyáltalán nem gondoltam arra, hogy mit fogok festeni, de lázas sietséggel készülődtem hozzá. Széles ablakot vágattam a kupolán. Mig ezen dolgoztak, némileg megnyugodtam. A munkások kizavartak a toronyból s én, hol a parkban, hol a tengerparton bolyongva, lassankint ismét kiokoskodtam magamnak egy gyanus „talán“-t!

Talán mégis! . . . Hátha azért nem tudok írni, mert túlságosan sok a festői elem a szenzációimban? Hátha a vásznon jobban boldogulok, mint a papiroson!

Mindaddig, míg festékeim nem lévén, munkához kezdenem lehetetlen volt, inkább a biztató eshetőségeket találtam meg, — amint megérkezett Maignac

küldeménye, sorra ráakadtam a csüggesztő nehézségekre is. Hogyan boldogulhatnék, hisz alig tudok valamit a festészet alapelemeiből? . . . Gyerekkoromban tanítottak ugyan rajzolni, de hisz annyival semmire nem megyek! Mindegy! Szintónusokkal is eléggé ki lehet fejezni a hangulatokat s majd így próbálom meg . . .

Kegyetlenül megviseltek ezek a hetek és senkim nem volt, akinek sóhajthattam volna. Dagorne előtt úgy titkoltam a gondolataimat; mintha bizony meg is értett volna; a falubeliek csak a nagy urat látták bennem. Conan abbé is elidegenedett tőlem, valószínűleg megijedt.

Mikor a nagy ablakot vágta a kupolán, mondtam neki, hogy festeni fogok. Csóválta a fejét, hogy milyen furcsák jutnak az eszembe! No, de ha már így van, hát mondana ő valamit!

— Fössön a kegyelmes ur egy szép, nagy Szent Annát a templomnak, a régi úgy megfakult s úgy össze van repedezve, hogy már nem is lehet megismerni.

— Nem tudok én úgy festeni, tisztelendő ur.

— Nem? . . . De hát talán kireperálni mégis csak ki tudná a kegyelmes ur, ugy-e?

Megigértem, hogy majd hozatunk egy Szent Annát Párisból s ezzel beérte.

Följött aztán egyszer, hogy mit főstök hát?

Rosz napom volt. Persze . . . Mikor írni akartam, kapkodtam a színekhez, most pedig, hogy az

ecsethez kellett volna nyulnom, néhány fegyelmetlen hangulatfoszlányon kívül ismét nem állott egyéb a rendelkezésemre. A vászonnal is csak úgy jártam, mint a papirossal, sőt még addig se jutottam, mert mikor azt kezdtem keresni, hogy mit fessek meg, egyik sujetmet lehetetlenebbnek találtam a másikinál s azon töprengtem, hogyan fejezhetném ki színekben a tehetetlenség hangulatát... Bármiféle rajz zavarólag hatna... De vajjon nem azért óvakodom-e így a rajztól, mert nem tudok rajzolni?!...

Hátha megfesterém a tengert, mikor szürke és köd van fölötte? ... De hisz akkor is él, szüntelenül mozog!

Talán festhetnék egy sivár pusztaságot, hogy egyetlen fűszál se legyen rajta, csak csupa meszes, kavicsos föld és ólomszürke, mozdulatlan ég feküdjék fölötte, be, be, messze be és sehol egy madár se legyen... De ez inkább a halál, nem pedig a tehetetlenség! Vagy a „semmi.“ ... Hogy lehetne megfesteni a „semmit“? ...

Igy vergődtem.

Kerestem a természetben a tehetetlenség hangulatát, hisz abban mindig híven megtaláljuk a saját hangulatunkat, -- csak ezt az egyet nem.

De mégis! ... Egyszer, akkor délben, amikor Mathurinehez készültem és rekkenő meleg volt, nem moccant egy falevél se, irtóztató egyformán sütött a nap és ez szomorubb volt egy esős őszi alkonyánál, — akkor néhány pillanatig úgy éreztem, hogy azok a

saját pazar izzásában elalélt természet teljes tehetlenségének a pillanatai voltak.

Mondom, kegyetlen napom volt s Conan abbé látogatott meg.

Leültem és hagytam, hogy beszéljen. Azt hiszem a bucsuról beszélt, én néztem egy darabig az arcát s aztán mögötte, a saját kósza gondolataimat.

Egyszer csak elhallgat és hátra fordítja a fejét.

— Ejnye, azt hittem, hogy valaki itt van mögöttem!

Nem szóltam rá semmit.

— Milyen furcsa! — mondta ő s még egyszer hátra tekintett, azután meg én rám.

— Isten engem . . .

— Igen, igen abbé, én néztem ott valakit.

— Iszen nincs itt senki!

— De igen, valakire gondoltam s az ott volt.

Köhintett, nagyon bizalmatlanul vizsgálta az arcomat s hamarosan elment. Hátha még azt is megmondtam volna neki, hogy az apámat és Mathurinet láttam a háta mögött!

II.

Maradt még egy utolsó szalmaszál s abba kapaszkodtam.

Mathurine azt mondta, hogy csak üzenjek s eljön hozzám . . .

Tehát üzeni fogok neki, hogy jőjjön! Mit bánom én . . . A szeretőmmé teszem, ha kell!

El fogom küldeni hozzá Dagornet, éppen őt.

De hogyan? Mit mondjak neki?

„Eredj le Mathurinehez s mondjad neki, hogy jőjjön.“ Azonnal, azonnal, küldöm őt azonnal — s nem is haboztam, becsengettem Dagorut. De nem néztem rá, úgy mondtam neki:

— El foglak küldeni valahova.

— Igenis.

— El foglak küldeni ma . . .

Mégis resteltem. Kár volt behívni, inkább magam mehetnék utána! — gondoltam.

— Hova tetszik parancsolni.

— Egy . . . Azaz majd délután figyelmeztess rá.

— Tán asszony kell a kegyelmes urnak?

— Honnan tudod? — kérdeztem tőle ijedten.

— Hm . . . Már régen gondoltam, bocsánatot kérek, csak nem mertem szólni. Mit mondjak neki? Mikor jőjjön?

A készsége jobban zavarba hozott, mintha vakmerően szembe szállt volna esetleg velem. Hisz ez nem Dénes! . . . Ez valami más . . . De feszélyez azért ez is, hanem másként, úgy, hogy pirulva bár, de mégis megmondtam neki:

— Eredj le Mathurinehez és mondjad neki, hogy jőjjön.

III.

Három óra oda, három vissza, — tehát összesen hat. Az első elmúlt nagy nehezen . . . a másik is . . . azután megállítottam az asztalomon levő ingaórát . . . azután imádkoztam.

Nem tudom, hogy jutott eszembe, egyszer csak elkezdtem a miatyánkot.

Dagorne egyedül jött vissza. Mathurine azt üzenté, hogy ne haragudjam érte, de a héten nem ér rá, hanem majd a bucsu után, a jövő vasárnap . . .

— Eljön?!

Dagorne vigyorogva felelt:

— El-e? . . . Jön az kérem szépen, mint a bárány. Melyik ne jönne!

IV.

Szombaton volt a bucsu.

Ugy irom itt le, amint ma látom. Ma már látom hozzá az elejét is.

Látom a februári nehéz ködöt s alatta az Oceánt. Meg van halva az egész láthatár. A köd koporsófüdele alól menekülő hullámok harsogva tépik a partot, dühös tajtékkal köpködve be a konok sziklákat; mély barázdát szorít a fojtogató tenger egyegy merészebben kiálló gránittömb nyakán s az apró

habok sírva vájják be magukat a térdei alá. A ten-
ger nem akar meghalni!

Látom a fekete bárkákat, leszerelve reszketnek az öbölben, nyöszörögve inganak a csupasz árbocok s a halászapadok alatt gubbaszt néhány sirály.

Látom a halászgunyhókat a parton. Az asszonyok szorgalmasan foltozgatják a vitorlákat s javítják az ereszre aggatott hálókat. Azok a dalok, melyeket szinte titokban dudolnak le munka közben, szürkébbek az imádságnál, olyan egyformák és olyan hosszúak, mint az a barna fonál, amelyből a hálót kötik... A konyhában, a tüzhely fölé akasztott bográcsban pedig békésen rotyog a leves.

Látom a halászt, a gunyhó elé ágyazott magának heverő almot, jó sós szagu hinárból. Feje alá tette párnának a facipőit, zápfogra szorítja mocskos kis pipáját és pihen és nézi, szüntelen nézi a ködöt, ma is, holnap is. A gyerekek, kócos, maszatos kis békák, boldogan bújnak a karjai alá, a lábai mellé, vetélkedve nyargalnak a konyhába parázs után, ha parázs kell a pipára s halommal hordják neki a színes kagylókat. Átballag a szomszéd halász is, ráncba szedett homlokkal segít pihenni és már most ketten nézik a ködöt, míg csak ki nem ürül mind a két-tőjük dohányos kobakja. Akkorra pedig előkerül a harmadik szomszéd, elő a negyedik, hatodik és már most hatan nézik a mozdulatlan ködöt, szótlantul, napokig.

Végre megjön, amit vártak: az erős nyugoti

szél. Rongyokká marcangolja a ködöt, vonítva kor-
bácsolja szét foszlányait a tenger vállairól és dia-
dalmasan öleli le végtelen kebelére a kék eget a
napfényben ragyogó Oceán.

Most aztán, elő a bárkákkal!

Gondosan átvizsgálják az utolsó eresztékig,
ujra kátrányozzák, a csavarokat megszorítják, meg-
rongált részeit ujakkal cserélik ki, berakják a háló-
kat, a horgokat, a szigonyokat, a köteleket, a sze-
kercéket kiköszörülik, kis hordókba sót, olajat és
kétszersültet raknak a fenék alá, — dolga van ott,
sok dolga gyereknek, asszonynak. És mikor a vi-
torlarudak is ott lógnak az árbocokon, még egyszer
tűzfölé akasztja az asszony a bográcsot s megfózi
gondosan, ezer jóizüre és talán utoljára az ő urának
a húslevest.

Azután kurtán bucsuznak övéiktől és a bár-
kára szállnak ők hatan, mind a hatan markos, el-
szánt halászok. Bőrüket kicserzette a sósviz, a szél,
a nap, — szívük meg ott lett jó erős az árboc tö-
n, tengeren. Ők hatan együtt egy család. Ép-
pen hat ember kell minden bárkára, többen nem fér-
nek, kevesebb nem elég és annak a hatnak egy kö-
zös, könnyen szakadó szálon az élete. Ha az egyik
el talál késni egy vitorlafordítással, mind a hatnak
özvegyen marad itthon az asszonya. Ha fordul a
szél, ha oldalt veti a bárkát a hullám, ha sebesen
be kell vonni a vitorlákat, ha fordítani kell a kor-
mányrudon, — mindeniknek megvan a maga bátran,

azonnal, habozás nélkül cselekedni valója. Néhány hitvány deszkaszál ezen a rengeteg vizen és ők hantán együtt a halál ölében járnak néhány falat kenyérért! . . . Azt a falat kenyeret várja itthon reszketve az asszony és a kis szőke porontyok, — azért mennek ők ki messze, Izland felé, el az Uj-Földig, mikor fölszáll a köd, mert ez a legendás föld meddőbb egy ringyónál, csak szép. Száz özvegy halász-asszony se tudna egy buzakalász alá elegendő esőt sirni belé.

Az asszonyok hosszasan néznek a távolba vesző bárka után s az ölbén tartott kis poronty is ott látja a saját jövődjét:

Car c'est pour les flots que nous enfants,
Tous meurent marins, qui sont nés Bretons . . .

Ők itt maradnak imádkozni.

Mig azok kint küzködnek ég és víz között, itt, a mi kis templomunkban, csodatévő Szent Anna templomában bucsura járnak az asszonyok s az a néhány itthonmaradt öreg, meg nyomorék, hogy áldást könyörögjenek le az utjokra.

A mohos tornyu kis kőtemplomot a sírok veszik körül. Hisz olyan kevésnek ássák meg a sírját a szárazföldön. Kár is volna azokat külön temetőbe vinni. Jobb nekik itt, közel az Isten házához.

A templom zsúfolva volt asszonyokkal, de sőt a felének hely se jutott bent a templomban, azok hát künt térdeltek le a sírok között.

Egy fenyőfához támaszkodva, eleinte közönyösen néztem őket. Mathurinet kerestem. Vajjon megszólít? . . .

Csupa, csupa asszony, mind egyformák, erős arcu, nem szép asszonyok . . . Nem törődnek velem, rám se néznek, — szomorúak, csöndesek valamennyien, nem tudom, melyik köztük a leány, melyik az anyja. A ruhájuk is egyforma, dísztelen fekete posztóköntösben van valamennyi s nincsen rajtuk egyetlen szál virág, egy szem gyöngy se. A szélesen kihajtott fehér főkötő még egyformábbá teszi őket. Ez a fehér sisak valami aszketikus, rideg árnyékot borít az arcukra, egy fürt, de még egy szál haj se látszik ki alóla, — mind megannyi szomorú nézésű, lesütött szemű apácai ők a tengernek. Széles, kerek fehér gallér van a vállukra terítve s ez az egyetlen fényüzésük; ezer apró, szalmaszálnyi redőkbe van szedve ez a hófehér gallér, melyet nem derít egy öltésnyi himzés, egyetlen keskeny szalagocska se. Minek is volna az a szalag? . . . Kinek tűznének virágot a mellükre? . . . Hisz nincs, aki elkérje.

Imádkoztak.

Oh, hogy tudnak ezek a halászasszonyok imádkozni!

Ez az igazi, alázatosan vallott, vak bizodalommal rebegett imádság, melynek szent kötelesség érintetlen épségben őrizni meg egy Istent.

Hogy elfeledtem köztük a saját nyomorúságot . . .

Besompolyogtam a templomba s egy darabig még okoskodtam, hogy mégis csak jól van ez így... Áldott legyen az a pap, az az együgyű, ostobául ravasz és kövér pap ott az oltár előtt, áldott legyen, mert hisz ő ápolja és őrzi ezeknek a szegény, gyöngé, féltő asszonyoknak a sötétséget és a babonát... Hisz a reménységet, meg a vigasztalást nyújtja így nekik. Ugyan mit érne ezeknek a tudás, mit az egyszerű, Istenét magának megteremtő vallás, míg a férjet, a szeretőt, meg az apát egy kis dióhéjban hajigálja hullámról-hullámra a kiszámíthatatlan szerencse?!... Az erő törvényei, az egyensúly mértani arányai és csak úgy minden egyéb bölcsesség csúful cserben hagyná őket az első viharos éjszakán, hallva a sirályok vijjogását s a hullámseprő szél visítását.

Térdencsúszva tolakodtak az oltár elé.

Egy kis aranyozott, üvegfedelű szelencében Szent Anna hajából van egy fürt, Conan abbé nyújtotta az ajkuk alá s azt csókolták sorra az üvegen keresztül: az reménységet ad, az gyógyít, megőriz és bocsánatra segít benneteket szegény, búbánatos, együgyű asszonyok ti, kiknek csak egy falat kenyér kell, kik csak élni akartok és könyörögtök, hogy éljen az apátok, az uratok, a fiaitok és a szeretőitek is hagy éljenek... Ennyit igazán megtehetne nektek az az Isten!

Megosztom veletek amim van, akár a saját falatomat is szívesen átengedem egyikőtöknek... De

még így se jut mindeniteknek, így se menekülhettek a tengertől.

És mégis irigyellek benneteket, mert hisztek.

Oh, hogy tudnak ezek a halászasszonyok hinni! . . .

Ha én is annyi bizalommal tudnám csókolni azt a szelencét, én velem is csudát tenne Szent-Anna.

Hátha?! . . .

Az oltár tömjénfüstje tullasztó vastagon áll össze felhőbe fölöttünk, a fehér főkötőket átveri a tolongásban az izzadság és az éneknek, amit énekelnek, nincs dallama, kivehető szövege sincsen, olyan erősen, lélekszakadva harsogják, hogy nem is könyörgés az már, hanem irgalomra kényszerítése az égne . . .

Még néztem a templom ablakait, melyekre szomorú képeket füstetett ennek a szomorú vallásnak a szomorú fantáziája. Mintha nem is a bocsánatot tanítaná, hanem a büntetéssel fenyegetne, — az ablaküvegeken a pokol gyerekesen iszonyú bűnhődéseit színezi élénkre az innen kirekesztett napsugár . . .

Még okoskodom: — ez nem vallás, ez azoknak a papoknak a jövedelmező üzlete, akik meghíznak itt és cimborájuk a nyomoruság, a szenvedés, meg a tenger . . . A vallás nem a fenyegetés, a vallás a vigasztalás . . . De mégis, elismerem, hogy szükség van itt Conan abbéra, mindaddig, míg mi nem teszünk róla, hogy egy falat kenyér olcsóbb legyen az életnél. De . . . Hisz nekem van kenyérem és mégis jó volna

hinni... Milyen poklot tudnék én festeni a lelki szenvedéseimből azokra az ablakokra s azokat megtalán ezek az emberek néznék közönyösen.

Harsog az ének, az arcok kipirulnak, reszket belé a válluk és várom, várom, hogy most mindjárt elkezdének szédületesen forogni s a földhöz verik meggyötrött koponyáikat... Az öreg emberek csakugyan leborulnak a földre a csók után s ott rugdossák őket az előre tolakodók facipői, de ez nem fáj nekik, nem is éreznek, mert hisznek, boldogan, mámorosan, örülten, mint a bálványszekér kerekai alatt fetregő fakir...

És nem tudom hogyan, lassan térdre ereszkedtem és velük énekelek és a vér a fejembe tódul és visznek magukkal az oltár elé és Conan abbé az ajkaim alá nyujtja Szent-Anna fürtjét...

Oh de Conan abbé ebben a pillanatban észrevette, hogy én vagyok.

— A kegyelmes ur!!...

Elkapta ajkaim elől az ereklyés szelencét, letörülte s úgy nyujtotta csókra.

Föléje hajoltam, az ajkaim is hozzáérték... Pedig megcsókoltam volna az imént...

Szomoruan állottam azután félre.

Előttem vonult el a processzió.

Elül vitték a keresztet, utána a zászlókat, azután leányok emelték Szent-Anna szobrát, azután jött a pap s vele a kántor, egy recsegő hangu vak ember, aki tulbirta valamennyi asszony hangját és me-

gint zászlók és ezek után, mintha fehér pillangók raja tódulna ki a templomból, énekelve, hosszú, hosszú sorban jönnek a fehér főkötős asszonyok.

Háromszor kerülték meg az üresen hagyott templomot, azután Conan abbé bement ministránsaival a templomba, hogy beszentelje a gyertyákat, melyeket a halász asszonyok hoztak.

A Szent-Anna gyertyái . . .

Minden halászgunyhóban ott lóg az Anna napján szentelt gyertya s azok a boldogok, akik soha meg nem gyújtják. Az itthon maradt jó asszonyok türelmesen várják vissza Izlandból a bárkákat. Így nyár végére szoktak azok hazakerülni. Amelyik gunyhónak hazaérkezik a gazdája, az elhozza vasárnap a templomba a gyertyáját s az Uristennek adja. De amelyik gunyhó hasztalalan várja az emberét! . . . Nagyon, nagyon soká marad már oda a bárka, egyik is megjött, a másik is, nyár is elmúlt, csak hat asszony várja hiába az urát s minden egyes nap keservesebben mulik, egy-egy örökkévalóság nekik az éjszaka. Hatan járnak le a partra s lesik az ő bárkájuk vitorláit. Nem jön. De jön a téli köd.

Ekkor aztán a jó Isten szóljon hát, — előveszi a hat asszony az Anna-napján szentelt gyertyát, feltűzi a Szent képe elé a gunyhóban, ajtót, ablakot tárva hagy és meggyújtja.

És ez százszor a halál!

Lesi remegve az égő gyertya lángját, a libegő

lángnak minden rezzenése a szivét perzseli végig, ezer remény, ezer kétségbeesés az . . .

Mert ha annak a gyertyának a lángját kioltja a tengerről fújó szél, akkor nincs kit visszavárjon a hat asszony többé. Ott messze, az északi tengerből kelt ki Szent-Anna hívására a gunyhó gazdája és haza sóhajtott és attól aludt el a gyertya.

Conan abbé most szenteli a templomban a gyertyákat, idekünt pedig térdreborulnak az asszonyok, a földön az arcuk, nyöszörögve imádkoznak — Szent-Anna most, most légy kegyes! . . . Segíts meg minket, ebben a mostoha földben, itt a fenyőfák alatt, itt adj nekünk és a miéinknek örök nyugvóhelyet, mi Asszonyunk! . . .

Egyedül én állottam ott köztük, néhány percre beborult a nap és szél suhant be a tengerről. Talán haza sóhajtottak a halászok.

Bucsu után nincs tánc. Az öregek isznak egy csésze almabort, az asszonyok hamar hazamennek és imádkoznak és várnak. Néhány öreg asszony, akinek már nincs kit visszavárnia, itt marad s azok helyett járja és imádkozza tovább a bucsut, akik azt hiszik, hogy maguk nem végeztek eleget. Egy souért egy forduló a templom körül s jó bőven imádság, két souért kettő, kinek ahogy telik rá. És elvégzi olyan lelkiismeretesen, olyan áhítatosan, mintha csak magáért tenné. Meg hátha . . . Talán egyszer mégis visszajön az a hat, akiket ő kísért le valaha régen a tengerpartra.

V.

Ha én ezt úgy meg tudnám írni, ahogy éreztem. Ahogy láttam! . . . Vagy ha meg tudnám fősíteni azt a képet, amelyet sejtve látok: — Szent Anna hozza a tenger fölött a halászok sóhajtását . . .

Teli volt a lelkem ezzel a búbanatos poézissel, mikor Dagorne belépett hozzám.

— Itt van — szólt, mintha a cimborájához szólt volna, — beereszthetem?

— Mathurine?!

A fejével intett, hogy: — az, az!

— Itt van! — s kiszólt az ajtón és bejött Mathurine. A gyertya is nála volt.

Dagorne vigyorogva hagyott bennünket magunkra.

— Milyen meleg van, — szólt az asszony.

Nem tudom milyen volt, nem mertem ránézni. Egyáltalában nem tudtam, hogy mit csináljak most.

— Ott volt a bucsun, láttam . . . Hát most mit csinál? . . . Milyen jó hűvös van itt!

Ő közeledett hozzám. Egészen közel jött és én féltem tőle, mint amikor Dénes elől csúsztam hátra az apám ágán.

Megfogtam a kezében levő gyertyát s azt hebegtem:

— Magának is van . . . Szentelt gyertya . . .

Olyan forró volt a tenyerem, hogy azonnal olvadni kezdett a viasz benne s undorodva bocsátottam el. Leesett a földre.

— No most eltörött — szólt Mathurine, lehajolva utána.

— Eltörött . . .

És én is lehajoltam.

— Nem tesz semmit, nem baj.

Fölvette a gyertyát, de én úgy maradtam, a szék mellett, guggolya. Tudtam is én akkor, hogy mit cselekszem!

— Hát mi baja? Milyen furcsa!

Nevetett s a kezét nyujtotta, hogy kapaszkodjam bele.

— Tán bizony görcs állott az inába, — szólt és ő fogott meg. A hónom alá nyult s úgy fölemelt, mint egy pelyhet.

Sajátságos! . . . Most, e sorokat írva, úgy, mint akkor, ma is mérhetetlen szégyenérzet fog el. Már nem félek, nem is reszketek, de szégyenlem magam a nagy erős asszony előtt, szégyenlem magam, mint a gyerek, akit buja erkölcstelenségen ért az anyja . . . Mentegetni szeretném magam, mint akkor, de mit mondjak? . . .

Mentől gyöngédebben szól hozzám, annál litványabb vagyok, — ég az arcom, nem merek fölpillantani a földről, mert gúnyosan néznek rám még a falak is . . . Óh, csak már egyedül lehetnék, vagy meghalnék inkább!

VI.

Hallom és a csontjaimat hasogatja a kacagása. Adni akarok neki, sok pénzt, mindent, amim csak van . . . Az ajkát bigyeszti és olyan szánakozólag tekint végig rajtam. Egyet bólint, megrázkódik, vállat von, igazgatja a csipőin a ruháját, lassan, lassan, Istenem, milyen lassan öltözik . . .

Alig vagyok képes visszafojtani a zokogást.

Restelli magát ő is, vagy haragszik? Az ő arca is piros, bágyadt a tekintete, már nem kacag többé, nem is mosolyog. Egyikünk se szól. Oh bár csak szólna!! . . .

Leesett valami a padlóra. Egy gomb, vagy egy tű, de olyan viszhangosan koppant ebben az irgalmatlan csöndben.

Aztán kiment.

Halkan, durcásan dünnyögte:

— No ezért ugyan kár volt ám idebolondítani az embert.

VII.

Hallgattam, mint halad keresztül a másik szobán, azután le a lépcsőkön, nyugodt, egyenletes, biztos lépésekkel, mint aki tudja, mit akar s hova

megy . . . Most ért le az első emeletre . . . Eddig már lent lehet a földszinten . . .

Semmi neszt se hallok, már most bátran sóhajthatok.

De nem mertem sóhajtani. Visszafojtott lélegzettel sompolyogtam föl az erkélyre, lábujhegyen, hogy zajt ne üssek, — mert hátha el se ment, hátha találkozott Dagorneval, elmondta neki és most együtt kacagnak rajtam . . .

Reszkettem, alig volt annyi erőm, hogy össze ne roskadjak.

Leguggolva, az erkélykarzat kőoszlopai közt lestem, hogy elment-e hát csakugyan? . . .

Igen, ott megy, egyedül, nem is siet, egyszer se tekint vissza. A kamélia bokrok mellett megáll. Talán virágot akar tépni? . . . Ugyan mi juthatott eszébe annak az asszonynak akkor, ma se tudom, miért tette: — lehajolt, sebesen egy kis gödröt vájt egyik bokor alá, többször nyugtalanul körültekintett, letörött egy darabkát a szentelt gyertyából s azt oda a gödörbe téve, elföldelte és meg is taposta ott a földet. Azután sebesen ment ki a parkból.

Tehát ennek is vége van.

Még láttam, amint fölkerült a sziklák közt a tengerpartra, nyilván nem akart a falun keresztül menni. Olyan nagynak, óriásnak tetszett s mintha az alkonyra rezgő levegő visszafelé hozná őt, inkább közeledni látszott . . . Az öböl lejtőjén egyszerre tűnt el előlem.

Már most mit csináljak?

Egy darabig bambán bámultam le a fák közé. Ha leugranék innen?! . . .

Amint ez a gondolat az eszembe ötlött, abban a pillanatban mintha már esném, éreztem, mint csap el mellettem a levegő és most, most azonnal zuhanok a földre, szétloccsan a koponyám, összetörnek a karjaim, a lábaim . . .

Azon mozdulatlanul guggolva, az erkélykarzat kőoszlopai közé támasztott fővel bámultam le a fák közé sokáig, talán két óra hosszáig, mert már sötétedett, mikor rémülve hallottam a Dagorne hangját. Ijedten kiáltotta:

— Ur Isten!

Hozzám ugrott.

— Mi lelte a kegyelmes urat?! Jaj Istenem, mi történt?

Mert nem mozdultam, sőt behunytam a szememet. Komédiáztam neki. Ugy tettem, mintha rosszul volnék, — mert hát mit mondjak, ha már így talált?

Mikor segítség után kezdett kiáltozni, akkor szóltam neki.

— Rosszul vagyok, vizet.

Lefutott víz után.

Igy lesz a legjobb! Beteg leszek s így kitérek a kérdezősködései elől. Ágyban maradok . . . Hát idáig jutottam! . . .

A lovászokat csődítette föl s én, — hisz már nem tehettem egyebet — engedtem, hogy ölben vi-

gyenek le a hálósobámba. Lefektettek s attól féltem, észreveszik, hogy komédiázom. Dagorne maradt mellettem, kérdezősködött.

— Istenem, ha tudtam volna! De azt gondoltam, hogy itt van a Grégoire asszonya, hát bementem a faluba. Régen elment?

Bólintottam, hogy el.

— Elszédült a kegyelmes ur?

Intettem neki, hogy igen, igen, csak maradjon csöndesen.

— Elküldök a tisztelendő ur után!

— Nem szükséges! — szóltam ijedten. — Nem kell senki! — tettem utána halkabban.

Egy izben háttal volt felém Dagorne s úgy tetszett, hogy mosolyog. Talán észrevette?!... Talán tudja is?!...

— Dagorne!

Felém fordult. Nem látszott az arcán semmi nyoma a mosolynak.

— Fordulj meg, kérlek!

— Hogyan?

— Csak fordulj meg, az Istenre kérlek.

Nem tudta elképzelni, hogy mi lelt, mit akarok? Hátat fordított. Az állsontjai úgy kiállottak, hogy azt hittem, csakugyan nevet.

— Dagorne! — szóltam hozzá könyörögve.

— Tessék parancsolni!

— Kérlek, de igérd meg, hogy őszinte leszel? Ugy-e igen?...

— De kegyelmes uram... Hát iszen én nem tudom, mi lelte a kegyelmes urat!... Elküldök mégis a tisztelendő ur után.

— Nem, nem! Nem kell!... Nincs semmi bajom Dagorne, nem vagyok én... Csak azt mondd meg, hogy ugy-e neveltél az imént?

— Én!? Mikor?

— Lásd, nem akarsz őszinte lenni! Nem bánom, csak mondj igazat. Hálás leszek érte. Ugy-e neveltél, fiam? Mosolyogtál rajtam, mikor hátat fordítottál?

— Isten bizony, én nem tudom, mit akar a kegyelmes ur.

Ijedten hátrált az ajtó felé.

— Ne menj ki, maradj itt... Gyere ide...

Már annyira voltam, hogy el akartam mondani neki a történeteket.

— Nem vagyok beteg, Dagorne, tudod te jól, hogy nincs semmi bajom...

— Tudom, kérem szépen, tudom, csak mégis elszalajtok a tisztelendő ur után.

Nem hallgatott rám, azt hitte valószínűleg, hogy félrebeszélek s elküldte a vadászt Conan abbé után. Engem ugy csillapított, mint a lázbetegeket szokták. Föl akartam kelni, kértem a ruháimat. Azt mondta, hogy iszen már ugy is este van, minek kelnék föl, már csak maradjak szépen az ágyban. Azt hiszem, képes lett volna lefogni, ha nagyon ellenkeztem volna.

— Nem hallod, hogy nincs semmi bajom! —
szóltam s izgatottságom annyira erőt vett rajtam,
hogy úgy vacogtak a fogaim, mintha a hideg lelt volna
— Tudom, kérem szépen, tudom . . .

De már dühbe hozott. Reszketve parancsoltam
neki, hogy fel akarok öltözni. Annál szelidebben csi-
tított, hogy mindjárt, mindjárt.

Ekkor az jutott az eszembe, hogyha tovább
erőszakoskodom, ezek azt találják hinni, hogy meg-
zavarodtam! . . . Csak egyiknek jusson eszébe s meg-
kötöznek! . . . Hogy is magyaráznám meg nekik, hogy
nincs semmi bajom, — mégis ölben hoztak le a torony-
erkélyről? . . . És hogy eddig betegnek vallottam
magam! . . . Conan abbé is azt fogja hinni, hogy
vagy lázam van, vagy megbolondultam. A tel-
jes igazságot is hasztalan mondanám el, azt még
kevésbé tartanak valószínűnek. Mit csináljak? . . .

Ledőltem a párnáimra s hallgattam. Utóbb be-
hunytam a szemeimet, lecsillapodtam. Legokosabb s
legegyszerűbb lesz, ha azt hitetem el velük, hogy
beteg vagyok.

Conan abbé érkezett meg, de nem mozdultam.

— Elaludt! — suttogta neki Dagorne.

A pap lábujjhegyen, szuszogva jött az ágyamhoz.

— Hát mi az, mi az? Mi baj? — kérdezte ő
is suttogó hangon Dagornétól.

— Pszt . . . Jaj, mennyi bajom volt vele!! . . .
Mind föl akart kelni, pedig úgy didergett, mint a
kocsonya.

Hátrább huzódtak, nem hallottam, mit beszéltek. Meg se moccantam, pedig nem jól feküdtem, fájt a mellem, úgy elzsibbadt a derekam, szerettem volna oldalt fordulni. Azután valamelyik az ágyam mellé ült és sokáig csönd volt. Elaludtam. Körülbelül éjfél felé riadtam föl. Hát a pap ült mellettem s mellére horgasztott fővel, jóízűen szundikált. Egyetegyert horkolt a jó ember s fényes, piros arca úgy izzadt, mintha nagy hőségben keményen dolgozott volna.

Nesztelenül be akartam fordulni, de fölébredt.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! — szólt álmos hangon s bizony nem tudta hirtelenében, hogy hol is van ő ott? Megdörzsölte a szemeit és a tenyerével az orrát. — Nincs semmi baj!... Semmi baj!... mondogatta halkan, azután motyogott még valamit, fölém hajolt, én azonban ismét úgy tettem, mintha aludnék, amire ő megigazgatta rajtam a takarót s néhány perc múlva megint hallottam, mint szíjja egészséges, teli kortyokkal kövér álma emlőit.

Dagorne reggelre került vissza a quimperi orvosossal, aki természetesen nagy dolgot készült cselekedni a kerbastiki uraság betegségével s egy rakás lázat konstatált rajtam Conan abbé és Dagorne segítségével. Már ekkor nem mertem azt mondani, hogy nincs semmi bajom. Dagorne mind tóditotta, hogy milyen rosszul voltam az este, hogy erőnek erejével ki akartam ugrani az ágyból, hogy folyton félrebeszéltem, Conan abbé nem győzte a jó Istent áldani, hogy meghallgatta az ő könyörgéseit az éj-

szaka, mert csak az segített annyira is, hogy azt az álmot küldte rám a Isten.

— Már az igaz, hogy eleget hánykolódtam a kegyelmes ur!

Mindent rájuk hagytam. Az orvos letelepedett a kastélyban, egyik éjjel a pap, másik éjjel Dagorne ült az ágyam mellett, suttogva beszéltek, lábujjhegyen járkáltak, én meg ott feküdtem az ágyban, alig szólva hozzájuk. Napról-napra kevésbé éreztem a szükségét annak, hogy fölkeljek, megszoktam, megszerettem a félhomályt, a gyöngéd suttogást, a csöndöt s legalább elfoglalt valami: — beteg voltam.

Egy hét múlva már magam is hittem, éreztem, hogy beteg vagyok. Hat óránként borzongatott a váltóláz és jól esett az orvos erős meggyőződése, hogy ő néhány hét alatt meggyógyít.

VIII.

Augusztus közepén az orvos kijelentette, hogy egészséges vagyok. Conan abbé, aki jelen volt, azonnal elfutott s meghuzatta a harangot. A szokatlan időben konduló harangszóra a falubeli halászasszonyok összegyűltek a torony alá. Az orvos, aki még ott maradt s beszélgetett velem, leereszkedő mosolylyal tekintett ki az ablakon és biztatott, hogy keljek föl, mutassam meg magam alattvalóimnak, akik ime mennyire örvendeznek fölgyógyulásomon!

Elmosolyodtam s megigérttem neki, hogy majd fölkelek, majd aztán elmegyek a faluba és majd gyönyörködhetnek bennem.

Az orvos még hosszan taglalta előttem ezt a régi szokást, úgy, hogy el is felejtett felkelésre nógatni, aminek én nagyon örültem. Végre elbucsuzott és elment.

— Tehát csak továbbra is sok friss levegő, kegyelmes uram! Sok mozgás és vígasság, kegyelmes uram, vígasság! Ne az az örökös egyedüllét. Szerencsésen kihevertük ezt a kis gyomorlázat . . .

Aztán mondott mindenféle latin szavakat, a melyeket én három hét óta már olyan mérhetetlenül untam.

Ahogy az orvos kiment, Dagorne jött be. Láttam rajta, hogy ünnepiesen van fölöltözve s el szeretne valahova menni. Eszembe jutott, hátha Mathurinehez megy?! . . . Elmosolyodtam, szomoruan, de tán közönyösen. Tudja az Isten, mintha nem is élttem volna, nem nyugtalanított többé a Mathurine emléke.

Szava elé vágtam :

— El akarsz menni?

— Csak . . . csak . . . Azt akartam kérdeni, parancsolt a kegyelmes ur valamit?

— Nem, fiam, semmit. Eredj csak. El akarsz menni egész napra?

Dagorne lenézett a földre s a nadrágja paszomántját cirógatta. Olyan furcsán jött az a „fiam“ szó

a számra. Hogy én erre az emberre három-négy hét előtt még féltékeny voltam!

— Hát elmaradhatok egész napra?

— El.

Miután kiment, utána akartam még szólni, hogy — jól mulass! Boldog voltam, hogy magamra maradtam.

A lábbadozásnak a gyöngesége, az a kellemes fáradtság olyan jól megfelelt az én egész lényemnek.

Ott feküdtem még az ágyban délig. Örömmel láttam, hogy azok a hideg ételek, amelyekre az orvos betegségem alatt szorított, mind ott állanak az asztalon s nem szorulok senkire ma, talán holnap se.

Megörültem annak is, hogy valami vágyam támadt. Az a vágyam támadt, hogy megnézzem, vajjon az én pókom megvan-e még? . . .

Felültem az ágyban, aztán egy hirtelen elhatározással kikeltem belőle s megálltam az ajtó előtt. Magam is elcsodálkoztam, hogy ilyen rögtön megeselekedtem azt, amit elhatároztam.

Szinte boldogan tekintettem körül a szobában. Egyszerre aztán azt kezdtem érezni, hogy szédülök, forog a szoba velem és ez is jól esett, mindaddig, míg hanyatt az ágyra nem rogytam.

És még ott is jól éreztem magam. Vagy két óra hosszáig néztem a plafont.

Végre ismét fölültem s látva, hogy papucsaim éppen lelógó lábaim alatt vannak, egyszerűen beléjük léptem. Odacsoszogtam a karos székemhez, me-

lyen hálókabátom hevert és magamra vettem. Aztán tapogatózva, meg-megállva, az ablakhoz vánszorogtam. Kinéztem. Eddig tartott az ami jól esett.

Hát már most mit tegyek? Hová legyek itt egy életen keresztül?... Ezt a napot követi majd a többi ugyanilyen nap s az én fanyar eszem nem fog ezen napok elől megmenekülni.

Fölríadtam a betegség kellemes zsibadtságából.

De hát beteg voltam-e csakugyan? Vagy csak abba betegedtem bele, hogy az akartam lenni? Vagyis betegség színlelésével akartam menekülni az élet utolsó kudarcának a felelősségei elől, mely élet tehetetlenségem bélyegét végzetesen nyomta rám?...

És egyszerre sújtott le rám annak a napnak e három hét alatt elzsibbadt emléke. Olyan tisztán hallottam a Mathurine kacaját a hátam mögött, hogy megfordultam. Szobámra, ágyamra néztem. Itt voltam én, ez voltam én egészen. Az a sok felesleges holmi, közöttük az én féreg mód nyüzsgő, töprengő gondolataim s abban az ágyban a saját magam réme — egy beteg, aki nem beteg, mert sohase volt egészséges, aki nem érdemli meg az életet, mert nem tudhatja mi az. Igen, ez a bökkenő! Nem tudhatom mi az élet. Miért? Mert egy olyan fajnak vagyok a végén, olyan korhadt fának vagyok az utolsó csenevész hajtása, melyből már kiszikkadt az életnedv.

Karjaim kilógtak a hálókabát bő ujjáiból. Elnéztem, igen, ez a két kar annak a mi fánknak a

két legvégső száraz ága. Ezekből kellett volna hát tovább nőnie a fának!...

Mit tehetnék én ezzel a két karral? Vajjon meg tudnám-e legalább fogni azt a régi pisztolyt amely mellett többször elhaladtam a címerteremben? Ha most itt volna előttem... Örültem, hogy nem volt ott. Nem mintha gyáva lettem volna, — hisz lehet-e egy ilyen cerebrális embernél gyávaságról szó? De nem, én mint minden cselekedet előtt, ugyeme utolsó cselekedet előtt is, mely olyan kényelmesen tudja megoldani a tragédiákat, előre leanalizáltam zérusig az eshetőségek képletét és végtelenül fölöslegesnek találtam ezt az utolsó erőlködést. Jó, hát meghalok, hát aztán?!... Biztosít-e engem Conan abbé arról, hogy bár új formában, de nem ugyanabban az organizmusban élem-e majd tovább az örökévalóság nagy fehér esztendejét?... Én annyiszor átéltem már a halált, hisz egész életem voltaképp az azt közvetlenül megelőző agóniája volt nem is egy életnek, hanem egy kimúlásra vénült egész fajnak. Meg annyiszor teljesen átéltem már a halál gondolatára annak legrészletesebb szenzációit is, hogy ez a gondolat teljesen elkopott és nem érdekelt többé. Eszembe jutott néha, de azonnal tova is tűnt, mint a legköznapiabb benyomás.

És ekkor minden nyomoruságom betetőzéseképp bizonyossá lett előttem, hogy a magam emberségéből még csak meg se tudok halni. Mert hisz, — okoskodtam azonnal tovább — az erőszakos halál a ha-

talmas és erőszakos természeteknek a privilégiuma. Az erőszakos halál is tett és oda is akarat kell, mint minden más egyéb cselekedethez. Tán még valamivel több is, nekem pedig ahhoz sincs akaratom, hogy akarjak. Meghalni se, élni se tudok.

Nos hát mi lesz? Mi vagyok voltaképpen?

A szoba forogni kezdett velem, féltem, hogy lerogyok ismét s nem fogok fölkelni tudni egyhamar . . .

Az az élet, az az élet! . . . Miért akarok most szökni ebből a szobából? Miért gondoltam most azt, hogy ha török szakad is, de járni próbálok, mert akkor talán jobban érzem majd magam.

Görcsösen ragadtam meg az ablak kilincsét s mintha az ágyból fölkelő beteg saját rémemet éreztem volna a hátam mögött, kibotorkáltam a szobából és nem mertem hátratekinteni.

Dolgozószobám egyik ablaka nyitva volt, a tenger lehelt be hozzám, nagy életű hullámainak végtelen lélegzésével.

Éltem, mégis éltem.

IX.

Soká nézegettem már a falon lévő képeket, melyeket a címerteremből akkor hordattam föl, mikor a festéssel vallottam kudarcot. Pillanatra ismét úgy éreztem, hogy szédülök, vissza akartam menekülni

az ágyamba, de nem tudtam tovább menni a terem közepén levő nagy kerek asztalnál, melyen halomba voltak rakva az öreg családi foliánsok. Elernyedten sülyedtem bele a széles, goth karos székbe. Kezem az asztalon maradt egy köteten.

Mikor homlokomhoz akartam emelni a kezemet, e mozdulattal közelebb csúszott hozzám az a kötet.

Figyelmem reá irányult.

Kinyitottam.

Egy XVI. századbeli amsterdami nyomású könyv volt az, a következő címmel: „*Ad Gloriam sempiternam Ducis illustrissimi Joannis Marchionis Morbihaniensis. Generalissimi Regis Catholici Philippi Secundi.*“

Egy a spanyol szolgálatban volt ősmnek, Jean marquisnak, Alba herceg egyik legkatolikusabb és legkegyetlenebb tábornokának volt ez a dicsérete.

Átlapoztam a könyvet.

Az első lapon maga a hatalmas Alba herceg gratulál egy levélben, spanyolul „a szent ügy sámsoni oszlopának“ abból az alkalomból, hogy ő felsége, a Rey Catolico szolgálatai jubileumára kinevezte Aranda hercegének. Azután egy ötszáz soros spanyol vers következett, melyet ezredének egy költő trombitása Antonio Cussachs szerzett és amelyet seregének minden irástudó kapitányai és hadnagyai aláírtak volt. E vers után a németalföldi, antwerpeni katolikusoknak ékes hódolata következett eme címmel: „*Al Gran Capitan Don Juan*

Duca de Aranda el Pacificador — El Mundo Catolico Agraciado — tehát az egész katolikus világ hódolt az én ősöm vitézségének.

Hallottam egy hülye nagybátyámtól gyerekoromban, aki magát a János névrévén szinte Don-Juan-nak hívatta s a hivatás révén némi jogot formált a nagy ős dicsőségére, hogy ez a „Pacificador“ jelző a legnagyobb elismerés, amelyet a kor legnagyobb ura, a spanyol király egy tábornoka neve mellett megtűrni kegyeskedhetett.

Eme hódolat után következik a protestáns raboktól kicsikart alázatos könyörgés, amelyben ezek beismervén az igaz hitről való eltévelyedésüket, a Pacificador irgalmasságához folyamodnak, fogadtatná vissza őket az Anya-Szent-Egyházba.

Megnéztem az aláírásokat. Egy német protestáns, *Heynrich zu Rotheck* neve után ez állt: „geschrieben mit seynem Bluth“. A könyv spanyol kiadói nyilván nem tudtak németül s fölvették a kiadásba a sajtó- és vérhibát.

Mégis csak rettenetes, nagy ember lehetett az én ősöm! Hogy vérrel írt nevükkel hódoltak neki az emberek.

Ezután következik aranyos betűkkel nyomtatva, a hatvankét ütközetnek a lajstroma, amelyeket Don Juan de Aranda negyvenötéves katonai pályája alatt megvívott. Persze politikai érdekekből ő is az első tizenkét ütközetben jó lélekkel harcolt a pápa ellen, mert a „XVII“ után nagy fekete vonás, egy ke-

reszt s a következő latin szavak következnek: „In gremio S. R. Ecclesiae deinde receptus.“

E lajstrom után jön nagy ósömnek bombasztikus életrajza, laponkint fölváltva francia és spanyol szövegben.

Az életrajz szerzője, Don Ramon Almirall y Ramagossa, „varletus Regis Catholici et Comes Sacrae, Curiae Romanae“ Julius Caesarral, Cyrussal és Nagy Sándorral hasonlítja össze a Gran Capitant és skolasztikus, nehézkes hasonlatokkal dicsőíti. Vegyest szerepelteti a kor stílusában a görög isteneket: Márst és Vénust, Herkulest és Cupidót s ma már nehezen érthető vonatkozásaiból azt vettem ki, hogy ósöm nemcsak nagy hadvezér volt, akit félték ellenségei, hanem az asszonyok is méltán szerették. A szivembe nyilallott az emberi nyers erély ilyen egyetemes voltának a káprázatos megnyilatkozása. Hiszen csak a különböző dicsőítő frázisok látszólag indokolatlanul vörös betűkkel nyomtatott iniciáléit kellett összeolvasnom, hogy egy sereg dáma neve kerüljön ki belőlük. Többnyire spanyol nevek voltak, valószínűleg ma már ismeretlen udvarhölgyek és hercegnők nevei. A legutolsó anagramot így sikerült összeolvasnom: „Akit nem lehet megnevezni“ „quia regiam habet coronam“ — tehát királyasszony lehetett az ő szeretője.

Révedezve lapoztam át a cselekedeteiről szóló krónikát. Aztán fölsóhajtottam s a szembelévő falra néztem. Egy Henrik korabeli ruhába öltözött, kegyet-

len szemü, spanyolos szakállu férfi állott a kép Velasquez-szerű sötét háttérében. Fekete köpenyén a calatravai rend nagy, hegyesszárú keresztje látszott, az aranygyapjas rend bárányával.

Ma se tudom még bizonyosan, hogy ki ez az ember, de én akkor annak az őszömnek néztem őt s ma is annak tartom.

Szigorúan nézett rám, olyan megalázóan, hogy mélyebbre huzódtam karosszékemben. Balkeze kardján pihen, jobbkeze pedig egy nagy könyvön, amelyre ez van írva: „*Facta loquuntur*“ Igen, a tettek beszélnek!...

Ez az ember nyugodtan pihenhet a kriptájában. Vajjon hol lehet eltemetve? Kiváncsivá lettem. Fölkeltem s elkezdtem kotorászni a nagy könyvhalmazban.

X.

Amaz emlékezetes augusztusi délutánt és Don Juan de Aranda őszömmel történt találkozásomat csak azért mondtam el részletesebben, mert hiszen voltaképp neki köszönhetem, hogy — ma a francia akadémia negyven halhatatlanjainak egyike vagyok. Olyan óriási erély volt abban a Gran-Capitanban, hogy 300 évre rá még nekem is jutott belőle. Vagy huszszor elolvastam életemben azt a foliánst. Lendülete, mint egy lepantói ütközet riadója ragadt magával. Ugye csak van valami a vérben!?! Határozottan e

hatalmas ősöm előtt támadt szégyenérzetem vezetett utóbb arra, az akkor még nem is álmodott, de azóta évtizedeken át folytatott tevékenységre, melynek az eredménye ma akadémikus frakkom és az a hat kötet tanulmány. Földolgoztam családom történetét, tengerentuli IV. Lajostól, 940-től, az utolsó arandai hercegig, akit a vérpadon, közvetlen Robespierre előtt nyakasztak le, úgy, hogy az összelőtt állu néptribun még ráköpött a fejére.

Tisztelt barátom és uram, az aumali herceg személyesen jött el három év előtt hozzám gratulálni. Ő vitt be az akadémiába is. Én istenem! Hogy oda illem!..

Örült — mondá akkor — hogy én, mint ő, ki szintén földolgozta családja történetét, beláttam a fajok individualizmusa bölcsészetének a fontosságát.

„Minden fa“ — mondá Monseigneur, rám függesztve tiszta, nemes szeméit — „egy ember. Csak nagyobb ember a rendesnél és tovább él. Némely ember fiatalon hal el, mintegy sziven találva a dicsőségtől, mint nagy rokonom Gaston de Foix, Ravenna alatt. Mások, hatalmasak és hosszúéletűek, mint a Napkirály. Így van a fajokkal is. Lássá. Georges Villiers, az a hirneves buckinghami hercegi család ugyyszólva egy generációban pusztult el, mások, akiket nem akarok megnevezni, soká éltek s már egy századdal ezelőtt az aggkor szenilis tehetetlenségében. És ezen nem lehet segíteni. Mi bennünk a jeruzsálemi Baldouin király keresztesei haldoklának. Mi már haldokolva jöttünk a világra...“

Most is úgy a szivembe nyilallik még ez a mondás, mint amikor hallottam. Pedig már azon a napon sejtettem, amikor harminc évvel ezelőtt először láttam meg a nagy ösömnek hozott hódolatot az amsterdami foliánsban.

Monseigneur így folytatta:

„Kedves Cousin, félre ne értsen engem! Azért, ha kezeink, amelyek elernyedtek a Régent dőzsöléseiben s elfinomodtak a csipke alatt, nem is tudják többé megfogni a nagy tettek kardját, ne legyünk mi hasznavehetetlenek! Higyje meg nekem, nincs a földön valami, ami teljesen haszontalan volna. Ön azt kérdi tőlem, mon cher Cousin, hogy hát mire valók akkor a fajok vén fáinak a csenevész végső hajtásai? Megmondom. Mit tesz az öreg ember? Leül s alkonyodó szemeivel, de egy már átélt nap tapasztalatainak leszűrődött bölcsességével tekint végig élete visztáján. Mi a fajunk visztáját nézzük hát végig. A fajvégi emberben, még ha tudatlan is — Monseigneur itt elmosolyodott — és fájdalom, francia nemességünk javarésze ilyen, vagy divatbáb, vagy a jockeyz-mus magaslatára sülyedt csupán, mindig megvan az a csupán csak a nagy szintheziseket vagy tetteket követő analízisnek a tulfinomult képessége. Nos, hát helyt vagyunk!... A nagy tettek alkonya, azoknak a meglatolása és az azokban rejlő természeti örök törvényeknek a kikutatása...

Tisztelt barátom, Taine ur mindezt ügyesebben kifejtette és mindenenk fölött szebben mint én, és

éppen ezáltal nagyobb ő, mint én. Mert tudja, mi, fajvégi öreg emberek, betegek vagyunk s a széphez egészség kell. Ne foglalkozzunk mi a széppel. Ön látta ezt annak a különöc fiatalembernek, Montesquiou grófnak a dolgain. Az ő családja régibb az enyimnél, a legrégebb francia család, mert a Fésensac-ok már 800-ban szuverének voltak. Láthatta azokon, hogy a fajvégi embernél a tiszta szép ugyyszólva lehetetlen, mert a hiperkultura folytán az eszthetikai érzések azonnal dekadens aberrációkba nyomorodnak át. Maradjunk mi az öreg embert megillető filozofikus szempontnál. Más is átnézhetné a mi családjaink historiáit. De lássa, kedves rokon, én hiszek a vérben. Az ember, — amint azt érdekes Renan polgártársunk helyesen eltalálta a kereszténységről, amelyet csak a keresztény ért meg igazán, — az ember csak azt érti meg igazán, amihez testileg vagy lelkileg hozzátartozik. Nagy őseink ereje elég erővel alkonyodik még bennünk arra, hogy az ő fékezhetetlen lett szenvedélyüket mi értsük meg igazán s ismer-tessük kezdődő kortársainkkal. Mi vagyunk vérünk-nél fogva az elmúlt koroknak, ha nem is leghivatot-tabb történetirői, de leghivatottabb anyagpreparálói. A mi fantáziánk nem tud többé újat teremteni, de hiszem, arra elég erős, hogy a mult meglevő dicső-ségének vagy szégyenének emlékéhez többé-kevésbbé objektív őszinteséggel hordhassa a nagy történeti események nehéz köveit... És ha objektívitasunk cserben is hagyhat bennünket, mindenkor érvénye-

sülő szubjektívitasunknak, mint azon történelmi egyéniségek utolsó reflexének, mindig meglesz az az ereje, amely a hatalmas és őszinte tévedések privilégiuma: új szempontból világítja meg a dolgokat s ekkép hozzájárul annak a csalóka és nehezen megfogható géniuszoknak, az Igazságnak a megközelíthetőségéhez... Fiatal barátom, az a Jules Lemaître, aki különben meglehetősen kegyetlenül bánt el velem, azt hiszem, azért érti meg olyan jól az ő erős tehetségével a nagy Condét, mert az én, általa tévedésnek nevezett rajongásom kiegészítő képet adott róla neki... Még egyszer fogadja, mon cher Cousin, egykori történelmi urának és akadémiai kollégájának őszinte üdvözlését.“

Monseigneur szavain elgondolkozom gyakran.

Most, hogy e sorokat írom, elnézem asztalomon a hat kötetet s aztán, mint válságos perceimben harminc év óta, arra a fali képre tekintek. Ugy érzem, az a hatalmas spanyol generális mosolyog rajtam. Mintha jobban megszorítaná a kardja markolatát s egy nagyot akarna ütni vörösbársony keztyűs öklével arra a képen levő vaskos könyvre:

Facta loquuntur! — *Facta loquuntur!*

És dühösen néz rám, mintha azt mondaná: Irnok lett az unokámból!... Szerencsétlen! Hisz amit te hat kötetten át összefirkáltál, azt a cselédjeink ugyanis lekörmölték már a nyomunkban. Nem szégyenled magad? . . .

Én, Don Juan de Aranda, mélyen szántottam végig a tizenhatodik század világtörténelmének véres földjét...

Hátradülök a székekben s vitatkozni próbálok vele.

Atyám — sugom — nem vagyok én érdem nélkül való, hisz akadémikus vagyok!

Az arcképen ilyenkor mosoly rebben át s magam is busan mosolygom utána.

Mi az az akadémikusság így?

A középszerűség boldogulása. Hullafertőzés. Nagy emberek tetemein való élősdiség.

Gyakran elmulatok így ma már s rendesen azal végzem, hogy:

Vanitatum vanitas, nekem, aki nem tudtam semmi más élettéren semmire se menni, nekem kellett akadémikussá lennem! . . . Hisz uramnak, Monseigneurnek, az ő szerénus elméjében igaza van. De hát kikerülhetetlenül szomorú és végzetes a fajvégi ember sorsa a földön.

Nem mondtam így ki, de csak ez a konkluziója az én hat kötetemnek.

XI.

Hogy a sorrendet betartsam, e hat kötetem eredetére kell visszatérnem. Ott születtek meg abban a pillanatban, amidőn azt az amsterdami foliánst kinyitottam. Az élet végső unalmával nyitottam volt ki, de hála annak a véletlennek, amely kezemet ódon kötésére vezette!

Most látom igazán, hogy az öntudatlan tulajdonok a legbecsesebbek az emberben. Nekem, aki egész életemben teremteni akartam, akkor, amikor azokon a heteken és hónapokon át családom nagy halmaz krónikáiba merültem, akkor valóban eszem ágában se volt, hogy teremtsék. És ime, mégis... Végeredményében mégis csináltam valamit, egy darabot hazám, Franciaország történetéhez, családom ezredéves hosszú vörös fonala köré jegecesítve az eseményeket. Azon három hónap alatt, amely Mathurineel való kudarcomat követte, állapítottam meg életem mérlegét.

A filozófikus nyugalom, amely néha e sorok írásánál ma eltölt, eredetileg akkor, harminc évvel ezelőtt, a kétségbeesés zsiábadt nembánomja volt. De gyöngéden gondolok mégis vissza erre az időszakra s e három hónap végihez fűződik életemnek az egyetlen bűbajos, édesen kinos idilje, melyhez még ma is, most, hogy e lapokon előtte állok, mint ember a he-

gedő sebéhez, csak reszkető kézzel merek hozzányulni . . .

No de maradjunk a sorrendnél.

Azt akarom — én, öreg ember, jó vagyok s szeretném, ha az olvasóm, ki esetleg gyötrelmesen, vagy boszankodva kísért tehetetlen, torz ifjuságom történetén át, maga is érezné azt a varázst, amely engem abba az idilbe belevitt, — azt akarom s megpróbálok most költő lenni, hogy legenda módjára, bekötött szemmel vezessem be azt, ki sorsomat figyelemmel kísérte, életem rövid, de oly boldog álmába.

Nos hát igen, az amsterdami könyvnél maradunk el.

Mikor Dagonne, késő este, szinte ijedten keresett hálószobámban s itt rám talált, boldogan mondtam neki:

— Fiam, Dagonne, hozd csak át ide az ágyamat.

— Hova? Ide?

— Igen ide, az alá a nagy reflektor alá.

A szobában már sötét volt, a nyári hold korai fénye, mint száz apró ezüst csillám esett a csillagvizsgáló terem fantasztikus, ósdi asztrológus szerzőszámaira.

Dagonne még mindig ott állt. Én mozdulatlanul beszéltem neki karösszékemből.

— Aztán, fiam, — olyan örömem telt ebben a szóban, mert nagyon megszerettem ezt a fiút, amióta nem gyűlöltem többé, — ezután itt is fogok ebédelni.

— Hol? Itt, kegyelmes uram?

— Igen. És Conan abbénak is mondd meg, hogy most sok dolgom lesz. Majd ha kéretem, akkor jőjjön át hozzám.

Dagorne kiment s én belebámultam a növekvő homályba. De odakint tiszta volt a nyárvégi est, fellegtelen. Véghetetlenül nyugodt az egész természet, hogy talán azért láttam én olyan tisztán a gondolataimat?

Nem tudtam én még azon este biztosan, hogy mit akarok, de rettenetes hangulataim csillapodtak, leszelidültek. Édes volt ez a bizonytalanság. Most egyelőre még csak az esett öntudatosan jól, hogy nem fogok szenvedni. Hogy miért vagy hogy? . . . Nem tudtam. Pedig hát szenvedtem idáig voltaképp fizikailag? . . . Bizonyára nem. Homeopaticé gondolkozva majd az jutott az eszembe, hogy hisz tán valami fizikai igaz szenvedés meg is tudna váltani engem! . . .

Ilyetén gondolataim játszadoztak velem szeliden, mint pajkos játszótársak s nem félelmes rémek, azon a telejthetetlen melankóliájú estén. Nem emlékszem, mikor hozták be az ágyamat. Édesen szunynyadtam el abban a nagy karosszékben s ott is aludtam azon éjjel. Óh Istenem, hányszor aludtam ott azóta történetbuvári, okmányhajszólo fáradozásaim napjainak végén! Az a szoba vált a birodalmammá három hónapra.

Az első öt nap alatt valami gyermekes, félénk

kíváncsisággal kutattam át a csillagvizsgálóban levő összes könyveket. De már a harmadik nap egy rövid, sietős levelet irtam Marignacnak, hogy küldesse el hozzám a családra vonatkozó, bárhol található összes okmányokat, nemcsak, de menjen el a nemzeti levéltárba s vétesse másolatokat az ott található amaz iratokról, amelyekben valamely Kerbastik neve szerepelne.

A hetek bámulatos gyorsan teltek s én, mint egy álomországba, indultam meg családom nagy multjába.

Ah, Istenem, — nem gondoltam én még akkor írásra, tul meg voltam én még akkor viselve analitikus nyavalyám gyötrelmeitől. Akkor még munkára gondolni se mertem. Más betegségnek kellett engem előbb annnyira meggyógyítania, hogy életszükségletemmé váljék akár csak az a sablonszerű, másodlagos értékű munka is, amelyet itt, élettörténetem szempontjából, ha csak kivonatossan, ismertetnem kell.

Akkor én, hogy a concarneaui halászok nyelvén beszéljek, örültem, hogy élek. Érdekeltek azok a krónikák. Mohón táplálkoztam, analizisben elcse-nevészett agyam szinte kövérre hízott azoknak a krónikáknak azon érdekességén, amelyet csak most értettem meg igazán. Valóságos morfin volt nekem ez az olvasmány az első hetekben. Ugynevezett boldogságom ugyan mindössze abban állt, hogy a krónikák előbbi életem maró gondolatairól másfelé terelték a

figyelmemet. Különös amit mondok: — vigasztalódní kezdtem.

Az a nagy tehetetlenség, amelylyel magam idáig egyénileg vádoló, most, mint logikus eredmény szűrődött le. Láttam, hogy olyannak kell lennem, amilyen vagyok. Hisz voltaképpen az csak intelligenciámnak dicséretes jele, hogy tehetetlenségem tetemét olyan kérlelhetetlenül boncoltam föl. Mind- eddig azt hittem, hogy minden élettéren nyilvánuló tehetetlenségem csak abbéli okoskodásom eredménye, hogy eleve föltételezem a kudarcot s dühös valék kényszerü gondolataimra, mint képtelenségem egye- düli okozóira.

Most láttam, hogy tévedtem. Jól esett, azaz igazolt, megtalálnom azt a magyarázatot, hogy ennek így kellett lennie. Ezt találtam őseim történetében, kik nagy, tetterős férfiaságukkal elélték előlem az életerőt: — a tetteket, a teremést és mindezeknek legszebb formáját, a *szerelem* . . .

Mert hisz valószínűleg a szerelem az esszenciája minden cselekvésnek.

Két hónap mulva ki kellett hordatnom az asz- trológus szerszámok egy részét: az összes kastélyaim- ból, valamint Franciaország minden részéből hozzám érkező foliánsok és okmányok úgy telitöltötték a tá- gas termet, hogy már ágyamnak is alig tudtam bar- langot vájni abban a könyvhegységben.

Ágyamon feküdve a dohos foliáns-barlangban, aztán naphosszakat ábrándoztam s átéltem családom

nagy multjának a lázát. Vagy három hónapig egyebet se tettem, mint szüntelen olvastam, reggeltől estig. Utóbb, mikor a könyvhalmoz egyre nagyobb garmadába nőtt s nem tudtam részletesebben áttanulmányozni minden kötetet, megelégedtem azzal és beletanultam abba, hogy mint kell nagy műveket gyorsán és ügyesen kivonatolni. Ekkor kezdődtek első följegyzéseim. Logikus törekvése volt az még egy olyan fegyelmetlen agynak is, mint amilyen az enyém volt akkor, hogy rendet próbáljon csinálni a sebesen következő benyomások közepette nemcsak, de amennyit lehet, meg is tartson belőlük.

Mikor Marignac aztán azt írta, hogy az állami levéltárnak az a hat, nevemben megbízott hivatalnok a befejezte körutját Franciaországban s átbuvárolták a nevezetesebb köz- és magánokmánytárakat, mindazokat, amelyekben valami nyomát sejthették vala családom szereplésének, amikor, mondom, az utolsó láda könyvet Marignac jelentésével megkaptam: megvallom, megkönnyebbülten sóhajtottam föl, s még tréfásan jegyeztem meg Dagornenak: be ne ereszszetek több könyvet.

Most hát együtt volt az összes anyag. Naphosszat plajbászszal és jegyzőkönyvvvel szaladgáltam a foliánsokkal teli teremben. Eleinte az ölemben jegyeztem, aztán egy gueridonhoz ültem, végül pedig az íróasztalomhoz bátorodtam. Valami rendet iparkodtam csinálni, valami kronologikus sorba szerettem

volna szedni a tulságosan összekevert, vegyesen kapott krónikákat.

És akkor láttam, hogy minden valamirevaló agybeli munkának a fegyelmezettség az alapja. Hisz olvasgattam én a családi krónikákat azelőtt is, de külön-külön, egyenkint, révedezve s mindenekfelett nem láttam közöttük az eseményeknek azt a delejes összefüggését, amely a történelmi filozófia nyitja.

Természetesen, eleinte csak a bizarr s a történelem háttérében legendásan pompás események kapták meg a figyelmemet. Ha véletlenül két ilyen briliáns krónika közel esett egymáshoz, önkénytelenül kínálkozott a rebusz megfejtése.

Például:

1208-ból találtam egy pergamentre, melyet a kerbastiki kastély amaz ugynevezett vörös szekrényéből kaptam, amelyben századok óta őrzik a legfontosabb okiratainkat. Ez az okmány tényleg nagyon becses, ha csak azért is, mert ódon gothikus betűkkel ez a név van rajta: „*Ego Innocentius Papa III. Vicarius Dei.*“ Ezen okmányban, mely külsőleg breve formájú, a pápa Isten nevében biztatja *Róbertet*, a Dominus Morbihaniensist, ki akkor legveszedelmesebb ellensége volt II. Fülöp királynak, hogy csak harcoljon ellene, Isten vele lesz. E breve mellett a pergamenthez pecsételve, egy másik okmánynak vala a másolata, melyben a pápa ugyanezen jó tanácsot írja a királynak, vagyis azt, hogy törje meg a lázongó

Morbihani marquis hatalmát. E két irathoz harmadikul van füzve az a pergament, amelyen eredetiben találtam (ma se tudom, hogy került a birtokunkba) ugyanazon III. Incének, a ma már romokban álló douar-nenezi kolostor apátjához irt levelét, melyben titkosan utasítja az apátot, Raymondust, (ki egyszer-smind egyike volt a leghatalmasabb világi uraknak is, sőt mint keresztes vitéznek, karddal oldalán volt joga misézni), hogy magát mindaddig tartóztassa, míg a két küzködő valamelyike bizonyos fölényt nem nyerne a másikon. Az eredmény persze az lett, hogy egy kis névtelen ütközetben Róbert marquis elesett s vele ügye is. Az apát seregével nyomban a várára ütött s a haldoklónak, in articulo mortis, tartotta szeme elé a már készen levő pápai nagy exkommunikációt. Még csak szentelt földbe se temethették. Gyermekeit elhurcolták, javait pedig az egyház foglalta le. Érdekes, hogy az a másik exkommunikáció, amelyet viszont Róbert marquis győzelme esetére a király ellen tartott készen Raymondus apát, szintén megvan okmányaink között.

Mindezen okmányok valószínűleg akkor kerültek így együvé, amikor VI. Fülöp alatt, 1328-ban egy másik Kerbastik azért, mert betegségében az akkori apát a gyógyító ereklyét nem akarta hozzá elvinni, hanem azt kívánta, hogy ő vitesse magát a templomba: — haragjában lovára kötteté magát s úgy ment minden embereivel a monostor ellen, ott élve lelket nem hagyott s őseiért így boszut állván, a levél-

tárat elhurcoltatta s tüzet rakatott a monostorba. A papi legenda szerint, midőn a láng az oltárról fölcsapott volt, az ott jobbról álló szobor, Mihály arkangyal ütötte volna le pallosával azt az istentelen Gaetano Kerbastikot. Valószínűbb azonban, hogy amugy is beteg ember lévén, kimerültségében és főként dühében ütötte meg a guta . . .

Ime, az ilyen esetek ejtettek engem gondolkozóba. Családom története állandóan egyházi befolyásokkal és fondorlatokkal van át-meg átszöve. Addig, míg a XII., XIII. és XIV. században szinte titáni erejű volt fajomban az életerő s míg a Morbihani marquisok csakugy, mint a többi többé-kevésbé szuverén urak körömszakadtáig pályáztak a francia trónra, addig harcoltunk mi mindenki ellen. A király ellen, ha kellett, a királylyal a császár ellen s ha kellett a királylyal és a császárral a pápa ellen. Ez utóbbi küzdelmeknek vala véres mezeje végig az egész XIII század.

Mikor III. Ince a két kard teóriát oda módosította, hogy Isten a világi kardot nem a császárnak adta, hanem az egyházit is, meg a világit is csak a pápának, aki azok fölött rendelkezhetik: nagy lázongás volt az egész világon. A XIII. században történt, hogy egy apát Kerbastik, ki utóbb a családi tulajdonná vált douarnenezi apátságba ült be s karddal misézhetett, az oltár előtt szurta le a pápa követét, ki exkommunikációt merészelt hozni neki.

Valósággal pogánynyá lett a család ebben a

században. Összesen huszonhét Kerbastik volt interdictum alatt ötven év folyamán. A XIII. század végén történt az, hogy mikor a fogoly VIII. Bonifác pápa börtönében úgy ölte meg magát, hogy fejét a falon verte szét, egy Kerbastik állt őrt mellette és akkor mondta azokat a hiressé vált szavakat: „Jam moribundus Deus, quia mortus Vicarius.“

Hanem láttam én már a XV. század elejétől fogva, hogy nagyon veszni kezd belőlünk a régi virtus. A család évszázadokon küzdött mindenki s legkivált a pápa ellen, de a ravasz XI. Lajos alatt beadta a derekát. A montchlerii ütközetben huszonegy Kerbastik esett el. Meg volt törve a család Attól fogva hirtelen elszaporodnak köztünk a papok püspökök, bibornokok s az udvari emberek. Ekkor kezdődött a familiában az elfinomodás. Összeállítottam egy szobába a családi arcképeket ez időszakból. Szinte hihetetlenül gyors a változás. Még a VII. Károly korabeli családbárók marcona képü condottierik, szemükben a sivatagi vadak büszke függetlensége látszik.

Már a VIII. Károly korabeli lovagok, kik a hires hadjáratban megjárták Itáliát, ravaszkodni tanultak a nagy Colleonitól, a római haeterákat ölegették s Flórencben költő nemes ifjaktól rimelni tanulva puhultak a szépig, — már selyemben járnak s arcukon az etikettre ügyelő tökéletes lovagok finom diszkrétciója látszik.

A család e szinte paralitikus rohamossággal

kezdődő hanyatlása korából egy furcsa ösömet emlittem meg, mint aki a legutolsó bástyája történelmünkben a régi virtusnak. Ez az erőszakos ember, aki még nyilván a XIII. századból tévedt ide a Renaissanceba, Kerbastik Caesar volt, arcképe most is előttem van.

Eleinte katona volt és Colleoni alatt szolgált, aztán egy megsebesülése után magába térvén, papi pályára lépett. A II. Pál konzisztóriumában már bibornok volt és oly biztosra vette megválasztását, hogy mikor Pietro Barbo lett meg, dühében visszavonult Bretagneba, előbb azonban kijelenté, hogy ő tartja magát a jogos pápának. De ugylátszik kétségbeesésében megzavarodott az elméje, mert a kerbastiki kastélyban tényleg pápai udvartartást rendezett be magának és Borgia módra uralkodott. Ő az a XXIV. János ellenpápa, aki meghagyta a családnak, hogy neve címünkben örökre megmaradjon.

Eleinte csak ezeket a tényeket ismertem s a bizar bretagnei pápai udvartartás részletei érdekelték. A maga nemében páratlanul áll ez az egész történelemben. Bibornokait az apátok közül vette, konzisztóriumokat tartott s mindjárt az elsön kiátkozta a római ellenpápát, II. Pált, aztán egyetemes zsinatot is tartott, morbihani tartózkodását a III. Babylo ni fogságnak nevezte el és meghívókat bocsátott szét a világ minden részébe. Egy töredékes jelentést olvastam arról az egyetemes zsinatról, amelyre hűbéreseim és papjain kívül persze senki sem ment el. Annyi tény,

hogy revideálták az összes dogmákat s a zsinat végén elégettek három szerzetest, kik a Krisztus koronájában levő tövissek számát páratlanoknak állították, holott annak a morbihani teológusok szerint, párosnak kellett vala lenni.

E csodálatos zsinat aktái megvannak okmánytárunkban. „Decreta Joannis Pape XXIV. In concilio morbihaniensi.“

XXIV. János egyre több fejedelmet átkozott ki s végre mikor XI. Lajos, aki megunta már e breton pápának a féktelenségeit, sereget küldvén ellene, megverte, a haldokló főpap egy utolsó nagy bullában kiátkozta az egész világot, öt sorban. Ezt a bullát, amelynek eredetije a családi levéltárban van s mely így kezdődik: „Execrabilis“, gyakran elnézegettem.

Igy végződött e XXIV. János, kit a római pápa még csak arra se méltatott, hogy kiátkozza és akinek bizar emléke most már csak egy pár breton balladában él. Nevét még én is hordom teljes címemben, de megnyugtat a gondolat, hogy annak a bár jóhiszemű, de zsarnok komédiásnak, aki dacát és boszuvágyát így akarta megörökíteni családjában, én vagyok az utolsó pajzshordó unokája.

Most már keveset gondolok vele, de mikor először átolvastam cselekedeteit, érdekelt és kutatni kezdtem. Hát a magyarázat valószínűleg a következő: Kerbastik bibornok arra a konklávéra, amelyből II. Pál került ki, rendszeres üzleti szerződést

kötött a leghatalmasabb bíbornokokkal megválasztását illetőleg. A kikötött összeg felét ki is fizette a konkláve első napján. A Colonna bíbornok aláírásával ellátott nyugtákat meg is találtam. Mikor azonban a megállapodáshoz híven a nagy skrutinium előtt a másik felét is ki kellett volna fizetnie, szegény bíboros ösöm csődöt mondott. Ugy esett a dolog, hogy az a ravasz velencei Pietro Barbo, aki aztán II. Pál néven meglett pápának, az Orsini bíbornok árulása folytán, kinek Colonna, mint természetes ellenségének, semmit se juttatott a pénzből, neszét vette az üzletnek s nemcsak meggyilkoltatta azt a zsidó bankárt, Izidorus Naphtalit, aki Kerbastik bíbornoknak az üzletet financozta, hanem a nála talált összes pénzeket is elszedette egy Cola Rossi nevű állandóan őt szolgáló banditával, kit utóbb ugyan fölakasztott. Az Izidorus Naphtalival kötött üzleti egyesség szintén meg van nálam. Ezen egyesség szerint ösöm a rettenetes kamatokra ráadásul és biztosítékul elég meggondolatlan volt egy csomó szent ereklyét kötni le. Mikor a bankár ezekkel se érte be, a Szent Péter kincsének egy részét ígérte el neki. Kerbastik bíbornok alig tudott ép bőrrel megmenekülni Rómából s bizony kis híjja, hogy a szegény zsidó sorsára nem jutott.

A XVI., XVII. században rohamosan hanyatlak a családom. Nagy címeket nyernek a királytól, de e címek ártatlanok. Az az öt hercegség nem ért föl a régi breton kapitánysággal. Viszont azok a Kerbas-

tik bíbornokok, akiknek a neve visszatérőleg ott szerepel a pápai konklávékban, jámbor és ártatlan emberek már.

Ekkor került ki közülünk a kegyes életü morbiháni Szent Róbert s a beatifikált Kerbastik Mária és Anna, akik hárman ma is védszentjei a halálszoknak.

Az arcképeken egyre szelidül a kifejezés, a szemekbe a marciális virtus helyébe udvari ravaszság, sima alattomosság, itt-ott közönyös bambaság kerül. A hegyesre nyírt Henrik szakállu Kerbastikok arcán markirozódni kezd az a családi típus, amelynek én vagyok az utolsó karikatúrája. Emberöltőről emberöltőre keskenyednek arcok, kezek, lábak és váliak. Aztán Louis XIII. korszakából, ki alatt kegyvesztett lesz a család s egyidőre ugyszólva vagyon nélkül marad, mert egyszer Medicis Máriára azt találta mondani valamelyikünk „cette italienne“ — nincsen arckép.

A következő képen már szinte fölismerhetetlen a régi családi típus. Egy Moliére-korabeli csipkébbe burkolt, negédes arcu precieux, kinek finom vékony lábai el se bírnák talán az ősi sarkantyut, és dus parókája asszonyos gráciával keriti be kifőstött ábrázatát.

Egy érdekes dolgot vettem észre az ezen korbeli arcképeken. A család női arcképein, azokon az aggszűzeken és zárdai fejedelemasszonyokon jobban megmarad a régi családi típus, mint a férfiakon. Kerbas-

tik Judith, az aszkéta orsolyás fejedelemasszony, valósággal férfi lehetne. Sok az öregleány ebből a korból. Kik messzire mentek férjhez, azokról keveset tudok. Egyedül egy Penthievre hercegnő sorakozik a Kerbastikok közé; Kerbastik-leány volt, egy a Mme de Montespant iskolájából való nagy dáma. Ez egy erélyes, kéjvágyó arc, telve ambícióval. Hogy is ne! Hisz akkor minden dáma a Napkirály királynéjává vágyott.

Mivé fajult a heroizmus!...

Ott a Kerbastik Hektor, aki először viselte a duc de Finistère címet s akit La Bruyère mintául is vesz egyszer karakterjeiben. A nagy Lauzunnek volt a barátja: a Grande Mademoiselle s az akkor még csekély testőrkapitány ő általa és gyakran az ő lakásán találkoztak. Mikor a Grande Mademoiselle a vőlegényét, Lauzunt, Montpensiers hercegnek nevezte ki, Kerbastik Hektornak hálából egy Condéleányt ígért oda. Ekkor jutottunk először rokonságba a Bourbonokkal és Istenem, büszkék voltunk reá, mi, akik egykor lenéztük a Valoiskat. Ott az a vézna kis Condé hercegnő, aki, mint mondják, még kisebb volt a Maine herceg gyermekeinél is, akiket nagy rokonunk Saint-Simon valóságos törpéknek ír le. Az arany ráma alján királykorona díszíti a nevét — „Marie Geneviève de Bourbon, princesse du Sang“. A „Sang“ kék betűkkel, a többi vörössel. Alatta kis fekete betűkkel: „Duchesse de Morbihan“.

Az arcképek egyforma, csipkés pompában sora-

koznak egymásután, a mosoly mind kéjesebbre válik az arcokon, a kard finomodik az oldalukon, utóbb azzá a kis stilétté fogy, mely szégyenkezve bujik a selyem kabát hátsó ráncai közé.

Egy furcsát láttam köztük. Eleinte azt hittem, hogy nem is Kerbastik. Egyszerűen öltözött, derüs arcu fiatalember ez, zseniális homlokkal, kard s paróka nélkül, törött görög oszlopra könyököl és egy tekercset tart a kezében. Csak cipőjének piros sarka mutatja, hogy gentillehomme. Ez van a ráma alján görög betűkkel: „*Λουκιανος*“... Soká nem tudtam kisütni, hogy ki lehet? Ha kissé járatosabb lettem volna a francia irodalomtörténetben, tudhattam volna, hogy ez az a chevalier de Kerbastik volt, a Lafontaine barátja, ki finom görög költeményeket irt Anakreon modorában. Korának legjobb hellenistája volt és a Seneca-féle címen, „Apokolo Kuntozis“, azt merészelte megírni, — persze görögül, amit kevesen értettek, de akik megértették, azok mulattak rajta, — hogy a nap mint válik tökké, vagyis a Napkirályból mint válik un melon tyrannique de l'Orient. Le is volt ez a keleti dinnye rajzolva, amint indáit kiterjeszti minden földekre. Legbelső levelein a király leghíresebb szeretőinek a nevei voltak. A chevaliért egy este, amikor a luxembourgi hercegnő palotája alatt borosan ment karonfogva Lafontaineel, véletlenül egy utcai csetepatében leszurták. Kár volt érte.

Minthogy azonban az emberi erély az emberből csakugy, mint a fajból, egyszerre ki nem vesz-

het, akképpen hullámzások valának családom történetén át e tekintetben is.

A XVIII. század elején mintha föllobbanna valami az arcokon a régi erélyből. Egy-két híres generális kerül ki közülünk. Mintha még egy utolsót erőlködnék a faj. Ezen arcok majd olyan erélyesek, mint lehettek a kereszteseinkéi. De hát hol érvényesíthették volna?... Nem voltak többé nagy kereszties hadjáratok, nem volt ellenség, — hát az asszonyt tették meg ellenségnek s a hódítás lett a cél.

Itt kezdődik a családombeli nagy galánsok sora.

Ebből a korból való a híres Piére d'Aranda, a Branthosme barátja, a Bucy ur pajtása és mindahárman ő fenségének, Louis d'Orleans-nak, a regensnek mulattató cimborái.

Van egy régi miniatűröm róla. Katona is volt, mint Branthosme, legalább a kezében tartott kis zászlóra ez van írva: „La Rochelle“. Egy elivott arcu, veres ember, tele Rabelais-szerű szellemmel, ki büszkén őrizte meg a regenstől kapott kitüntető titulusát, hogy „mon cher Cousin, vous estes le plus grant Cochon de nostre temps“. Hát tény, hogy annak a sok trágár adomának, melyeket a regens lakomáin összebeszéltek és amelyeket Branthosme jogtalanul magáéinak vall, legnagyobb része az én tisztelt ükapám szájából került ki. Ő volt az, aki egyszer egy reggelen meztelenül ment végig egy vérbeli hercegnővel az utcán. Állítólag a regens is velük volt. Négyük közt, a monda szerint, egyedül

Branthosmeon volt egy szemérmes ing s egy kard. Megaprehendálhattak a tréfáért, mert Piére d'Aran-dát elküldték az udvartól. Szegény hazavonult a kaerhoueti kastélyba, hol Branthosme meg-meglátogatta. Aztán agyonitta magát. Részegen bukott le az erkélyről s úgy halt meg.

Ez az első példány ebből a termésből. De ez még egészséges, jókedvű. Akik utána jönnek, kevésbé kellemesek, komorabbak, simábbak és romlottabbak. Csinálnak még madrigálokat, de művészetük főleg a nőhódítás rokokó aljasságaiba finomodik. A II. Lauzun és Tilly gróf barátai, Louis XV. kis párokát viselnek s az ő „mouche assassine“-okkal tarkázott arcukhoz mérve, a Louis XIV. Kerbastikok még héroszok.

Ott van a Marquis de Finistére, akinek neve ledérsége révén a Casanováéké mellett maradt fenn, s a ponyván annyira ismerős. Autentikus emlékiratait, bámulatos, az atyám beleegyezésével rendezte sajtó alá 27-ben egy párisi irkáló. Restelem, de annyiból még se bánom, hogy legalább kiderült a való a sajtóságos hirhedt emberről, ki valósággal egy rokokó kékszakálu herceg emlékét hagyta maga után. Átolvastam kétszer is az emlékiratait, hát kényes dolgok vannak biz abban!

A Lauzun emlékirataiban csak vagy negyven dámát számláltam össze, — a marquis saját bevallása szerint hetvenhat tisztességes, előkelő asszonyt kompromittált. Finoman van írva, olyan nyelven ma

már nem is tudnak, pedig bizonyára senki jobban meg nem vetette az írókat, mint ez a sima udvaronc. Mindenki tudja, a híres színésznővel, Manon Duroc-kal való szerelmét, ki megtette a versaillesi színházban a király előtt, hogy egy Racine darabban boldogtalanságában tényleg agyonszurta magát s véres törét a marquis felé hajította. A marquis Madame de Longueville fülébe sugdosott s a mögött ült; a tör a Dauphin térdét vérezte össze. A király ismerte a dolgok állását, azonnal átértette a szerencsétlenség magyarázatát, az általános rémület közepette sápadtan kelt föl s akkor mondá, lesujtón pillantva a marquisra: „Monsieur de Finistère n'est pas dans la salle!“ s aztán Penthièvre herceghez, a főkamaráshoz fordulva: „Vous lui direz que le Roi lui defende de jamais entrer en sa présence.“

Tulságosan ismeretes még azzal a vérbeli hercegnővel folytatott viszonya, kinek a nevét ma se tudják s akit maga is csak úgy nevez: „Ma belle Anonyme.“ Valószínűleg egy Conti hercegnő. Ez a leány okozta a marquis vidám életének legborusabb pillanatait. Ő lehetett az okozója annak a kék foltnak is, mely a marquis későbbi képein látható.

A hirhedt apácaaszöktetés valószínűleg a hercegnővel történt. Tény, hogy ez szerezhette őt a legőszintebben s ennek a könyörgésére került vissza az udvarba. Annyi becsület volt benne és talán ez az egyetlen hála életében — hogy soha meg nem nevezi őt.

Tavaly láttam egy pikáns kötetet: „La belle Anonyme du Marquis de Finistère.“

Joggal vagy jogtalanul, egyszer túlközel talált lépni a versaillesi kastély egy ablakmélyedésében a királynőhöz. A király, aki kíséretével a harmadik szobában volt, észrevette ezt. Ez egyszer csakugyan nem lehetett menekülnie, — fölrántotta az ablakot s kiugrott. Agya ott locsant szét a kastély alatti tornácon. A király kíséretéhez fordulva, a szolgálattelvő svájci kapitánynak nyugodtan ennyit mondott: „Azt hiszem, egy ablak nyitva van valamerre, kérem tétesse be.“

A marquis felesége, apám dédnagynénje, egy lady Parker, akit a maga korában az udvarnál a versaillesi Junonak neveztek, a legtisztességesebb asszonynak maradt meg. Azt mondják, a marquis két napig élt oldala mellett. Nem mintha hirtelen meggyűlölve hagyta volna ott őt, de hát igazán nem szentelhetett életéből a feleségének többet két napnál. Azt is beszélték, hogy egy trianonbeli kártyaparthiánál, hol a királyné is jelen volt, a marquisnak nagyon megtetszett egy melankolikus szép asszony, aki szomoruan ült Madame de Montpensier háta mögött s a marquis belépte után feltűnő szórakozottsággal nézett a zöld asztalra. Megjegyezte barátjának és cinkostársának, Monsieur de Rohannak, hogy ugyan ki lehet az a szép asszony, kit még nem látott az udvarnál s aki őt szerfölött érdekli?... Mire Rohan ur visszatért a teremben tett kérdezősködési körutjáról, a marquist már a dáma oldala mellett találta

s akkor nem szólhatott neki. Csak a játszma végén, amikor hazatértek, mondhatta meg a marquisnak: „Mon ami, hiába kurizál annak a szép asszonynak.“ „Miért?“ riadt föl a marquis. „Hát azért, mert az az ön felesége!“ „Tant mieux!“ válaszolt a marquis.

A marquis, szerencséjére, még a forradalom előtt halt meg, de családom többi s nála még léhább Don Juanjaira rávirradt a véres nap. Azok aztán gonoszul veszték el a nagy, piszkos örvényben. Ma se tudom még valamennyinek a végét. Emléke maradt annak a Kerbastiknak, akit az a kitüntetés ért, hogy Robespierre előtt nyakaszták le. Sokkal hősiesebben viselték magukat a család női tagjai. Egy Kerbastik leány mindvégig Mária Antoinette mellett volt, egy másik, Aranda leányt a rue Vieux Colombierban beestelenítették meg s aztán fölakasztották egy lámpásra. Utolsó pillanatában csak annyit mondott a Danton mézároslegényeinek: „Vous ne verrez pas plus clair pour cela.“

1794-ben elvész családomnak nyolcszázéves tömör nyoma. 1804-ig nem tudnak egymásról a különböző ágak. A Monsieur de Buonaparte császári udvarnak gunyolt Fontainebleau-i kantinjába egyetlen Kerbastik se tette be a lábát. Kénytelen vagyok mégis, a rideg igazság érdekében, megemlíteni egy volt Kerbastikot, aki megfélekezve magáról, nem undorodott a napoleoni kaptár méheitől és belépett a seregbe. Mentse őt, hogy bátor ember volt s úgy tudom, vitézül harcolt. Volt annyi becsület benne,

hogy a Fouesnantban székelő család felhívására letette a Kerbastik címet. Adott neki elég cifrát a korzikai azután, sőt a marsalok lajstromában Duc d'Algeciras néven találhatják meg azok, kik érdeklődnek utána. Lehetséges utódait nem ismerem.

Ellenben minden tegyverfogható Kerbastik Páris alatt volt 1814-ben. Nagybátyám XVIII. Lajos alatt miniszter, két más nagy nagykövet, három esett el 1815 ben Wellington alatt.

De bár elkövetkezett a Restaurációval a béke, családomban nem talált többé embernyi emberre.

A pasziv ellenállás unalma végképp elkorhasztotta a családfát. A hosszú tétlenségben és magányban bizonyos idő multán a legléhább és természetellenes kéjelgések fertőjébe sülyednek a mindennemű érvényesüléstől megfosztott Kerbastikok.

De hiányzik már a XVIII. század nőhódítóinak a makacssága is belőlük. A nagy marquis még valóban őszintén tud vágyani, izgatják az esélyek, szerelemmel dolgozik, élete szenvedélyes, izgalmas, — az 1820-ki Kerbastikok már csak fizetnek. Ők a fizikai kéjek komplikációiban virtuozkodnak, érzelemvilágról szó sincs, szájuk ize megromlik, fáradt inyüeknek sok, erős fűszer kell már, hogy azzal is csak minimális étvágyingerlésig jussanak, amely folyton gyarapodik, de annál inkább kielégithetetlen.

Itt vagyunk... az apám következik.

Nem, róla még se irok többet.

Itt kezdődöm én.

XII.

Röviden jelzem csupán helyemet a család dekadenciájában.

Az én életem még lejjebb esik egy fokkal. Fiatalon öreg testem már nem reagál még a fizikai kérések fűszereire sem. Az én testem zsibbadt, érzéktelen, de agyam, amely a dekadencia természetes fejlődése szerint működik tovább, bár megfosztva az elődeim agybeli hevületeinek megfelelő funkcióktól, csak annál határozottabban, örültebben dolgozik. Miután ez agybeli működés elvesztette régi céléréseit, — a test kiegészítő és természetszerűleg megnyugtató, mert eredményben végződő kölesönfunkcióját, — elárvult eszem immár maga magán élősködik. Ora vagyok, amely jár, de nem mutatja az időt, mert mutatója lehullott.

Ez a sorsom, így kell eltelnie életemnek.

Hogy a hiába való agyműködésnek lázas erélye szükségképpen dekadensül művészies szenzációkkal járó tulfinomodásba tétetődik át, az természetes.

Életem a modern, üvegházi virágok sorsa.

Itt vagyok minden dolgok végén. Elfogyott a tett, elfogyott a szerelem, az asszony, a fenmaradó vágy nálam az akarát öntudatánál akad fónn s hiu művészies képzelgésemnek immár a legdekadensebb formát se tudom megadni.

Rám nézve meg kell halnia az asszonynak. Vágyaim analizisénél reszketve gondolok arra, hogy valaha föl találom huzni én is a fekete atlasz ruhát . . .

XIII.

És amikor mindezt így átgondolva, a hosszú vergődés után tönkrement kereskedő megnyugtató fásultságával állapítottam meg életem teljes csődjét, lemondottam egy másmilyen életnek még csak a megkísértéséről is. Egyebet nem tehetek, teljes közönnyel a jelen s jövő iránt, élek hát majd családom multjában, ameddig élnem adatott. Lehetőleg nem fogok akarni semmit, csinálom azt, amit véletlenül csinálni tudok, őrizkedni fogok minden kínálkozó ideáltól és bevonulva krónikáim közé, mindenképpől őrizkedni fogok lehetőségétől is az „aszszony“-nak:

Az ősz közepén voltunk.

Említettem, hogy eleinte csupán jegyzékeket csináltam az átnézett könyvekről s okmányokról. Aztán, mivel e jegyzetek különféle papirosokra voltak firkálva, magamhoz vettem a tanítót irtoknak s lemásoltattam őket. Egy nap, mikor a jegyzeteket lemásolva találtam asztalomon, az jutott eszembe, hátha kiadnám? . . . Tetszett a gondolat. Így legalább te-

szek mégis valamit. Két napi gondolkozás után azonban arra jutottam, hogy hátha a reflexióimat is csatolnám a kiadáshoz!?

Hisz ez a lajstrom voltaképp csak az a vörös fonál, amely köré nekem már egy egész keserű élet-filozófiám jegedt . . .

Szóval így határoztam el magamban, hogy a jegyzék kiadása helyett lassankint családom történetét írom meg. Ki fogom kutatni e munkában a kronológia mellett nemcsak fajom, de minden fajok hanyatlásának, elfogyásának a történetét.

Igen, megkísértem a *faji energia egyre subtilisabb transpozícióinak az elméletét*. Ez lesz s ez lett munkám általános címe. Alcímnek ezt teszem: „*A Kerbastikok története*“ — és szomorú gunyjául finde-race magamnak, végre önmagamát nevezem meg szerzőül.

Irtam Marignacnak, hogy küldjön egy használható irnokot s küldje el hozzám a családi könyvtár egyik megbízható emberét. Az irnokkal lemásoltattam a nagy registert, de a könyvtárnok, egy higgadt, lassu ember, aki valóságos kéjjel írta a számokat, azt mondta, hogy addig lehetetlen rendszerezen dolgozni, míg az összes krónikákat, okmányokat, századok szerint el nem rendezzük.

A kastély façadejának üres szobáiban volt erre elég hely, hát csak rendezzük. Neki fogtak.

Olyan kellemesen hatott rám, hogy dolgoznak körülöttem.

XIV.

És amikor mindezt így elrendeztem, egy késő őszi napon, mikor olyan édes melankóliával rebben át a ritkuló, fakuló falombok közt egy-egy hűvösebb sóhajtás, a kastély ama küllőjébe nyitottam, amelyben Clémence néném lakott volt. Magam is babrálgatva a könyvtárosom mellett, a kereszteseinkre vonatkozó okmányokat szedtem össze s azoknak kerestem külön helyiséget.

Félhomály volt a szobákban, a külső ablaktáblák be voltak téve s azoknak a lemezei között, rézsutosan csuszott be a világosság.

Szegény néni! — gondoltam — ő is olyan fonyadtan nyilt, illattalan virága volt már a mi fánkunknak . . . Egy rakás macska, meg egy vén cseléd . . . Valószínűleg én is ilyenformán élnék, ha nőnek szültem volna.

Minden egyéb érdeklődés nélkül haladtam keresztül a három keskeny szobán.

Ezt ne bántsuk — mondtam hangosan — ugye néni? Ez maradjon a magáé . . .

A térdeplő mögött levő ajtón át akartam tovább menni. Ott még nem is jártam eddig. Félretoltam a térdeplőt s benyitottam. Ott is félhomály volt. Rokokó ágy, ugyanolyan kanapé, székek s egy csinos öltöző asztal állott benne. Ez is nyilván a női

lakosztályhoz tartozik, gondolám s közönyösen tekintetem körül.

Nem érdekelt s ha azonnal ajtóra találok, valószínűleg évekig feléje se mentem volna többé annak a sarokszobának. Hirtelenében nem vettem észre a tovább vezető ajtót. Jobban körülnéztem. Apró virágokkal beszórt lazacszínű selyemmel volt kárpitozva az ötszögletes helyiség s a menyezeten sátorszerűleg csúcsosodott egybe a selyem kárpit.

Néhány ovális, aranyos rámába foglalt pastelportrait lógott a falon. Átsuhant rajtuk a tekintetem, a tovább vezető ajtót kerestem.

De hát ez a szoba egészen külön állana? Nincs összeköttetésben a többivel? Különös... Talán egy kárpitajtó lesz valamerre?...

Figyelmesebben tekintetem körül s már ablakot akartam nyitni, midőn az ágy mellett csakugyan észrevettem egy alacsony ajtót, mely a façade terméibe vezetett. A kulcs rá volt fordítva. Kinyitottam s mikor kiléptem, még egyszer visszapillantottam. Mintha ez a szoba is a Clémence néni lakosztályához tartozott volna, lakottabb, mint a többi, több apróság van benne, de kacérabb, csaknem fiatalabb...

Siettem a keresztés vitézeimhez. A könyvtárom ott piszmogott a második szobában, roppant rendszeresen rakosgatva maga köré a klasszifikált dolgokat. Nagyot nyelt, ha olyan csomóhoz nyultam amit ő már átnézett s rendbe rakott. Láttam, sze-

retne rám szólni, hogy ne piszkáljam azokat. A könyvek és okmányok csak azért léteztek az ő számára s csak azt szerette bennük a jó ember, hogy ő azokat szépen, gondosan katalógusba szedje. Ha tőle függ, hát soha senkinek meg nem engedte volna, hogy egy okmányt kivegyen a tékából.

XV.

De bájosat álmodtam az éjjel!...

Hogy is maradt meg olyan észrevétlenül az emlékezetemben az a kép? . . . Mert az volt, most már ébren is emlékezem reá és tudom, hogy az volt: -- az egyik pastel a sarokszobából . . .

Álmomban láttam, de nem ott, hanem az én szobámban, a falon. Egy görögösen stilizált női arckép lógott az ágyam mellett, kissé fakult volt rajta a kréta s közelebb mentem hozzá, hogy jobban lássam . . . Akkor is magasabban volt még, semhogy jól kivehettem volna, kit ábrázol. Fölálltam egy székre s levettem a falról, magam elé tettem és elnéztem hosszasan . . . Egyszer csak domborodni kezdett az arca, élénkebb, élőbb lett, a szemei szeliden néztek, azután a keble is mozdult, kigömbölyödtek a vállai, a keskeny aranyos keret becsuszott körülte a vállaira vetett halvány-rózsaszínű klamis redői közé . . . Lélegzett és olyan gyöngéden, olyan kimondhatatlanul gyöngéden érintette meg keskeny, lilium fehér

kezével a kezemet, hogy az inkább zene volt, nem is mozdulat . . . Én kértem őt: „Kérem, mondjon nekem valamit!“ Intett mosolyogva, hogy igen s oldalt hajlította a fejét, úgy nézett rám kissé lesütött pillái alól . . . Kezét a kezemen hagyta, most is érzem és kerestem, mikor fölébredtem reggel. Szomorú is voltam, hogy miért lett reggel . . .

XVI.

Átmentem a sarokszobába és ott volt a kép, azonnal ráismertem a félhomályban is, kissé fakult volt rajta a kréta és közelebb mentem hozzá, hogy jobban megnézzem.

Elég ügyetlenül, ablakot nyitottam . . .

Hát fakult öreg volt bizony az a szoba is, amint szabadon besütött a nap, — de olyan finom, gyöngéd, busítóan bájos az egésznek a hangulata, mint egy régi, divatját multa románc.

Nem így! . . . Beteszem az ablakot s maradjon ez félhomályban.

Oh, az nem a Kerbastik-típus volt. Azt már fölismertem a legbodrosabb paróka alatt is. Egy nyugodt tartású, kissé hideg és tartózkodó női fej volt. Nem race, de eszes nézésű. Éppen szólni akar s az nagyon érdekes lesz, amit mondani fog, bár nem azt fogja mondani, amit gondol és már előre mosolyog magában rajtunk.

Szép volt? . . .

Nem tudom leírni.

Halvány-rózsaszínü, görögösen redőzött klamis volt a vállain, jobb karja, egész szépvonalu nyaka s kissé a válla is födetlenül maradt.

Nem érdekelt az, hogy ki lehet, azt se találtam különösnek, hogy itt van, annyira beletalált a szoba hangulatába. És annyi képet néztem akkoriban, úgy beleéltem volt magamat a különböző korokba, hogy önkénytelen diszkrécióval, mintegy úgy üdvözöltem, mintha a Clémence néni vendége lett volna, a többi pastel-dámákkal együtt.

Félig mosolyogva, félig megilletődve nézegettem a szobában a törékeny, századeleji női apróságokat, az öltözőasztal kristály edénykéit, a sarokba támasztott hárfát, a gyöngyházzal kirakott gueridonra tett parányi csipke legyezőt és ezüst szelencét. A szelencét kezembe vettem s mintha már járt volna a kezemben, olyan ismerős volt a tapintása. Egy fehér parókás pásztornó képe volt rá emallirozva. Kinyissam? . . . Ne nyissam? . . . Ugyszólva magától hajlott föl a födele. Szalmasárga spanyol burnót volt benne, valami majoránna s levendula illat keveréke csiklandozta az orromat és ugyanakkor, mintha valami dévaj, ezüstcsengésü kacagást hallottam volna. Mi az? Honnan jött? . . . Oh nem ijesztett meg, sőt kellemesen esett, mintha valaki bujósdit játszanék velem s hívna, hogy keressem? . . . Letettem a szelencét az asztalra s akkor erősebben hangzott, diszkrét mazurka-

ütemekben . . . Ah igen, nyitva volt a szelence födele s abból szólt a zene. Amint betettem, elhallgatott.

Bizonyosan Ciémence néni hordta ide össze leánykori holmijait, az ártatlan, naiv fiatalságát s azután kiment megöregedni ez elé a szoba elé. Milyen megható lehetett az, amikor ott imádkozott az ajtó előtt! . . .

Bizonyosan volt az ő életének is valami ártatlan kis meséje, olyan, amit azon a hárfán lehetne jól elmondani! Egy bánatos szerelmi dal, mely úgy végződik, mint amikor felhők ringanak a hold alá és sötét lesz ez ezüstös lugasban.

Lábujjhegyen jártam, óvatosan mozdultam s úgy éreztem, hogy csipkés selyem-ruha van rajtam . . .

Az aranyozott acajou secretairen öt médailles állott, üresen. Oh de szerettem volna, ha benne lettek volna az arcképek is! Hátha férfiképek? . . . Tán a fiókban lesznek? . . . De mégse, nem nyitom ki ezt az asztalt. A krónikákhoz bátran hozzányulhatok, de itt, azt hiszem, az olyasmi megbocsáthatatlan indiszkréció volna. Egy dáma szobájában kutatni . . .

Mintha egy rövid, helyeslő mosoly villant volna felém a kép szemeiből.

Vajjon hogy hívják? . . . Inkább a keresztnévét szeretném tudni . . .

Magam se vettem észre hogyan, de oda kerültem a kép mellé és leültem egy párnázott bergérbe s oldalt néztem a képet, mintha csakugyan mellettem ült volna.

XVII.

Nem tudom miért, amikor rá gondoltam, egy biblikus régi név jutott az eszembe: — Abiság.

Fekete, rövid fürtökben göndörödő haja azzal a poétikus hanyagsággal borult a homlokára, amelyet Récamier asszony hozott volt divatba. A halántéka alatt leheletszerűen pelyhedzett le valami árnyék abból és puhán vegyült el a gömbölyű arc kreolos alapon rezgő pirjába... Aztán ismét erősödött íves felső ajka fölött és két sejtelmes mély, sötét árnyék sáncot vajt a szemei alá. Merészen, határozottan váltak ki fekete szemöldökei.

Abiság!... Abiság!...

A harmadik nap is meglátogattam, de már akkor úgy mentem hozzá, hogy se Dagorne, se az embe-
reim észre ne vegyék, hogy hova megyek. A szobába érve, bezártam magam után az ajtót.

Mintha fáradtabban találtam volna Abiságot... A pillái, mintha lejjebb csusztak volna s a vállai is ernyedten lejjebb roskadtak... Valami élvezetg lankadság volt a nézésében és azt vettem észre, hogy finom orrcimpáinak a hajlásában, egy parányilag, de parányilag nyiló ajkainak a kitejézésében is volt valami, ami azt mondta: — ma szeretnék egyedül maradni...

Ugy éreztem, hogy alkalmatlan vagyok, egészen

másmilyen a hangulat ebben a szobában, mint amelyet én hoztam be magammal.

Mikor kimentem, éppen úgy ért a nap, hogy a salun keresztül egy sugár annak a képnek az üvegjén villant meg s olyan erősen, hogy hirtelen be kellett hunynom a szemeimet.

XVIII.

Bolondság, gondolám, egész melodráma... Át kell hozatni azt a képet ide a többi közé...

De nem hozattam át.

Ha megkérdezném Conan abbét, ő valószínűleg megmondaná, hogy kicsoda...

De nem kérdeztem meg Conan abbét.

Okosabban tennék, ha munkához látnék, ahelyett, hogy így az álmaimmal játszom!

Ha jól emlékszem, négy napig nem mentem a sarokszobába, de napról-napra terhesebb volt, hogy nem mentem. Milyen ostobaság, hogy így ingerlem saját magamat! Hát miért ne mennék?!...

A parkban járkáltam s megkerestem annak a szobának az ablakait. Körülbelül most süthet a képre a nap... Fölmegyek hozzá...

Különös, úgy feszélyez, mintha csakugyan egy élő valakihez készülnék, akiről nem tudom, hogy hogyan fog fogadni, mert azt szeretném, hogy kellemesnek találjon.

Tetszett a név, melyet én találtam a számára. Olyan bársonyosan, mesésen suhant át a gondolataim közt. És nem ejtettem ki hangosan egyszer se még. Körülnéztem, hogy jól egyedül vagyoke?... Bementem a park mélyébe, oda, ahol akkor zokogtam, amikor nem tudtam írni. Lépteim alatt zörögtek a falevelek, világosabb volt a berekben, mintha már a tél fehér palástjából libbent volna meg egy-egy darab a lombhullató fák közt lelátszó égen... Tovább siettem, beljebb, a fenyők közé. Ott zöld volt fölöttem, de olyan rideg kemény a föld s úgy kopogott a lépéseim alatt... Azután kikerültem a tengerpartra, leültem a fehér fövénybe, eleinte magamban, később halkán, majd hangosan, egész hangosan, úgy ahogy a lassan ringó apály zsongott, sokszor mondtam: — Abiság!

XIX.

Eddig olyan egyedül voltam, annyira elhagyott. Most nem. Néha levert vagyok, néha egészen vidám, jókedvűen babrálok hol a könyvtárosom mellett, akinek a bogarai mulattatnak, hol meg az írónokomnak diktálok. Ez fiatal ember és ha nem viseltetnék irántam olyan iszonyu tisztelettel, gyakrabban vele maradnék. Dagorne füttyörészett tegnap a lépcsőházban, kinyitottam az ajtót, hogy jobban halljam.

Egész délelőtt örömmel gondolok arra, hogy délután majd a sarokszobába megyek.

Azt nem szeretném, ha az embereim közül valamelyik észrevenné, hogy valami különösebb dolgom van délutánonkint. Azt hiszem, szétfoszlanék az én édes hangulataim varázsa, ha kívülem valaki betenné a lábát a sarokszobába, melyben ma már olyan otthon érzem magam, mint valaha régen, az anyám öltözőjében. Semmit nem viszek be s ott mindent úgy hagyok, ahogy az első nap találtam.

Vannak napok, amikor nem tudom magam elé képzelni Abiság arcát. A minap este elküldtem Dagonet Conan abbéhoz, azzal a kérdéssel, hogy nem-e kapott Marignactól értesítést, csak azért, hogy megnézhessem az emlékezetemben hasztalan keresett arcot. Különben bizonyosan nem aludtam volna egész éjjel. Gyertyával mentem be. Mosolyogtam, mikor kopogtattam a sarokszoba ajtaján és igazán megvoltam győződve, hogy azt fogom hallani: „Jőjjön!”

Milyen lehet a hangja?...

Ugy, gyertyavilágnál még igézőbb. Arcán, vállán melegebbek a pastelpontok, de a tekintete fátyolozottabb. Oldalt tartottam a gyertyát, hogy a hirtelen világosság ne bántsa a szemeit.

Nem merek hozzányulni, bár jobb helyen volna a két ablak között. A többi három képet mégis levegőszem a falról, hogy egyedül legyünk.

Most már mérget veszek rá, hogy ez nem a Clémence néném szobája volt, hanem az övé. Az jutott eszembe, hogy hátha ő volt a Melchior bátyám szerelmes párja s abból az időből maradt így ez a

szoba... A család itt nem igen fogadott vendégeket... Mindegy, erre nem vagyok kíváncsi. Akárki, már régen nincsen és ami itt van belőle, azt én őrzöm a profán elmulástól.

Mégis, nem tudtam ellenállni, ránéztem egyszer és erősen, erősen Melchiorra gondoltam. Semmi változást nem tapasztaltam s én is teljesen megnyugodtam abban a gondolatban, hogy még ezen esetben se véték a tisztesség ellen, hisz Istenem, szegény Melchior özvegyen hagyta őt...

A szemeiben van valami, ami miatt soha se tudnék vakon, teljesen hinni neki.

Irtam Marignacnak, ruhákat rendeltem. Tényleg, már nagyon is elhanyagoltam a külsőmet, úgy nézek ki, mint egy farmer.

XX.

Hogy rohan az idő!

Itt a tél, ma havazott. Mérhetetlen szomorúság azt nézni, amikor a tenger fölött havazik. A meddig csak ellátni, teli van a világ azokkal a sűrű pelyhekkkel, melyek mintha le se hullanának, állanak az ürben és nem is fehéreknek látszanak, hanem szürkék, mint az álmos ember pillantása. De most nem búsit, sürgetni szeretném az estét, mert most éjszakánkint járok oda...

Nappal fáztam, tüzet pedig nem rakathattam Da-

gorneval, hát beállítottam az íróasztalomat a közvetlenül a sarokszoba mellé eső terembe, ott jól befűtenek s mikor egyedül vagyok, kinyitom a kárpitajtót, úgy melegitem be az ő szobáját is. Este pedig, azon ürügy alatt, hogy dolgozom, bezárokódom s tüzet viszek át Abiság kandallójába.

Aztán csak a tűz világít s bár mindig tél maradna!...

Dagornenak szemet szúrt, hogy több figyelmet fordítok a külsőmre s ebéd után gondosabban öltözöm.

— Biz Isten, majd azt hinné az ember, hogy valakinek csapja a levét a kegyelmes ur!

Pirulva, zavartan tagadtam előtte:

— Ugyan kinek, te ügyetlen...

— Bizony! Hogy is nem jár a kegyelmes urhoz senki, nem tudom én azt megérteni. Mindig azt hittem, hogy télire csak elmegyünk Párisba. Kétszer életemben voltam már én is ott, hej, de szép is az!

Örvendtem, hogy maga tereli másfelé a szót, engedtem beszélni s hallgattam, mint lelkesedik a nagy városért.

— Majd ha megyek, velem fogsz jönni te is.

Karácsony táján voltak a legboldogabb hangulataim. Dagorne néhány napra hazakéredzett Rais-Kerhouëtbe, a könyvtárosom, meg az írnök is vakációzni mentek. Egyedül maradtam. Az ajtónálló, aki Isten tudja mivel ölte az idejét eddig nálam, ügyetlenül, de több áhítattal és tartózkodással végezte azt,

amire szükségem volt, — az abbét az ünnepi misék után hamarosan leráztam magamról s aztán egész délután, késő éjjelig Abiságnál voltam.

XXI.

A kandallóból sugárzó tüzfény rezgett az arcán s el-elpirult. Olyankor olyan üde, kis leányos volt a nézése és nagyon, nagyon jó volt így együtt lenni. Behunytam a szemeimet, a karomra borultam és úgy mondogattam magamban a nevét, semmi egyebet, csak a nevét és az is véghetetlen nagy gyönyörűség volt.

Álmomban ő lehajolt hozzám, a szemei nedvesen ragyogtak és a könnyei kicsordultak és én is könnyeztem. Fölébredtem és csakugyan sírtam.

Vagy talán nem is ébredtem föl, talán el se aludtam . . .

Mit csináljak? . . . Mit szeretne? . . .

Akarja, hogy olvassak?

Néhány könyv volt a secretairen, — a Heloise. Egy selyem párnát tettem a kandalló elé s ahol szétnyílt a könyv, ott olvastam. Nem hangosan, de azért ő hallgatta. Ugy tartottam a könyvet, hogy lássa is a betűket . . . A lap végire érve, vártam, nem fordítottam azonnal, hátha ő még nem ért a lap végére . . .

Ha mi is együtt járhatnánk majd a kezdődő

tavaszban, orgonabimbózás idején! . . . Abisággal karon fogva, kék virágokat keresnénk együtt. A mezőn mennénk keresztül, szépen, lassan, szóltanul. Én is találnék és neki adnám, ő is találna és azt ő nekem adná . . .

Az ölemben volt a könyv, nem olvastunk tovább és tisztán láttam, hogy ő előre megy a mezőn, én elmaradok tőle s mind messzebb és messzebb maradok el . . . Hullatja a kék virágot, amit én szedtem neki, hullatja, lehajlok utána, fölveszek egyet, kettőt, aztán hasztalan keresem a földön, nincs több és ő sincs semerre. A kezemben meg mind összefonnyadt a virág . . .

Nem ezt, olvassuk a Ninon verseit! . . .

De hisz már reggel van! . . . A ködös, téli hajnal tapogatott be a saluk között. Milyen észrevétlenül rebhent el ez az éjszaka! . . .

Még kissé rösteltem is miatta magamat.

Le se feküdtem, nem akartam, hogy az ajtónálló megsejtsen valamit. Délelőtt dolgozni próbáltam, de nem tudtam egyebet tenni, csak vágytam folyton vissza a sarokszobába. Étvágyam nem volt, nem ettem egy falatot se, hanem hogy ezt se találják feltűnőnek, a toronyszobába fölhordatott étkek felét kihajigáltam a földél csatornába.

Azután Ninont olvastuk.

Néhány szál száradt virágot találtam a könyv levelei közt. Milyen régen lehettek azok ott! . . . Ugye az egyik az enyim lehet? . . . És el is akar-

tam venni, hogy örökké magammal hordjam, hisz mintha tőle kapnám . . .

Néztem a képet.

— Elvehetem? Az enyim lehet?

Bedugtam a keblem fölé, de ebéd után ismét visszatettem a versek közé. Nem veszem el. Ki tudja, kinek az emléke tapad hozzá . . .

Abiság olyan őszintén, derülten nézett rám, hogy aztán nem busultam. Ami elmúlt, azt ne bolygassuk. Nem kérdezek semmit, majd én hozok neki virágot.

A kertésznek meghagyattam, hogy ezután mindennap küldjön föl hozzám két váza virágot. Csak kaméliák voltak az üvegházban. Hat szép szálát kiválasztottam s egy bronzvederbe állítva, bevittem ő neki.

Karácsony másodnapján annyira szédültem, hogy azt hittem, beteg leszek. Mennyire megijedtem! . . . Akkor nem mehetek majd be hozzá! . . . Nem szabad betegnek lennem, nem, nem, semmiesetre se lehetek beteg. Mi bajom is lehetne? . . .

Soha életemben még ilyen elégedett nem voltam, olyan könnyűnek érzem magam, hogy repülni tudnék s néha, ha leülök, mintha csakugyan testem nem is volna, úgy érzem, hogy emelkedem és semmi súlyom nincs.

XXII.

Már nagyon boldog voltam.

Szerettem volna őt egyszer búsan találni. Szerettem volna azt látni az arcán, hogy hiányzom én is neki, mikor nem vagyok ott vele és örvend, amikor érkezem.

Oh, miért nem értem be azzal, amit adott!...

Nem mentem azonnal reggeli után, mint rendszeren, — hanem vártam, hogy ma később fogok menni és úgy sajgott a szívem ezalatt, mintha egy irgalmatlan ököl szorította volna.

Még egy órát várok!...

És szorongva, maradozó lépésekkel indultam. A szobája előtt is várakoztam még néhány pillanatig és az a néhány pillanat olyan hosszú volt, mint még egy élet.

Nem úgy találtam, ahogy elképzeltem. Csak én voltam szomorú.

— Abiság...

Egy pillantást vetettem rá és rémülve kaptam le róla a szemeimet. Uram Isten!... Mintha nem is az az alak lett volna, hanem egy más valaki, akire nem is ismerek rá és... csak egy kép!...

Villámként cikázott keresztül agyamon egy gondolat, melyet nem mertem, nem akartam még egyszer tudni.

Mi lelt ma?... Nyugtalan vagyok s az okát

nem merem keresni. Leülök a karosszékbe, nem fogok ránézni, de itt maradok mellette, mert nem szabad most egyedül lennem, nem szabad innen kimenem és nem szabad gondolkoynom. Itt maradok...

Leülök és minden erőlködésem hasztalan, azonnal fölriasztanak az idegeim.

Alig tudom palástolni az izgatottságomat. Nem nézek rá, de kétszer is úgy voltam már, hogy hozzányulok... Tudom, jól tudom, hogy miért akarok hozzányulni! Nem, ez nem bujaság, hisz csak az álom édes, a valóság undorító, szomorú... Csak egy hang el ne rebbenjen az ajkaimról, mert akkor vége, szétfoszlanak az álmaim és magam maradok a vigasztalan valósággal...

Ha hozzányulnék, mégis!

Meg kell markolnom a karosszék szélét, annyira bizseregnek az ujjaim... Igen, valami emésztő hőség borzongat s csak egy vágyam van már: — hogy megérintsem.

XXIII.

Csak egy vágyam volt, hogy megérintsem...

De ugyanakkor mozdult meg lelkem zsibbadtan heverő szőrnye, az ezerkarmu öntudat s kajánul elmosolyodott és sugta:

— Hisz amint megérinted...

Nem!... Nem akarom hallani, nem akarok tovább gondolni erre!...

Menekültem, ott hagytam, saját magamtól féltve az álmaimat. Lerohantam a parkba. Hajadon fővel kódorogtam és hóval dörzsöltem a halántékaimat.

Mégis visszatért az a gondolat, bár úgy küzdtem ellene, mintha viperákat téptem volna le a mellemről.

Inkább a másik legyen igaz: hogy az ábrándokból kipattant a vágy, aztán az óhajtás, amelynek az érzés nem elég többé, hanem bírni akar . . .

De ez se lehet . . .

Vége, ennek is vége van már. Az én szivárványszínekben csillogó buborékom fölszállt, szállt és bűbájosan szép volt és boldog voltam, mert önfeledten bámultam utána. Mikor utána kaptam és hozzá akartam érni, akkor elpattant.

Sötét volt, mikor visszaindultam a kastélyba, a saját nyomaimat követve a hóban. Lekerültem a sarokszoza ablakai alá. Olyan hideg csönd s annyi mozdulatlan közöny volt ott a fák közt és abban az ormótlan nagy üres házban.

Ma van az év utolsó napja.

XXIV.

Az összes cselédség elment az éjjeli istentiszteletre, hogy imádkozva köszöntsék az ujesztendő születését. Én pedig fölkeltem, felöltöztem, gondosan, mintha menyegzőre készülnék és bementem Abisághoz.

Hátha van még mód rá!?...

Mindent úgy csináltam, mint eddig. Tüzet raktam a kandallójába, virágokat a bronzvederbe, hal-kan mozogtam, hogy nesze se hallják s a selyem párnát a karosszék mellé téve, leültem a tűz elé és olvasni akartam. Oh de a kandallóból sugárzó tüzfény alatt nem pirult el és nem jött le hozzám kék virágokat szedni...

Elővettem a másik könyvünket, — a Ninon verseit. Ölembe hullott belőle a virág, az ölemből lecsuszott a földre, — Abiság közönyösen nézett el a keretből és nem mondott nekem semmit.

Körütekintettem, — hát mi nincs úgy most, mint ahogyan ezelőtt volt? Hisz egy porszemet le nem törültem sehonnan... Megkísértem, úgy jövek be, mint amikor először jöttem, ugyanúgy viselem magam s ugyanazt fogom tenni!

Átfutottam a toronyba s a címerteremből, Clémence néni szobáin keresztül jöttem be és áthaladtam a szobán, mint legeslegelőször, alig tekintve körül. Azután úgy jöttem, mint amikor másodszor jártam itt és megnéztem Abiságot, mintha soha se láttam volna, csak akkor egyszer, legelőször, álmomban.

Egy nyugodt tartásu, kissé hideg és tartózkodó női fej volt... Éppen szólni akar...

Soha se tudom meg már, hogy mit akar mondani.

Ez nem Abiság. Hol van, hova lett?

Keresem az elolvadt havat... Keservesen ódön-
gök egyik bútortól a másikhoz, a csipkelegyező mel-

lett ott a kis ezüst szelence. Kinyitom a födelét, megszólal belőle a hajdani mazurka, de kopott, fáradt ütemekben, mintha elfúlna s egyszerre rekedt berrenéssel csuklik agyon... Nincs több, nem is keresem, hogyan lehetne ismét fölhuzni.

Leborulok a karjaimra és kétségbeesésemet belésóhajtom a szoba közönyös csöndjébe. Nem rezdül meg rá egy parányi visszhangja se a hajdani édes hangulatnak. Hasztalan erőlködöm, nem tudok visszakényszeríteni egy pillanatot se, semmit, de semmit nem tudok megtalálni azon a képen abból, amit elvesztettem. Csak egy kép, — lapos és fakult, bármennyire erőlködöm, hogy ne ilyennek lássam.

Soha nem nyultam a sarokba támasztott hárfához, most odamegyek, megmozdítom... Mintha a padló alól jönnének az eltemetett dalok kísértetei s borzongva suhannának keresztül a megereszkedett húrok között, — tompán rezdül meg a régi hangszer és egyszerre pattan le hét húr az ujjaim alatt, nagyot csattanva... Az első hang, mióta idejárom!...

Ijedtem ugrom el a hárfá mellől, az leesik a földre és hosszan reszkető zokogással némul el.

Csak a képre nem hat semmi.

Már most lázasan kapkodok össze-vissza, rombolom a templomot, találjam meg hát legalább a valóságot egészen. Ki az?... Már most nem az álmaidat keresem, a tényeket akarom tudni, mert hisz nem vagyok én bolond... Mindenhez hozzányulok, rendetlenül hevernek körülöttem a székek, végig ma-

tattam az ágyat, végig tapogattam a kárpitokat, a kis csipkelegyező szétmállott a kezemben, gyertyák után rohanok... Ugy zúg, úgy lüktet az agyam, nem is látok tisztán, nem tudom, mihez nyuljak előbb, mindent egyszerre akarok megfogni... Ki akarom nyitni a secretaire fiókját, a kulcsot fordítom benne előre-hátra, nem nyílik, kiesik a zárból a kulcs és reszkető kézzel nem tudom azonnal visszadugni... Föl akarom szakítani, nem bírom, lábbal rugom, nem nyílik... A kandalló elől kapom föl a vascsiptetőt, beléfészitem, recseg s fölszakad...

Nincs, nincs, ott sincs semmi... Tudom is én mi van ott!... Szórom a papirosokat... Egy pillantás mindenikre, látom, hogy fakult írás ez is, az is, levelek, versek, sok rongy lom, undok szamárság, el se tudom olvasni, el se akarom olvasni, csak tovább, hol van az, amit én keresek?!

Mit keresek?!...

Egy pillanatra lehanyatlanak a karjaim, az egyik kezemben ott a kandallóvas, a másikban egy csomó papiros. Nappali világosság van, a kandallóban lobog a láng, a gyertyák ott égnek a kép alatt... Az a bestia milyen nyugodtan, hidegen bámul... Hiszen világos, ez volt szegény Melchior szeretője... Ki lehetne más?... Ugye, a halálba kergettél már egyet közülünk, most engem akarsz, te... te...

Lassan közeledtem hozzá s ő nyugodtan, hidegen állott a keretben. De mintha gúnnyosabb és még szívtelenebb volna a kifejezése... Egy széket rán-

tottam oda, arra állva, egy magasságban volt az arcunk. Egyenesen a szemei közé néztem és még se én rám nézett. Keresztül ment rajtam a tekintete, a saját dült arcomat láttam az üvegen, kidagadt szememet, megdöbbenően sovány, csúf arcomat, amelynek az őrültség kúszálta már a vonásait.

Urísten!...

És két kézzel csaptam be az üvegre. Csörömpölve törött össze, jobbkezemből kihullott a vasfogó, a balkezem ott akadt a beszakadt kép alatt az üvegcserepek közt... Ki akarom rántani!... Nem lehet, mintha megkapta volna valaki... Libeg a kép a mint rázom, a rámáról por és üvegszilánkok hullanak az arcomra és ég a kezem és a csuklóm körül ömleni kezd a vér... A jobbkezemet feszítem a rámának s úgy rántom ki a balt... A szék megcsuszik alattam... Mintha lelöktek volna, hanyatt esem és leszakad, velem esik a kép is.

Föl akarok tápázkodni...

De ott a falon, ahol a pastel lógott, mintha ő ölelte volna el előlem, — ott egy kisebb kép, az apám mellképe. O sujtott a kezemre, aztán fölrugott bennünket az asszonynyal együtt.

Gőgösen néz rám...

Itt is az apám!... Hisz igen... Melchiorral ő ment vadászni, amikor az a tengerparton elcsuszott s elsült a fegyvere... Ő küldött a hulla után... Dénesnek is ő lőtte keresztül a vállát, amikor az a szeretőjét követelte vissza tőle... Clémence néném

ezért imádkozott hát élete végeig ott az ajtó előtt... És engem akkor hozott ide szíve alatt az anyám...

Mint egy féreg, úgy másznék ennek az iszonyu embernek a sarka alól, de nem merek mukkanni se, moccanni se merek. Rettenetes csönd van. A balkezem bénán fekszik mellettem a földön s bugyog belőle a vér. Így jó lesz, elvérzem...

Behunytam a szemeimet s vártam a véget. Mire rám találnak itt, végem lesz...

Igen, de mentől jobban gyengültem, annál erősebben dolgozott bennem a végpusztulással fenyegetett öntudat.

Ha majd bejönnek ide holnap, vagy holnapután, így találnak mind a hármukat együtt. Meg fogják tudni, hogy az apám... Vajjon, kitalálják?!... Ki hozta ide ezeket a képeket? Hogy került azé az emberé éppen ez alá?... Hisz ilyen őrültséget ő, aki után egy sor irás sem maradt, meg nem cselekedhetett!... Clémence néném akart volna így boszut állni az emléken?...

Én, az utolsó Kerbastik segítsem ezt a gyaláztatot a világ elé?...

Talán a fajtám szelleme adott annyi kis erőt még, hogy valahogyan oda vergődtem és fölkapaszkodtam a székre, bevérezve a szőnyegeket, a széket, a kárpitot és lepiszkáltam a falról azt a képet is. Nem mertem ránézni. Félkézzel vájtam ki a keretéből és a földön fekvé, a lábaimmal lökdöstem be a kandallóba. A keretet már nem volt erőm elégetni.

XXV.

Azután nem tudom mi történt velem.

Hetek mulva tértem csak annyira magamhoz, hogy megismertem a környezetemet. Az öreg Marignac ült az ágyam mellett s az ő szívből fakadó szavai fogadtak.

— Hála az Istennek! Hála Istennek!

Sírt a jó öreg, letérdelt az ágyam mellé, megfogta a kezemet és összecsókolta. Nem akartam engedni s meg akartam őt fogni a másik kezemmel.

Milyen különös érzés volt az! A balkézszel végzendő mozdulat gondolatához nem találtam a karomat. Odanéztem . . . Nem volt balkarom, levágták.

Marignac beszélt el, hogy másnap reggel a fousesnantiakat hozta „boldog ujesztendőt“ köszönteni Conan abbé s akkor találtak rám ott. Vértócsában, eszmélet nélkül feküdtem. Azt hitték, meghaltam, de amikor mozdítottak, vérzeni kezdett a kezem.

Mire az orvost előkerítették, már üszkösödött a balkarom. Az orvos nem merte levágni azonnal, ahelyett, hogy rajtam segítettek volna, fűhöz-fához futkostak, hogy mi történt, hogy történt . . . Mire Marignac megérkezett. („Jó Isten! De nagy utam volt, kegyelmes uram! . . .“) már válltóból volt kénytelen operáltatni.

— Hová tették? — kérdeztem.

— Mit, kegyelmes uram?

Intettem, hogy azt — a karomat?

— Azt?... — válaszolt halkan Marignac, — az abbé vitte el a kriptába... Bizony, kegyelmes uram, már azt hittük, hogy visszük maholnap a többit is utána...

— Később kérdezősködni kezdett ő is, hogy mi történt hát velem? Nem feleltem neki.

— Ugye, lesett a kegyelmes ur?

Ráhagytam, hogy igen, igen...

— Lerántotta azt a képet, ugye?... Összevágta a kezét, aztán elájult?... Ezek itt annyi mindenféle vadat mesélnek, hogy már dühbe is hoztak néha, bocsánatot kérek. Azt mondják, hogy olyan rendetlenség volt a szobában, mintha a vízbe veszett halászok jöttek volna föl ide a Szilveszter éjszakai táncra. Meg hogy a mosónék csavarták volna ki a kegyelmes ur... izéjét... azt, azt...

Nem mondta ki, hogy a „karomat.“ Ezzel is kimélni akart a jó ember.

Ugy őrizett, mint az édes fiát, erőszakoskodnom kellett, hogy legalább minden második éjjel lefeküdjék, mert el nem mozdult volna az ágyam mellől. Hihetetlen gyöngédséggel iparkodott velem feledtetni, és úgy, hogy nyoma se lássék az iparkodásának. Azt vettem észre, hogy ő is mindent a jobb kezével végez s lehetőleg egy kézzel, a másikat pedig szinte el akarja rejteni előlem, mintha neki is csak egy karja volna... Mert ne búsuljak, nem tesz az semmit... Néha addig mesterkedett, amíg módját találta, hogy egyes nevezetes,

nagy embereket emlegethessen és nagyon dicsérte azokat, mint bölcs államférfiakat, híres hadvezéreket, bölcsészeket, pedig . . . A nevük nem is jutott mindig az eszébe, de . . . mindannyinak csak egyetlen egy karja volt. Nem baj az! . . .

Ugy meghatott, hogy már végre én vigasztaltam őt: — nem tesz semmit, nem baj!

Tényleg, annyira elfoglalt az eleinte leküzdendő ügyetlenség, hogy félkézzel végezzem azt, amihez eddig kettő volt, hogy lassan, lassan némi megelégedést éreztem, ha valamiben nem szorultam a más segítségére.

És most már valóságos, igazi testi szenvedéseim is voltak. Ha kötést váltottak, a fizikai fájdalomak könyeket sajtoltak a szemeimbe s utána, amidőn csillapultak a fájdalmaim, jogom volt hozzá, hogy kissé jól érezzem magam. Szüksége van az embernek a szenvedésre.

Évekig tartott, amig teljesen megtanultam nélkülözni a balkaromat. Ma már észre se veszem, hogy nincsen. Azt hiszem, ez nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy ennyire is összeszedtem magam, mint amennyire ma vágyok. Elbújva az élet elől, várom az elmulást; alázatosan elégelek s félkarral kotorászok családom multjában. Hátha találok valami hasznavehetőt azok közt, amiket ők annyi ezer hatalmas karral megcselekedtek vagy elmulasztottak . . .

Mert dolgozom mégis. El-elmosolyodom néha, hogy ez is mennyire reám vall: — előbb nyomo-

rékká kellett lennem, hogy valami munkához foghassak.

Mégis hálával tartozom hát Abiságnak . . .

Az én Abiságomnak.

Mert élt az, létezett s egészen nekem való asszony volt: — teste nem volt, csupa hangulat volt.

És mégis asszony volt, neki köszönhetem életem egyetlen, legnagyobb boldogságát és ő okozta életem legnagyobb szenvedését. Talán a „faj“ küldte őt az én igazi eleven ölelőkaru asszony nélkül való életembe, hogy boszut álljon és megvegye rajtam a jogait éppen akkor, amikor örökre bújni akartam az „asszony“ elől. Mert hisz az „asszony“ kikerülhetetlen annak, aki él s így életet adni köteles.

Május elején keltem föl az ágyból s Marignac karján tettem az első sétát. Lementünk a sarokszobába.

Hát ott Marignac mindent szépen el is rendezte már. Fehérvászon takarók voltak a bútorokon s leltári számok. A hárfán nagy római számokkal „V—XIV.“ és alatta apró betűkkel „1895.“ volt a numerus.

Készségesen magyarázta meg, hogy a felső szám az a helyiségbeli, az alsó pedig a közös nagy leltárbeli száma a nevezett hárfának.

Nem akartam kérdezni hol van, de nem láttam a képet.

— Keres valamit kegyelmes uram? — kérdezte ő, mert persze hogy észrevette.

— Hát az a kép hol van? . . .

— Azt, bocsánatot kérek szépen, nem tartottam érdemesnek a leltárba vétetni... Annyira meg vagy rongálva, hogy valóban nem érdemes, ha megengedni méltóztatik, bocsánatot kérek szépen.

— Mégis, szeretném látni. Hol van?

— Nincsen már itt, engedelmet kérek.

Zavarban volt, tisztos fehér arca kipirult és nem nézett rám, hanem lesütötte a fejét és a padlót nézte. A kezemet nyujtottam neki, tiszteletteljesen adta belé a magáét.

— Elégette?

Most a szemeimbe nézett s olyan egyenesen beláthattam hűséges, egyszerű lelkének a mélyébe.

— Azt nem mertem tenni, kérem, de ha megengedné most nekem a kegyelmes ur...

— Mondja, kérem, hogy maradt az itt?

— Oh Istenem... A méltóságos Clémence grófkisasszony hagyta meg, hogy ide senki be ne tegye a lábát, amíg a családból itt nem járt valaki. Én nem merészeltem figyelmeztetni a... Nem mertem kérem szólni néhai kegyelmes urunknak se, nem mertem soha se... Pedig ha tudtam volna!

— Hol van? Szeretném még egyszer látni.

— Itt van, magam tettem oda az ajtó mögé, a méltóságos grófkisasszony imádkozó zsámolya alá, de talán ne tessék még se megnézni azért!... Nem is lehet már semmit se látni rajta, meg...

— Nos, mondja csak kérem!

— Csupa véres lett...

Melegen megszorítottam a kezét, ő valószínűleg nem tartotta illendőnek visszaszorítani, de a szemével ölelt meg s én azt is viszonoztam és úgy ahogy félkarral tudtam, egészen a szívemre öleltem.

— Nem, kérem . . . Hogyan érdemelem én ezt meg . . .

Odavontam őt az ajtóhoz, kinyitottuk s elővet-tük a képet. Igazán nem volt rajta senki. Össze volt roncsolva a papiros, egy-egy színes folt maradt itt-ott, meg az én vérem rozsdás foltjai. Az évek során elmállott kréta magától is lepergett volna a papiros-ról idővel, meghalt volna ez a pastel máskülönben is.

Lent, a törött üveglap hosszában, a keret alsó csatornájában még látszott egy kevés színes por a lepergett krétából. Ha közéje fújok, aztán az se lesz . . .

Egy ötletem támadt: temessük el . . . Abiságot!

Kértem Marignacot, hogy rázza a tenyerembe azt a port. Aztán fogjon karon és szép lassan, sétál-junk le a tengerpartra.

Ovatosan vittem a tenyeremben s ott a kék, tavaszi napsugárban ragyogó viz fölött közéje sóhaj-tottam . . . Mint egy színes kis felhő lebbent ki az ujjaim közül s behullott a tengerbe.

Marignac levett kalappal állott mellettem.

ELBESZÉLÉSEK.

OSZK

Nagyasszony Széchenyi Könyvtár

Lady Robinson.

VÉRSZI JÓZSEFnek.

I.

Neuilly környékén olcsóbbak a lakások, majdnem olyan olcsók, mint a képek. Ott lakik néhány év óta egy festő barátunk: — Douglas Robinson, az angol kolóniából. Ő a legerősebb köztünk, hárman se tudjuk behajlítani a karját s birkózás közben úgy ráz le magáról bennünket, mint a legyeket.

Egy csinos és takarékos lengyel leányt vett el feleségül, egész komolyan.

A leány tanítóné akart lenni; otthon, Gneznóban nem igen volt a ki marassza, egy kis pénzzel eljött hát Párisba, hogy itt valami hasznavehető diplomát szerezzen magának. Azt hitte, könnyen megy az ilyesmi. Nehezen ment biz az, a pénze hamar fogyott, pedig enni se igen ért rá a sok iskolától; egyik előadásról futott a másikra, csak úgy közben reggelizett, a zsebéből, hol a Collége folyosóján, hol meg a Sorbonneban a nagy lépcső mögött. Nem lehet bizonyosan tudni, mire

jutott volna, ha végre elfogy a pénze ; pedig ugyis elfogyott volna. Talán model lett volna belőle, talán más, attól függ ez, hogy bírja az ember a koplalást és hogy mennyi a szerencséje. Ő gyakran mondta, hogy valószínűleg a Szajnába ugrott volna, de azt nem lehet így meghatározni.

Szerencsére megismerkedett a mi muszka impresszionistánkkal: — Stépánnal, a ki keveset füst, de sokat okoskodik és délutánonkint szorgalmasan járja a kollégebéli előadásokat.

Stépán összehozta a leányt Robinsonnal és addig értekezett nekik a társadalmi boldogságról, míg végre a leány bevallotta, hogy nem tudja mit csináljon, mert nemsokára egészen elfogy a pénze.

Az angol ekkor elvette feleségül.

Stépán is említette néha, hogy szereti, — de ő nem mert megnősülni biztos jövedelem nélkül.

Az angol is szerette, de meg is esküdtek. A műteremben ki volt akasztva róla, rámába foglalva, a hivatalos irás: — a XI. kerület pecsétjével ellátott szabályszerű házassági bizonyítvány, nehogy valami tekergő piktör modelnek nézze és megcsipkedje az asszonyt.

Mi respektáltuk az esetet. Illedelmesen kezelt csókoltunk neki, mikor jöttünk, meg mikor elmentünk és lady Robinsonnak hívtuk akár toilletében volt, akár csak úgy, ahogyan modelt állt vagy főzött az urának. Ha pedig néha, mikor nagyon szép volt, valamelyikünk mégis meg akarta csó-

kolni, ő kurtán nyakon teremtette az illetőt s az aztán hiába panaszkodott. Robinson is helyeselte az eljárást és ünnepélyesen elvállalta érte a felelősséget, mondván:

— A mit lady Robinson tesz, az jól van téve!

Hisz mindenki láthatja a bizonyítványt a falon, hát ne tessék hazardirozni!

A bizonyítványt azonban összefirkálták a vendégek, hogy: „Svindli“ ... „Nem hiszem“ ... „Én se“ ... „Én se“ ... Az egyik keresztet rajzolt rá, két papucs fölé, a másik meg odarajzolta Robinsont — házasság előtt, kackiásan kunkorodó bajuszzsal, égnek meredő üstökét húzza fölfelé a Múza; — és a házasság után, csurgóra álló bajuszzsal, a mint három angol turista tarokkozik a kopasz fején, éppen a pagátot csípi el. A muszka a rámarra ragasztotta a véleményét: „Nem gilt.“ Robinson keresztül irta kék plajbászzsal: „De gilt.“

II.

Az estéket rendszeren ott töltöttük.

Lady Robinson néha ebédre is meghívott bennünket. Olyankor ki-ki hozott valamit az ebédhez. Stépán pompásan értett a húsvásárláshoz, nagyszerű darab marhahúsokat hozott s egész regényt tudott mellé, hogy hol látta meg, hogyan alkudott rá és mennyi sok jó nyomtatékot szónokolt ki az aljas tőkét képviselő mézszárosból.

A húst a lady sütötte meg, ott a műterem kandallójában egy rostélyon, mert a konyhában bajosabb lett volna tüzet rakni és a sparherd is füstölt; így mi is segíthettünk, a konyhában úgy se fértünk volna.

Braovny süteményt hozott, meg czukros gesztenyét a ladynek és sajtot s teát az uraknak. Én egy kis bort vittem, meg dohányt.

Kése kellett legyen mindeniknek, a mult-karácsonykor pedig aláírások után vettünk sok tányért és sok poharat.

Ebéd után lady Robinson ült a legkényelmesebb székbe, egy vesszőből fonott kosárszékbe, melyet a téli kabátjainkkal párnáztunk ki neki, — mi meg köréje telepedtünk. A lámpa nem sokat világított, de a kandallóból kellemes, lágy parázsfény áradt reánk.

A lady csinálta a cigarettákat nekünk. Ugy szerettem nézni előkelő, formás kezeit, a mint finoman papirosba göngyölte a dohányt. Alig ért hozzá, mégis a lehető legharmonikusabban simult egybe a cigaretta.

E közben beszélgettünk.

A lady szentül meg volt róla győződve, hogy egyszer lesz még majd nekünk is hôtélünk és ott csupa keleti szőnyegek lesznek a műteremben, nem pedig olyan rongyos gyékények mint itt.

— Majd meglássák!... Csak nem kell kétségbe esni!... Most minden piktorak cudarul

megy a dolga, a kinek van, az is kénytelen eladni a palotáját. Ugy-e?

A muszkánk azonnal tudott egy elméletet erre is:

— E korszak festőinek sanyaru helyzetét a következő alap okok igazolják: először is nincs pénz. Nekem még van két frankom és negyvenöt centimes-om, de ezenkívül nem tudom, mennyi létezik a világon. Továbbá: Angliában a bányásztrájkok miatt nem jut képre pénz. Harmadszor: Amerikában beteg az ezüst. Vegyük ezek mellé tekintetbe a társadalmi viszonyok zilált állapotát és ismerjük be, hogy a jelen nemzedék érdeklődése teljes joggal fordult el a művészi kérdésektől akkor, a midőn az emberiség legprimitívbb jogai nyílt sebekként . . .

A vén Braovny állandóan visszaemlékezett a régi szép időkre, a hatvanas évekre.

— Tudja fene, akkoriban volt pénz elég! Csak úgy hajigáltuk ki a képkereskedőket, tyukocskáim! . . . Kidobtuk az ajtón, visszajöttek a gazemberek az ablakon. Becsületemre, alig volt aláföstve a vászon, már ott kuncsorogtak az ember nyakán. Rendesen két milliót kértünk egy tájkéért; ha ember is volt rajta, akkor hármát. A zsidó nem akart husz-harmincz ezernél többet adni, de a mint alkudni kezdett, menten kidobattuk. Hát nem visszajött?! . . . Hogy lerázzuk őket, ígért nekik az ember valamit, de csak ha előre kiszur-

kolták. Abban az időben vettem azt a fekete kabátot is, a miben a lakodalmat tartottátok.

Robinson a Braovny fekete kabátjában vezette oltár elé a ladyt s mi is azt szoktuk volt fölvenni, ha valami parádéra kellett menni.

Biz az jó világ lehetett! Rengeteg sok vásznat pingáltak akkor tele. Ha ma azt mind kiszabnák, talán jutna belőle ing mindenkinek, a kinek nincs.

Robinson röviden formulázta az eredményt: — Nem kell ma kép a kutyának se.

Ennél többet ő nem is igen beszélt.

Ha túlságosan hangulatban volt, akkor egy nagyot kiáltott: — holláh!... És birkóztunk. A lady olyankor fölállt az asztalra, hogy több hely legyen.

Kifáradva, ismét visszatelepedtünk a lady széke köré.

— Mit csinálnánk, ha most egy millió frankunk volna?...

— Mondjuk: három! — ajánlotta harsányan Braovny.

Ezen eltanakodtunk.

Lady Robinson először is kifizette volna a házbért, mert már ugyis nemsokára baj lesz miatta, — azután kifizette volna a festékkereskedőt, mert az is nyugtalankodik, — azután kiváltottuk volna azt, ami a zálogházban van. Azután... Azután becsületesen elosztzkodtunk volna. Mert természetesen, a millió — —

— Három! Három!! — makacskodott a telhetetlen Braovny.

Szóval a milliók fölött a lady rendelkezett.

Vettünk volna pompás házat, egyet nyárra, egyet télre, — külön-külön műterme lett volna benne mindenikünknek, — gondosan berendeztük a társalgót, az ebédlőt, a billiárd-szobát, — kocsit is tartottunk, de nyáron yachtot, mert Braovny becsületszavát adta, hogy ő nagyszerűen tud a yachttal bánni, senki se féljen, ha ő ott van! . . .

Stépán egy ember-koncertet akart magának berendezni jellemekből, — hogy ő különböző jellemeket gyűjt majd maga köré, mérgeset, jókedvűt, flegmatikusát, idealistát, cinikust és mindeniket a saját-saját hangulatához mért környezetben tartja. Egyszer az egyikkel fog társalogni, máskor meg a másikkal, néha meg majd összeereszti őket olyan skálában, a melyet éppen élvezni óhajt.

De ezt leszavaztuk, mert erre nem lett volna elég a pénzünk. Braovny különben biztatta Stépánt, hogy majd Charentonban ugyanis lesz neki ilyen koncertje jutányosabban.

III.

Mit is kellett volna csinálni, hogy azt a néhány milliót összeterejtsük?! . . .

A dolog sürgős volt s már minden húr sza-

kadt. Robinson hasztalan futkosott pénz után, mi is eladogattuk apránként minden eladhatónkat, a Braovny fekete kabátja is elúszott. Stépán portraít után szaladgált, folyton biztatott bennünket, hogy lesz, hogy már holnapra egészen bizonyosan reményli, — de az ő elvtársai nem egykönnyen bocsátkoztak ilyen könnyelműségbe, egyik se rendelt portraít.

Lady Robinson addig-addig biztatott bennünket, míg végre ő maga esett legjobban kétségbe.

A conciérge megmondta ugyanis neki a háziúr utolsó üzenetét: — hogy szombatra tessék kihurcolkodni, elvihetik a motyóikat is, csak pusztuljanak!

A nagylelkű háziúr!... Egy hétre való házbért se tudott volna kiárulni a Robinsonék cók-mókjából.

Robinson föltette magában, hogy agyonüti ezért a háziurat, de az egyelőre úgy se vezetett volna célhoz. Hanem a lady nagyon a lelkére vette.

Hiába biztattuk, hogy nem baj, majd csak elleszünk valahogyan a míg megkerülnek a miliók, hogy majd keresünk más lakást, hisz van még elég hatodik emelet Párisban!... Hogy végre is, egyelőre jőjjenek mi hozzánk... Hogyan is csináljuk csak?... Mert az igaz, hogy a mi házmestereink is csúfszájjuak s házas embert bajosan szívelnek meg hosszasan vendégnek, hanem jőjjön Robinson Stépánhoz, a lady meg...

Braovny azt mondta, hogy ő a legvénebb, hát menjen a lady majd ő hozzá, a míg változnak a viszonyok.

Igy egészen jó lesz!

De a lady mégis kétségbe esett s mikor Robinson nem volt otthon, sirva mondogatta nekünk, hogy ő úgy is tudja, tudja ő jól, hogy ügyis csak ő az oka minden nyomoruságnak itten.

— Ha engem nem vett volna el, most szabad volna, — zokogta szegényke. — Egy férfi, ha maga van, sokkal könnyebben boldogul. De elvett engem, mert sajnált... Ő nem mondja, de azért tudom én jól!...

Braovny rátámadt, hogy minek beszél ilyen szamárságokat! Hát azt hiszi, hogy a festők is úgy nőszülnek mint a grófok?!...

Én ma se tudom, miért hivatkozott akkor Braovny a grófokra. De ő mindig nagyokat szeret mondani.

A lady azt állította, hogy Robinsonnak ő vágta el a karrierjét, mert azelőtt az angol hölgyismerősei fölkeresték a műtermét és csináltattak nála képeket, de most bezzeg nem jönnek. Azok is csak ő miatta nem jönnek!

— Az akkor volt! — bizonyította Stépán.

— Akkor még nem volt úgy elmérmegevedve Angliában a bányakérdés.

Hiába vigasztaltuk a kis ladyt. Ő jobban akart tudni mindent és kimondta, hogy ő hálás

akar lenni, hogy most ő rajta a sor, hogy ő köszöni, hogy ő inkább meghalna, a mit ő érette tettünk, de most ő rajta a sor!

Hagyjunk ő neki békét!

És kiment a konyhába sírni.

IV.

Pénteken reggel lélekszakadva futott hozzám Stépán, hogy menjünk hamar, keressük meg lady Robinsont, mert elment hazulról és egy levelet hagyott Robinsonnak, hogy legyen nagyon boldog és áldja meg az Isten azért, a mit mi ő vele tettünk...

Hasztalan kerestük.

A rendőrségen is voltunk. Braovny ötvenezer frankot ígért a rendőröknek, ha megtalálják a kis ladyt, de nem találták meg.

Este visszakerültünk a műterembe. Ott voltunk együtt mindnyájan és vártuk, hogy majd talán magától hazajön a mi jó kis ladynk. Stépán folyton az ablaknál állt és kinézett, pedig ott csak a háztetőket lehet látni. Azt gondolta, hogy úgy nem vesszük észre, hogy sír.

A házassági bizonyítvány ott lógott a rendes helyén a falon. Robinson hallgatva ült az ajtó mellett, mi is hallgattunk.

Éjfél felé újra elindultunk, csak mentünk az utcákon, szótlantul, konokul azt remélve, hogy hátha egyik sarkon eléink kerül...

Stépán kezdett el okoskodni, hogy most már mit csinálunk? . . .

Erre Robinsonból is kitört a keserűség. Azt mondta, hogy — logjobb lesz, ha felköti magát! És zokogott. A rengeteg házak közönyösen itták be a hangját, egy ablakból se tekintett ki senki, nem felelt neki sehonnan senki.

Azután mentünk, mentünk, kerestük egész éjjel, végig a Szajna-parton, minden hidon.

V.

Mentünk, mentünk, kerestük lady Robinsont egész éjjel, végig a Szajna-parton, minden hidon.

Azután újra neki indultunk az utcáknak, egyikből ki, a másikba be, szótlánul, azt remélve, hogy hátha egyik sarkon elénk kerül.

Isten tudja, hol jártunk.

Fáradtan kullogtunk egymás mögött, hol az egyik maradt el, hol a másik. Egy-egy lámpa alatt bevártuk egymást és azután cammogtunk tovább. Stépán vezetett, Braovny jött leghátul. Egy hosszú, szűk utcában, a tulsó oldalon, négy ember suhant utánunk nesztelenül: — az árnyékaink. Stépán megállt, bevárt bennünket s önkénytelenül egymás karjába kapaszkodtunk abban az utcában. Ekkor az árnyak is összefolytak s egy terhes, fekete felhő úszott utánunk a falon. Már vagy két óra hossza nem beszéltünk, de ez

olyan hangulatos volt, hogy mindnyájunkban megmozdult a művészi érzék: — milyen jó képet lehetne csinálni belőle!... Ez a szűk, mereven a fekete távlatba vesző utcza, — két, három kékes-sárga gázláng — és a négy lődörgő ember után kúszó árnyak....

— Három szinnel meg lehetne csinálni, — mondta Robinson.

Megálltunk és hosszasan néztük.

Stépán persze kardoskodott, hogy neki már volt ilyenforma ideája.

Lassankint virradni kezdett, a falusiak hosszú sorban vonultak kétkerekű zöldséges kocsijaikon a Halle-ok felé; fehér zubbonyos kőművesek jöttek le a Montmartre felől, lépéseik visszhangosan kopogtak a reggeli szűz csöndben. Kissé fáztunk, de mintha az olvadó éjszakába veszett volna az izgatottságunk, olyan furesának találtam azt, hogy mi most itt kódorgunk... Ah, igen! Lady Robinsont keressük, hova is mehetett?...

Milyen különös, tompa színek vannak a reggelben!

Stépán makacsul vitatta, hogy csupa fehérrel kell ezt dolgozni, rajz nélkül, csak tónusokkal.

Már most a színek vezettek bennünket, azok után mentünk a Szajna felé. Ott kezdett melegedni a láthatár s az ég.

A neullyi-i hid előtt egy buvette már nyitva

volt. Elhaladtunk előtte, de Braovny hevesen utánunk kiáltott, hogy — álljunk meg!

Megdöbbenve fordultunk vissza.

Komorán állott a kocsmaajtó előtt az öreg és így szólt Stépánhoz:

— Te Stépán!

Stépán azonnal megértette őt, búsan intett neki, hogy — nincs! nincs!

Arra Braovny én rám nézett, még szigorúbb szemekkel, de nekem se volt pénzem. Robinsont nem is kérdezte, azzal tisztában volt.

— Akkor hát csak gyerünk.

A hidon voltunk s akkor gyúlt ki Páris mögött az ég. Abban a pillanatban megálltunk, mind a négyen egyszerre. Csudálatos színeket láttunk és feléjük nyúltunk, hogy megfogjuk.

— Nézzétek! ... Everard Dismal! — kiáltott Robinson.

Csakugyan, az őrült Everard Dismalnak a palettáján volt utolsó napjaiban ilyen színorgia: — le akarta fösteni az Istent ..

Hamvaskék párák közt rezegtek a házak, fölöttünk tömör fehér felhők gomolyogtak az izzó égen és habokba olvadt parazsat sodort a hid alá a Szajna. Mögöttünk makulátlan azurba simult a láthatár.

Sokáig álltunk ott.

Stépán is szótlánul csodálta ezt a megföst-hetetlen képet.

Azután elhatároztuk, hogy nálam alszunk. Braovny, — a mint fölcsudott művészi mámorából, — jól emlékezett, hogy nálam még kell valahol lenni néhány csöpp cognacnak.

VI.

Aludtunk estig, mintha részegek lettünk volna.

Ki-ki oda feküdt, ahol helyet kapott. Mikor fölébredtem, Stépán még hortyogott a divány alatt.

Braovny összeszedelőzködött és elment, hogy pénz után nézzen, meg a rendőrségre.

Biz azok ott a rendőrségen, dacára az ígért ötvenezer franknak, nem találták meg a ladyt, azt mondták, hogy majd előkerül ugysis.

Másnap még egyszer, utoljára, elmentünk Neuillybe, a Robinson lakására. Olyan szomorúság volt ott, minden csak azt mondta, hogy a kis lady elment és talán meg is halt.

Hamarosan összepakoltuk a holmikat és áthurcolkodtunk özvegyen maradt barátunkkal Stépánhoz. A házassági bizonyítványt fölakasztottuk a falra, a lady kosárszékét a kandalló elé állítottuk és vártuk, hogy egyszer csak előkerül az asszonyunk valahonnan. Braovny becsületszavát adta Robinsonnak, hogy ő megtalálja a ladyt. Én nem tudom, mikor kereshette, mert hiszen mindig együtt voltunk, de azért jól esett mindnyájunknak

hogy ő ezt ilyen határozottan megígérte. Robinson eleinte kért bennünket, hogy soha ne hagyjuk őt egyedül, mert ő ugyanis valószínűleg fölakasztja magát... Ilyenkor Stépán megilletődve beszélt neki az erkölcsi kötelességekről, a törhetetlen férfiaságról, a fölkennt szent művészetéről. Stépán az ilyesmikről is nagyon szépen tudott beszélni.

Apránkint beleszoktunk a szomoruságba. Néha akadt egy kis pénzünk, olyankor búsultunk egyet lady Robinson emlékére. Braovnyak az volt az elve, hogy csak a milliomosok búsulhatnak tisztességesen.

Robinson egyszer kockáztatta azt a kérdést, hogy jó, jó, — de hát miből él, ha él? . . .

Letorkolta őt Braovny azonnal, hogy miféle bourgeoiskérdések ezek?! Stépán pedig fölugrott és szónokolt a nő helyzetéről a történelemben és a mai társadalomban; pszichologiai alapon számította ki, hogy a lady azonban mégis egyszer vissza fog jönni.

— Mert tekintsük, — mondá, hüvelykújján jelezve a logikus rendben az első tételt, — tekintsük először a női jellemet általában. Másodszor vegyük az öröklött faji tulajdonokat. Tudjuk mindnyájan, hogy ő, származását tekintve, lengyel; nemeslelkű lény ugyan, mint azt lesujtó távozása igazolja, de szertelenül engedékeny; kész makacsul szembeszállni az élet viharaival, miként azt Párisba érkezése elvitázhatatlanul bizonyítja, de a mai

banális társadalom kiragadott minden fogyvert a küzdő nő kezéből, galádul nyugózta le minden lehetséges ellenálló képességét, törvényekkel statuálja az emberkereskedést, adót vet a szerelemre s ipartörvényeiben koncedálja.... Gyalázat uraim! Gyalázat ez!!... De ő él, lelke föl fog lázadni átkos sorsa ellen és meglássátok, visszajön hozzánk a családi tüzhely szentélyébe.

Robinson azonban nem győzte várni, a képeit nem akarta megvenni senki. Néha mondta, hogy talán otthon, Angliában, inkább akadna az ismerősei révén néhány portraitra. Elhatározta, hogy hazamegy szerencsét próbálni. Stépan megígérte neki, hogy azonnal táviratozik, amint megkerül a lady. Braovny följegyezte az angliai címét, kikísértük a vasutra s ott az indóházban jutott eszünkbe, hogy hátha éppen Angliában akad rá a feleségére. No akkor hát ő fog nekünk táviratozni. Braovny a perronon figyelmeztette, hogy egy kis pénzt is küldhetne, ha lesz neki, mert mi is küldünk, ha nekünk lesz.

Igy váltunk el.

Ebben a borus hangulatban elhatároztuk, hogy már most mi is komolyan dolgozni fogunk. Braovnynek rengeteg sok sujetje volt. — Stépan a Chambraldnak akart illusztrációkat csinálni nappal, esténként pedig írni fog a modern impreszionista festészet műfilozófiájáról. A felosztást nagy vonásokban megcsinálta azalatt, a míg az

indóházból hazasétáltunk. Három kötetet tervezett, a művészeti, etikai és társadalmi szempontokat csoportosítva külön-külön kötetekbe. — Én azt a bizonyos reggelt szerettem volna megpróbálni, de Braovny lebeszélte róla, mert hogy a hangulatképeket pláne nem veszik, inkább fössek salongenreket.

VII.

Egy este együtt ültünk Stépánnál. Braovny mesélte, hogy két hosszú némettel ismerkedett meg.

— Folyton a nyakamon lógnak. Szeretnének kiállítani a tavaszkor a Champ de Marson; valami lapos, marha-csöndéleten kínlódnak. Azt hiszik, én vagyok a protekció. Igértem nekik egy tisztességet: kép-sujet-et egy esőköpönyegért. Majd a héten eligazítom velük.

Ekkor kopogtatás nélkül belépett hozzánk lady Robinson. Egy lucskos esernyő volt a kezében.

— Hát ti itt vagytok?

Az esernyőt a sarokba állította és lesrófolta a lámpát.

— Nem látjátok, hogy füstöl a lámpa?!

Stépán megdöbbenve nézte, Braovny felugrott és megölelte. De mielőtt kérdezhettünk volna tőle valamit, ő kezdett beszélni:

— Itt lakunk most? . . . A folyosón milyen sötét van . . . Borzasztóan esik, a cipóm egészen átázott . . .

Leült a kandalló elé, a rendes székébe, lehajolt és gombolni kezdte a cipőjét.

— Hol a papucsom? . . . Nem tudjátok, hol a papucsom? . . .

A cipőit lehuzta, maga alá szedte a lábait, jól befészkelte magát a székébe, — mint egy pákosztos macska, melyet kódorgása közben utólért az eső és most hazakerült és duruzsolva gubbaszt a kemencezugban.

Kiváncsian tekintett körül a szobában.

— Ez nagyobb szoba.

— Hát hol voltál ennyi ideig, te kis bagoly? — szólt neki Braovny s eléje térdelt a földre.

— Tegnap is voltam otthon, Neuillyben, de mondták, hogy onnan eljöttetek. Kérdeztem a concierget is, de az azt mondta, hogy neki semmi köze hozzá! Olyan goromba! Alig tudtam ma ide találni.

A kandallón volt a dohányos doboz, levette az ölébe és kezdett cigarettákat sodorni nekünk. Stépán is magához tért, azonnal analizálta az esetet. Lám ő megmondta, hogy él a kis lady, mert — —

— Hát ti azt gondoltátok, hogy meghaltam? . . . Oh, de bolondok vagytok! . . . Nézzétek, a harisnyám is egészen vizes. Stépán csinálhatna teát máma.

Mind a hárman siettünk a szolgálatára.

Előkerestük a forralót. Stépán lement friss vizért, én a tüzet igazítottam, hogy hamar főjjön;

Braovny meg a ladyt cirógatta. Közbe-közbe mi is megcsókoltuk a kezét és nagyokat kurjantottunk. Milyen nagyszerű!...Csakhogy előkerült!...

Mire a víz felforrott, a lady is segített már. Előkereste az öt csészét, kitörülte az ibriket, zsörtölődött, hogy két csészének megint letörtük a fülét. Azután kimérte és ügyesen leforrázta a teát, visszaült a kandalló elé és néhány cigarettet sodort, hogy legyen készen.

Én ki akartam tölteni a csészékbe a teát.

— De hát várjuk meg Robinsont, — szólt a lady, kissé halkabban, mint eddig.

Nekünk is ekkor jutott eszünkbe: — az bizony! Hát Robinson?!...

Milyen kár, hogy nincs itt! De Braovny tudja a címét és Stépán megigérte, hogy ő irni fog neki.

Körül ültük a lady székét. A lámpa nem sokat világított, de a kandallóból kellemes lágy parázsfény áradt reánk. Ugy ittuk meg a teát. A lady csinálta a cigaretteket. Csakhogy ismét láthattam keskeny, előkelő kezeit, a mint finoman papirosba csavarták a dohányt. Alig ért hozzá, mégis a lehető legharmonikusabban simult egybe a cigaretta.

Eközben beszélgettünk.

Elmondtuk neki, mint kerestük őt akkor éjjel, hogy el voltunk keseredve, meg hogy Robinson föl is akarta akasztani magát.

Ő csendesen sirdogálni kezdett.

— Én csak jót akartam nektek . . . Azt gondoltam, hogy én miattam van annyi baja Robinsonnak, meg azt gondoltam, hogy ha én meghalok, hát akkor nektek is jobb lesz . . . Milyen jók vagytok ti . . .

Lassankint megvigasztaltuk és már akkor nem is mertük kérdezni, hogy hol volt?

— Csak elmentem egy kicsit akkor, -- ismételte többször, míg végre megvigasztalódott.

Stépán ugy is ír majd Robinsonnak egy szép levelet, Braovny pedig holnapra megkeresi a címet.

— Tulajdonképen mégis jó, hogy magától jött haza a lady, mert jelenleg nem válthattam volna be a rendőrségnek tett ígéretemet. Végre is adtam volna nekik egy kötelezvényt. Reménylem, ti jótálltatok volna értem rongyos ötvenezer frankig? Mi?

Mi nagyon szívesen jótállottunk volna érte ötvenezer frankig.

Tehát most, hogy is lesz? . . .

Mert már szinte ránkhajnalodott és a lady mondta, hogy ő álmos.

Én és Braovny búcsúztunk, ő pedig ott maradt Stépánnál.

VIII.

Másnap délben már a lady főzött.

Egyszerre szép rend lett a házban, tisztán kitakarította a műtermet, kiporolta a butorokat, helyre rakta a könyveket, rajzokat, vázlatokat és ecseteket; mikor mi érkeztünk Braovnyval, éppen a Stépán mellényére varrta a gombokat.

Este ő készítette a teát.

Stépán mondta, hogy nagyon szép levelet fog írni Robinsonnak, Braovny pedig megígérte, hogy holnapra okvetlenül megkeresi a címet.

Harmadnap este én említettem, hogy irtak-e Robinsonnak?

Stépán mentegetőzött, hogy Braovny minek felejtí mindig el a címet. Braovny becsületszavát adta ekkor, hogy majd megkeresi azt a szerencsétlen adreszt.

Végre teljesen magam képviseltem Robinson érdekeit.

Esténkint együtt teáztunk, a lady rendesen a Stépán csészejébe töltött először. Stépán kevesebbet okoskodott és mikor leültünk az asszonyunk széke köré, ő egészen úgy viselte magát, mint annak idejében Robinson: néha megsimogatta a lady lábát és bizonyos házigazdai tónusban rendelkezett, ha hozzáértünk az asszonyhoz. Mert

olyan jól esett őt néha cirogatni. A mint ott lustálkodott közöttünk, szinte hívta az embert, mint egy kényeskedő macska. Igen, egészen olyan volt ő, mint egy kecses, fehér cica; olyan nesztelenül mozgott és tisztálkodott, úgy duruzsolt, ha czukros gesztenyét hoztunk neki; nappal alig látszott fény a szemeiben, de este kitágultak és villogtak a szemei.

Ha jól emlékszem, a harmadik hét végén, Braovny indítványára tisztáztuk a helyzetet.

Együtt ebédeltünk, — Braovny sujetket adott el s milliomosok voltunk. Ebéd után Braovny ünnepélyesen fölállott és poharat emelt az új pár egészségére.

Stépán higgadt mérséklettel válaszolt.

— Én, barátaim, a mai társadalmi viszonyok között, első sorban minden jogot tagadok. Kötelességekre tanítsuk az emberiséget, mielőtt jogokra hivatkoznánk. A férfinak kötelességei vannak asszonyával szemben és én e kötelességeket ezenel boldogan vállalom magamra. A természet szent és örök törvényei szerint mi egymáséi vagyunk.

A lady cukros gesztenyét szopogatott ezalatt és zsörtölődött, hogy Stépán mindig boldogzik.

Azután poharat üritettünk távol levő barátunk: Douglas Robinson egészségére.

Braovny megígérte, hogy megkeresi a címét és körülményesen megtáviratozza neki a történeteket.

A falról pedig levettük a XI. arrondissement pecsétjével ellátott szabályszerű házassági bizonyítványt. Braovny az én késemmel kivakarta róla a Douglas Robinson nevét és Stépán sajátkezüleg a helyére írta a magáét.

Azután visszaakasztottuk a falra.

Ezerkettedik éjszaka.

KÓBOR TAMÁSNAK.

I.

Csak a szemei voltak szépek, de azok nagyon szépek voltak.

Néha egészen csúnya volt, de szép tudott lenni a mikor akart. Hétköznap olyan volt, mint egy ravatalon hervadó pálmaág, néha meg mint egy káprázatos délszaki virág; fonnyadó fiatalságának epedő heve lázasan harsadt elé nagy szemeiből és a kire ránézett olyankor, az csak aszemeit látta és szépnek látta őt. A kire úgy nézett, az egyszer életében vele érezte azt a gyönyörűséget, melynek teste nem volt, csak mámora volt, izzó, idegemésztő mámora, a mi az első csók előtt van, az édes el-kárkozás előtt. De utána nincsen semmi.

Csak a szemei voltak szépek, de azok nagyon szépek voltak.

Ő maga csunya volt és egy öreg asszony ügyelt rá, egy örökös kötéssel a kezében. A műtermében Dianna fehér márvány-szobra állott s előtte egy páva. A pompázó páva mellett az öreg asszony kötött szünet nélkül.

Az öreg olyan kicsi volt, mint egy gombolyag szürke pamut.

II.

Minden ecset rendben volt az asztalán örökké, a palettája is mindig tiszta volt. Ha folt esett ott valamerre, azonnal jött az öregasszony és feltakarította. Ott mindig tiszta volt minden és minden nagyon rendes.

Apró képeket festett s azokba beléfestette a bánatot.

A hegyekről ereszkedő ködbe, az alkony elmálló páráiba, a poshadó vizek fénytelen tükrére lehelte fázó lelke hidegét. A messze, egyhangu avart föstötte le és föléje festette a súlyos, egyforma eget, messze be, a végtelenig egyformán és vásznán volt a halál.

Lefestette a megfagyott téli erdő éjszakáját és az is a halál volt.

Lefestette az őszi esőt, levéltelen jegenyék közé, — még csak egy gubbasztó veréb se élt a képen.

Ezek mind apró képek voltak, egy ültében megfestette. Azalatt mellette kötött az öreg asszony s nem szólt, csak a kötőtűi zörögtek.

Pedig mindez hazugság volt, az apró képek hazudtak és ő se mondott igazat. Csak a kicsi öreg asszony mondott igazat. Süket volt és vén és minden olyan lett itt, mint ő, mert ő volt a legerősebb. Azért volt olyan erős, mert olyan gyenge volt és mert mindig egyforma volt, mint egy gombolyag szürke pamut.

Az igazság fényes és meleg, mint egy szerelmes leány szeme.

De ő nem merte lefesteni az igazságot.

III.

Az öreg asszony a soha véget nem érő kötésen dolgozott és nem vette észre, hogy egyszerre milyen szép lett a leány.

Fakó arcza eltűnt, sovány melle, vékony nyaka nem látszott, — csak a szemei látszottak és szemeinek babonás éjszakájából elélobbant az igazság . . .

Most szép volt.

Nem mozdult, csak diadalmasan nézett rám és nyugodtan, közönyösen beszélt. Én úgy éreztem, hogy lassankint elzsibbadok, lenyűgöznek a szemei . . . Kapkodok az összefüggés után, keresem az iménti pillanatot, mely a jelen perchez vezet, mert ez meggöbbszentően külön áll, szédítően magára, tátongó mélységek közt . . .

A szem azt parancsolja, hogy beszéljek!

Mondom hát tovább az anatómiai leckét, mialatt az öreg asszony kötőtűi fáradhatlanul mozognak, egyformán, folyton egyformán.

És a szemek irgalmatlan forrósággal perzselnek végig a gondolataim közt. Az első érzés, hogy meneküljek, — de nyomban reá elernyedek, tehetetlenül, akarat nélkül roskadok a két szem bűvös hatalma alá.

— Beszélj! — ezt parancsolja ellenállhatlan erővel, mert a mint ellhaltatok, megállanak a kötőtűk is.

Beszélnem kell és beszélek, nem tudom, mit nem tudom miről. Valaki más beszél belőlem, én csak azt tudom, a mit ő akar és oda visz, a hova akar . . . Hurcol a végtelenben, ringat és cirógat és az izzó levegő úgy tapad körém, mint az olvasztott ólom . . . Ha egy pillanatra lehunyja pilláit, én hanyatt bukom az űrben és a megsemmisülés zuhan utánam . . . De egy tekintete felkap és visszaránt. És őrijító forróságban epedek és tikkasztó szomjuság emészt és üdítő hajnali harmat permetezik reám . . .

— Beszélj! Beszélj!

Hangot nem hallok, talán nekem sincsen hangom s csak az ajkaim mozognak . . .

De igen, egy nyűgös hangot hallok, a kötőtűk állanak s az öreg asszony kérdez valamit.

Lihegve mondom hát az anatómiai leckét, mintha kergetnék valakit, aki orozva markolt ki a lelkemből s most fut vele és én utánna, míg le nem roskadok megint és biztató szemeiből az örök kárhozattal felérő édes ígéret sugárzik lázas vágyaim közé.

Ha megérinthetném . . . Ha megcsókolhatnám . . . Ha csak a kezemet tudnám feléje nyújtani . . . De nem tudom és ez a tehetetlenség a legnagyobb gyönyörűség, mit csak éreznem valaha adatott.

Ez a bábajos leány az enyém! Ime kissé lebecsátja fáradt pilláit s olyan aléltan könyörögnék a szemei . . .

Halkan sugja most: — a tied leszek! — és holtra fáradtan hunyja be a szemeit.

A kötőtűk egyhanguan zörögnek.

IV.

Fáradtan vánszorgok az utcán, a nyakszirtemben nyilaló szúrást érzek.

Érzem, hogy vissza kell mennem, tennem kell valamit, össze kell törnöm a kötőtűket, szét kell rugdalnom azt a rendes, tiszta kis műtermet, meg azokat a nyomoruságos apró képeket . . . Égető színeket a palettára és bátran neki az ecsettel!

Itt az én erős, duzzadó izmokkal teli mezitelen vállam, ez hús és eleven, forró vér van alatta! Nézd meg jól és fessed, ez az igazság! . . .

Beteg az a leány, most kínlódik egyedül, vissza kell mennem! . . .

Aztán visszamentem és ott találtam az öreg asszony előtt, aki pamutot gombolyított. A pamutot ő tartotta a két csuklóján.

Szokott hűvös hangján kérdezte, hogy — ott felejtettem talán valamit?

Hôtel Voltaire.

GRÓF POLIGNAC MENYHÉRTnek.

Néhány lépésnyire az Odéontól, a rue Monsieur le Princeben sorakoznak a kis diák-hôtélek;

Itt a Voltaire is, a madame Savile hôtélje. Ötemeletes szűk épület, három szoba van minden emeleten és minden emeleten lakik egy leány és két diák, vagy két leány és egy diák. Különbösen roszhírű vidék ez.

A keskeny utca a boulevard St. Michel-re kapaszkodik föl, ott az igazi diáknegyed. Ott vannak a tudományok méltóságos csarnokai, a Sorbonne, a Collège de France ott a szép Clugny-palota és ott a diszes finale — a Pantheon. Ej, haj! . . .

Tömötten egymás mellett a műkereskedők, kalaposok, divatárusok, könyvesboltok és özönnel az apró kocsmák, melyekben másfél frankért ötfogásos ebédet adnak. Nevezetes helyiségek itt a kávéházak, például a Harcourt, melyekben feleséget szerez magának néhány hétre vagy néhány esztendőre az árva diák és amelyekben egy pohár cognac vagy absinth mellett olyan hamarosan nyél-

beütik a legfrissebb utcai forradalom dolgát, akár a Bullier legközelebbi álarcos bálját.

Minden együtt van itt, amire husz esztendőskorában szüksége van az embernek, a tudománytól a zálogházig. Szemérmesen vonulnak meg a hegynek-völgynek járó mellékutcákban az éjjelfelnyitó vidám helyiségek, melyeknek az utcára szolgáló ablakai ónkarikákba foglalt színes üvegekből vannak, hogy ne lehessen ingyen belátni. Nagyon vidám helyek, a címük is incselkedő, például: A bátor kakashoz vagy Az ártatlan normandiaihoz. Zongoraszó hangzik ki s éles leányhang. Most a szegény Angélique szomorú sorsát siratják mindenfelé, kit beküldött a mamája Argentanból biciklin Párisba és:

»Ah! plaignez la pauvre Angélique,
Qui n'avait, n'avait qu'un pneumatique,
Elle a perdu sa bicy, la pauvrete,
Elle a perdu sa bicyclette«.

Egy havas, fehér karácsonyi történetet keresek itt a diáknegyedben, de nincs. Esik az eső, csúf sár van, loncsos lányok keresik a kriszkindlit, s keservesen rójják a sáros aszfaltot. Szegény, szegény rossz leányok! . . .

Hisz a többi már annyiszor leírták, tudja előre mindenki, a karácsonyi színeket. A kirakatokban csillog a sok drága szép karácsonyi ajándék, mindenki siet, mindenkinek csomag van a

hóna alatt, az emberek boldogan mosolyognak egymásra, a kereskedők is alig várják, hogy csukhaszanak, akkor aztán ők is hónuk alá veszik a csomagjaikat és ők is sietnek haza, mert van mindkinek valakije, akit szeret és akinek örömet akar csinálni. A különbség az, hogy itt a siető emberek lábai alatt nem ropog a hó s nem húzódnak a bundáikba, hanem esik az eső és esernyő alá húzódnak.

Egy darabig csak elcsavarog az ember az utcán s irigyli a mások karácsonyát, de végre elunja és haza megy.

A diákok hazamentek karácsonyra, csak a lányok vannak itt. Madame Savile a kis lányát oktatta az irodában, bementem hozzá beszélgetni. Így tanul az ember legjobban franciául.

Madame Savile közlékeny asszonyság, kivált ha monsieur Savilet emlegetik neki, akkor sebesen beszél.

— Mit hozott a karácsony, madame?

— A karácsony, monsieur, nem szegény embernek való mulatság. Tessék helyet foglalni monsieur.

— Csak így egyedül ma este is?

— Mindig így.

— Monsieur Savilet láttam a Harcourtban.

— Ah! . . . Akkor ma lesz szerencsénk hozzá, ma este haza jön. Alighanem elfogyott a pénze. Csak olyankor jut ebbe a negyedbe. Lisette,

— szolt a kis leányhoz — papa haza jön, eredj, zárd be a kamrát. Jól bezárd!

A jó asszony maga is rendezkedéshez látott, minden enni és inni valót elcsukott, az asztalfiókról s a szekrényről lehúzta a kulcsokat és zsebre tette.

— Négy napja nem volt szerencsénk hozzá. Azt hittem, csak vasárnap kerül errefelé. Lisette is látta tegnap egy omnibuszon.

Lisette, ugy nyolc-kilenc éves lehet, hozta a kamrakulcsot, sietve s azzal az önérzettel, melylyel a gyerekek végzik a rájuk bízott nagy dolgokat. Mme Savile zsebetette a kamrakulcsokat is. Ezenközben észrevette, hogy az ablakpárkányon a csészében maradt egy ezüst kanál. Azt is betette a zsebébe. Azután leült mellém a diványra. Lisette is leült és beszélgettünk.

— Lisette, hol láttad papát?

— Az Odeon előtt ült kocsira.

— Bizonyosan Battignollesba ment.

— Nem, sévresi kocsira ült.

Mme Savile számitgatta, hogy kiket ismer az ura Sévresben, hol hiteleznek még neki, hol nem hiteleznek. Valami George Petit kocsmáról megfelledezett, mert azt Lisette juttatta eszébe.

— Lehet, hogy oda ment . . . De mégse! Onnan már voltak itt a számlával. Hogy a pokolba ne! . . . Majd én fizetek, azt lessék. Én kiadom neki a magáét minden héten, érje be vele. Vegyék meg rajta, ha hiteleznek neki.

Valaki jött föl a lépcsőn, (az iroda félemeleten van), egy kéz nyúlt be az ablakon a kulcstartó táblára. Mme Saville látta, hogy a „8“-as kulcsot veszi le. Már tudta kicsoda. Kikiáltott neki kedveskedő hangon :

— Nos, hogy vagyunk? Mi?

Az illető nem felelt, lassan ballagott föl a lépcsőn, négyszer-ötször megállt s a második emeleti fordulónál hosszasan köhécselt.

— Szegény ördög, ez se soká húzza már! — szólt a madame halkán. A köhögés erőszakosabban rázott valakit ott a másik emeleti fordulónál, a lépcsőház tompán viszhangzott tőle.

— Hogy ugatnak benne a halál kutyái! . . . Ilyen az élet! . . . Ma nagyon rossz kedve lehet neki. Máskor rendszeren be szokott jönni beszélgetni, ha egyedül jön haza.

— Ez az, aki a második emeleten lakik? Az a szőke sovány?

— Az, az, a Berthe. Nagyon finom leány olyan intelligens.

— Szegény.

— Ma megint rosszul van, azért van ilyen rossz kedve neki. Néha nagyon jól érzi magát, akkor nagyon víg, mindig énekel. Bejön ide és megtáncoltat engem. Olyankor nem is hiszi, hogy beteg. A multkor éppen olyankor volt itthon Savile, éppen jókor, éppen neki való a Berthe. Hozatott

Berthe neki punchot, meg cigarettát. Nagyon finom cigarettát, Lisette hozta.

— Két frank volt húsz darab — szólt a kis Lisette.

— Olyankor csak úgy szórja a pénzt, — folytatta lelkesen madame Savile, — de máskor is igen pontosan fizet. Elsején délben itt van a pénzzel. Volt neki a takarékpénztárban is, de most már nem sok lehet, mert most úgy veszem észre, onnan szedegeti ki a pénzét és abból él. De már ugyis mindegy szegénynek, nem soká viszi. Azt gondoltam, hogy majd hoz ma valami ajándékot Lisettnek, de úgy látszik, ma nagyon oda van szegény. Lisette — szólt a leánykához — eredj fel Berthe kisasszonyhoz, kérdezd meg szépen, nem parancsol-e egy csésze teát? Mondjad, hogy a mama szívesen készít egy csésze jó meleg teát. Ügyesen, siess!

A leányka fölszaladt a második emeletre.

— Ilyen az élet kérem! Ha látta volna négy év előtt, mikor ide jött lakni, olyan volt mint az élet, mint a rózsa. Egy időses urral éltek együtt, Spanyolországban is voltak. Az nagyon finom ember volt, nagyon intelligens. De ilyenek ezek a lányok, jobban szeretik, ha valami kis diák hazudozza teli a fejüket, akkor aztán dinom-dánom, pedig se elül, se hátul semmi. A diák elvégzi a dolgát, három négy év alatt keziben a diploma, az asszony meg kint marad az utcán. Megbocsát nekem kedves fiatal ur, de ugy-e igazam van?

— Annyi bizonyos, hogy mond valamit a madame.

— Nos, hát nem? Akkor aztán csavaroghat szegény asszony egyik kávéházból a másikba, meghűti magát, lejárja magát —

Megint jött valaki, de vígan, hegyesen fűtyülte az Angélique-t s a „11“-es kulcsot vette ki az ablakon. Finom fehér keztyű volt a kulcsért nyúló formás kézen. Madame Savile azt se mondta neki jó estét. Rosz lakó, orvosnövendék az ura, de most hazautazott s talán majd meghozza a lakbért.

— Ha ugyan egyáltalában vissza jön még valaha! — mondta tapasztalataira hivatkozva a madame.

Ezek az én szomszédjaim víg emberek, veszettül énekelnek még éjjél után is. Néha rájuk zörgetem a falat, hogy csönd legyen! Ugy visszazörgetik, hogy reng belé a ház, mind a ketten verik a falat, amint egy hü párhoz illik. Az orvosnövendék azt is megigéri, hogy lehajigálja az utcára azt, aki zörgetni mer az ő szobáján.

Ekkor lejött Lisette s mondta, hogy Berthe már lefeküdt, a lámpát is elfújta.

— Nem kell neki téa?

— Nem.

— Mit mondott neked?

— Azt mondta, hogy hagyjunk neki békét, hogy menjek a pokolba!

— No tessék, — szólt madame Savile fölhá-

borodva, — így kell szívesnek lenni az ilyen nép-séghez!

Nem mertem ellentmondani, mert tényleg úgy illett volna karácsony estéjén, hogy Berthe hozzon valamit Lisettenek. Inkább megdicsértem a mi karácsonyunkat.

— Nálunk ilyenkor mindenki kap valamit. A gyerekek körülállják a csillogó karácsonyfát, melyen kis színes gyertyák égnek és aranyozott almák és diók lógnak. Az ajándékok az asztalon vannak selyempapirosban, szalaggal átkötve. Mindenikre ráírva, hogy kié.

— Mi van a papirosban? — kérdezte mohón a kis leány.

— Ékszerek, selyemkendők, meg könyvek, szivartárcák az uraknak.

— De szép! — mondta Lisette.

— Oh nálunk nagy ünnep ez. Mindenkinek örömet hoz. Késő éjfélt után is fönt maradunk. A gyerekek se feküsznek le olyan jókor mint más napokon.

Madame Savile elgondolkozott. Vékony ajkai úgy összeszorultak, hogy alig látszott a szája mozgékony szemei is pihentek. Hallgattunk. Egy halványan égő olajlámpa világította be az irodát. Az ablak mellett a táblán ott lógnak a kulcsok, csak a „8“ és a „11“ hiányzik a sorból. A többi aligha jön ma haza hajnal előtt. És minden olyan szigorú rendesen áll a szobában, mint a kulcsok,

Senmi fölösleges nincsen itt. A viaszos vászon húzatu kanapén és egy széken az ablak előtt, viszszaesillog a lámpafény.

— Mindjárt tizenegy óra — szól a madame. Mindjárt el lehet oltani a gázt Lisette! Ugylát-szik mégse jön ma haza Saville... Tulajdonképpen mi is csinálhattunk volna hát egy csésze teát ma.

Lisette indult már a gázokat eloltani a lépcsőn. Nagyon engedelmes kis leány. Én is vettem a kulcsomat s indultam föl a szobámba. A második emeleten hallatszott a Berthe köhögése. A kis Lisette az ajtóm előtt azt sugta nekem, hogy nagyon szép lehet a karácsony minálunk.

Sarah.

BRAUN SÁNDORNAK.

Karácsonykor meséltem a Madame Savile hôteljéről. Azóta elvitték a második emeletről a köhögős Berthet a kórházba.

Nem akart menni, de a Madame mindent elkövetett, hogy rábirja, ártott volna a hôtelnek, ha itt hal meg a leány. Eldicsérte neki esténkint az irodában, hogy milyen pompásan ápolják majd a kórházban, milyen hamar meg fog gyógyulni, néhány hét alatt olyan egészséges lesz, mint a makk. Addig egy széket se mozdítanak itt meg a szobájában, nem is kell összepakolnia, ő úgy fog ügyelni az ingóságaira, amig visszajön, akárcsak az édes anyja.

Berthe nem akart menni, félt az apácáktól a mire Savile asszony lelkesen kelt a drága jó apácák védelmére. Egytől-egyig angyalok s úgy fogják szeretni, mint a testvérüket. Ő ismert egy apácát, még csak a sírba nem teszik, el nem tudja felejtteni, hogy az milyen angyali lélek volt, pedig valamikor vígan táncolt ám a diákbálokon.

— Az nem igaz, — mondta Berthe, — akkor hogy lett apáca?

— Már pedig az szent igaz, akárki megmondhatja. A tulajdon két szememmel láttam leánykorában. Aztán apáca lett. Sebesülteket is ápolt a háboru alatt. Tudják azok szegények, mi a nyomoruság!

— Tudják ? . . .

Szegény Berthe, nem akart engedni, nagyon félt a kórháztól. Néha lázasan, vacogva csavargott éjfélig a Boul' Mich'en, csakhogy embereket lászon, hallja a fiúk, meg a többi lányok kurjongatását. Alig tudott vánszorogni, de jól esett neki, ha karoncsipte egy-egy daloló kompánia és ment velük mámorosan, élni, élni, csak még egy kicsit . . .

Bement a Harcourtba, a pincér eléje tette a cognacot s a fekete kávét, a cognacból ivott egy csöppet és sok borralalót adott a pincérnek, hogy szivesen szolgálja. A lányok odamentek hozzá, megölelték, megcsókolták és dicsérték, hogy milyen jól néz ki, — isten-bizony! Csak a fiúk nem ültek melléje.

Azután elvánszorgott egy másik kávéházba, ott is hozatott kávét és cognacot, — nézte, hogy tódulnak a Bullier báljából a kipirult leányok, hogy kacagnak s hogy teli van a hajuk konfettivel . . . Jött Sarah, a diákok bálványa, az összehasonlithatatlan Sarah és száz diák utána. Még az

asztalok is táncra kerekedtek a kávéházban, mikor ő bevonult a seregével. Arany haja kibomolva omlott a vállaira, gyönyörű mellén alig volt összekapcsolva a ruha.

— Istenem, hogy meghűtheti magát! — kiáltotta Berthe, — mondjátok a szerencsétlennek, hogy vegyen magára valamit!

De Sarah nem félt a hidegtől. A diákok halani akarták, a vállaikon vitték egy asztalig és zshivajjal könyörögtek neki, hogy beszéljen. Sarah tehát szónoklatot tartott nekik:

»Testvérek! . . . Hintsetek hamut a fejtekre és tépjétek meg köntöseiteket.« Így olvastam ezen igéket hiveim, Béranger apostol levelében.

— Bravó Sarah! Bravó! . . . Halljuk, ordított a diákság. A kávéházi közönség oda tódult Sarah elé. Berthe kipirulva tapsolt átlátszó kezeivel és mindenét szerette volna annak az ördögi szép lánynak adni. Nem lehetett hallani, hogy mit beszél, csak a mozdulatait kísérhette figyelemmel. Ugy állt ott az asztalon a csillogó gázlángok közt, a gomolygó szivarfüstben, merészen fölvetett fejjel, ölelésre tárt mezítelen karokkal, mint egy részeg nympaha, a kiből égető forrósággal sugárzik a vágy és szerelemre hívja az erdő összes pánjait, — gyertek mind, mind, csókoljatok, tépjétek szét! . . . Azok meg szikrázó szemekkel, habozó szájjal taposnak keresztül egymáson, gőzölögnek a halántékok és rekedten bömbölik a Sarah nevét.

Berthe lihegve tapsol neki, fölugrik, leül, kiabál ő is, az orrcimpái reszketnek, reszket, zihál az egész teste és olyan boldog, úgy érzi, hogy él.

Soha se látta azokat, akik mellette vannak, de megragadja kettőnek a karját, hogy maradjanak ott vele, énekeljünk együtt, igyunk bort, mulassunk!

— Holnap ugyis bemegyek két hétre a kórházba, meg akarok jól gyógyulni, mert egy kicsit meghűtöttem magam. Hogy szédülök, . . . Jaj! . . . Adjatok egy kis vizet . . .

Leszédült a székről, elkékült az arca, azt hitték, meghalt.

Köréje gyűltek, a szép Sarah vette az ölébe a fejét, mosdatták, szólitották, kioldozták a ruháit és cognaccal dörzsölték a szive tájékát. Összeaszott mellére szemérmes fátyolként omlott le, amint föléje hajlott, a Sarah dus aranyhaja s az arcára, a ruháira színes konfettik hullottak a fiúk és a leányok fejről.

— Vigyük haza, gyerekek!

Szép csöndesen indult vele a menet a Hôtel Voltaire felé. Máskor is Sarah szokta vezetni a csapatot, most is ő ment elől, de most nem énekeltek. Berthe magához tért utközben, de menni nem tudott.

— Milyen jók vagytok ti . . . Nem fáj semmim, csak most gyöngé vagyok. Holnap bemegyek mégis a kórházba, ugy-e eljöttök hozzám? Ne fél-

jetek az apácáktól. Két-három hét mulva majd meghálálom.

Persze sokáig kellett csöngetni, míg Savile asszony kaput nyitott. Sarah az öklével is verte a kaput. Azalatt Berthe aggódott érte:

— Adjatok arra a Sarahra valamit. Meghúti magát szegény.

Mme Savile, hallva, hogy milyen sokan jönnek, kinézett az irodából, hogy mi az?

— Kissé hamarabb is szuszoghatna — támadt neki Sarah.

— Azt hittem, hogy az uram! — és menten sopánkodni kezdett, hogy szegény Berthe! Tudta ő ezt előre. Mi lesz már most az ő hételjéből? Mindenki itt hagyja.

Fölvitték a szobájába, lefektették és Sarah hasztalan ellenkezett, Berthe addig nem bocsátotta el, míg magára nem vette az ő szép prémes bundáját. Legalább addig viselje, míg ő a kórházban lesz.

Savile asszony is kért valami emléket, például az ezüst teás-kannát. Berthe neki adta. Hát a kis Lisettenek, a leányának, akit úgy szeretett mindig a jó Berthe? . . . No jó, hát legyen azé a flaconja és a tükör az öltöző asztaláról. Másnap beszállították a leányt a Charitébe. Savile asszony az ő szokott jóságával biztatta, hogy két hét mulva csak le kell vennie a kulcsot az irodában a szegről s mehet egyenesen a szobájába, ott

minden rendben lesz, mintha az édes anyjához jönne haza. Berthe kifizette a lakbért pár hónapra előre, több pénze már nem volt. Savile asszony a kórházban is meglátogatta s azzal a hírrel jött haza, hogy Berthe a kis Lisettenek adta a muffját és a hímzett törülközőit. És igaz bizony, — szinte elfelejtette! — a két gyertyatartót is Lisettenek testálta.

Meghatottan beszélte a szegény leány végső óhajtását, — mind csak azt kívánta szegényke, hogy Sarah venné ki a lakását. Fölkereste Saraht s elmondta neki, könnyes szemeit törülgetve — a Berthe utolsó óhajtását és Sarah meg is ígérte, hogy ide hurcolkodik.

— Nagyon finom leány, olyan intelligens, gyönyörű leány — kezdte jó előre dicsérni új lakóját a Madame. — Meg is ígértem Berthenek, hogy gondot viselek rá, mint a leányomra. Ha tudnák, milyen finom családból való! . . .

Savile asszony egész legendákat tud Sarah-ról, aki, mikor behurcolkodott a második emeletre, meghagyta, hogy soha senkinek sincs itthon napközben. Reggel tíz óra felé egy dajka egy három éves kis leányt hoz hozzá s azokkal tölti a napot délig. A dajka úgy van öltözve, meg a kis leány is, mintha egy grófi házból valók volnának. Délben elmennek s egy fél órával utánuk Sarah is elmegy, de olyan sűrű fátyol van az arcán, hogy alig lehet megismerni.

Kérdeztem az irodában, hogy miben áll ez a titok? A Madame intett, hogy ne beszéljek a kis lánya előtt, ki is küldte:

— Eredj Lisette, nézd meg, nem volt itt a postás?

Azután elmesélte, de csak nekem, hogy a kicsi, a Sarah leánya és egy nagy-nagy uré, aki-nek a nevét nem mondhatja meg. (Ugy föl húzta a szemöldökeit a derék asszony, hogy bizvást egy Bonapartenak is képzelhetem azt az urat.)

— Látta a dajkát? . . . Mi? . . . Ugy-e? . . . Az elnök se kívánhatna magának különbet, a kicsi olyan, mint egy princ. Délben viszi a dajka a Luxembourgba játszani. A miniszterek gyerekei is bátran játszhatnak vele.

Milyen büszke erre a titokra Madame Savile! A hôtél régi renoméját Sarah csak gyarapította.

Most már értem a dolgot. A szép, az összehasonlíthatatlan Sarah félmeztelenül táncol a Bullierben éjfélig, azután forradalmat csinál a Harcourtban, bomlik utána a hány diák, reggel pedig hozzák a kis lányát s ő becsukja a szobája ajtaját akkor. Azután küldi őket a Luxembourgba, a párisi gyerekek paradicsomába, játszani. A dajka, előkelően van öltöztetve, a kicsit irigylik a többi mamák, Sarah rájuk költi az utolsó garasát is.

Ő pedig sűrű fátyolt köt az arcára s elbujva, messziről lesi a gyereket, mialatt az játszik, a

többi gyerekekkel, mintha egészen joga volna ehhez.

Azt hiszem, a Bullierben is rendes fizetést huz a tulajdonostól Sarah s azért kötelessége lenkint háromszor örülten jól mulatni, hogy a többiek is jó kedvet kapjanak tőle a táncra. A Harcourt is hozzájárul a háztartása költségeihez s így van némi egészen biztos jövedelme, mig meg nem hűti megát.

Valóságos románc ez!

Jól tette szegény Berthe, hogy rá testálta a prémes bundáját.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az illető.

BRÓDY SÁNDORNAK.

Madame Savile, a Hôtel Voltaire érdemes tulajdonosnéja, alkonyattelé ezer gonddal takarítja az iroda küszöbén üldögélve kedvenc csemegéjét, a tavaszi salátát. Minden levelet egyenkint mosdat meg és törülget le, miközben az ő lakóinak érdemeit magasztalja. Egy hónap, — de nem, mondjuk két hét alatt már kitünően van informálva van származásukat és multjukat illetőleg, a jövő sorsukat pedig anyai szeretettel fényesen megjósolja. Már ebben szerencsés ez a Hôtel, azt meg kell adni! Madame Savile számon tartja lakóit életük további folyamán is és büszkén mondhatja, hogy azok az urak, akik itt laktak, kariert csináltak.

Sőt sokkal féltékenyebb a Hôtel renoméjára, semhogy megelőzőleg is a lehető legóvatosabban ne járna el a jelentkező lakókat illetőleg.

— Aki nekem egyszer nem tetszik, az aranyat kínálhat minden itt töltött óráért, — mondja s a hüvelykujja körmét két magányosan álló met-

szőfoga alá feszítve — pattant egyet, ami azt jelenti, — parbleu! nem olyan könnyű itt lakni!!

E tekintetben megvannak az ő csalhatatlan, irányadói. Sok függ attól, hogyan é.kezik a lakó. Az utazó láda külsejéből lehet már következtetni, lehet abból is, hogy miként rendezkedik be szobájában a lakó. Azután jellemzők a levelek, melyeket a postás az irodában ad le mindenki számára. Madame Savile nem titkolja, hogy engem a többek közt igen előnyös színben tüntetett föl eleinte azonnal, hogy két lapom pontosan érkezik naponta s hogy sűrűn kapok ajánlott leveleket. (A Madamenak bélyeggyűjteménye van s a lakók a bélyegekkel neki kedveskednek.)

— A többi magától jön. A bizalom bizalmat szül és valljuk be őszintén, hogy az én kedves hölgyeim és uraim úgy vannak e szerény falak között, miként egy szerető család tagjai.

E szerető család tagjai között Meyer ur képviseli az idealizmust. Udvari szobája van, de itt-hon étkezik. Mielőtt személyesen megismerkedtünk volna, Madame Saville már biztosított, hogy Meyer ur nagyon intelligens és nagyon tehetséges fiatal ember, csak kissé timíd. Továbbá, hogy a szobájában sok emlék van, melyeket hazulról hozott magával. Igen csinos egy gyöngyökből hímzett papucs az ágya fölött, a zsebórája számára. Az asztalán rámában vannak a szülei arcképei. Milyen szép ez tőle! A fehérneműi is nagyon ren-

dések. Egy hetilapja jár, az Irodalom, Művészet és Divat. Nagyon intelligens fiatal ember, de még nem tud jól franciául.

Lassankint kitudódott, hogy Meyer ur az összehasonlító nyelvészet terén fog majdan a Hôtetre fényt deríteni, mert ez az ő szakmája és ezt tanulmányozza a Sorbonneban és a Collège de Franceban. A Madame igen örvend ennek, mert a Hôtelnak volt ugyan a hetvenes években egy filologusa, de ez családi körülmények miatt később a kereskedői pályára tért át s egy virágzó déligyümölcs raktárban dolgozik Marseilleben. Nagyon híres cég. Sok nyelven kell levelezni egy olyan világhírű cégnek.

Meyer volt a kanton legkitünőbb tanulója. Már az alsó osztályokban ő nyerte el a vizsgákon a díszkönyvet s később is első volt az osztályban és állandóan kapott stipendiumot. Most az édes anyja és két nagynénje küldte ki Párisba tanulmányai folytatására. Minden héten kétszer kap levelet és havonta három utalványa érkezik. — Az egyik tanteja küldi a lakáspénzt, a másik a kosztpénzt, az édes anyja a zsebpénzt. A lakáspénzt és kosztpénzt egyenesen a Madame Savile címére küldik, de a szelvényen Meyer urnak szóló üzenetek vannak. A Madame lefordíttatja magának ezeket az üzeneteket s így tudja, hogy az a tante, aki a lakpénzt küldi, igen intelligens és nagyon előkelő asszony, rendesen azt írja az utalvány

szélire: „Hit, Remény, és Szeretet“, vagy: „Kí korán kel, aranyat lel“, vagy: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.“ Az a tante, ki a koszt-pénzt küldi, szintén nagyon előkelő dáma, de sokkal apróbb betűkkel ír és egészen teleírja az írásbeli közleményekre szánt helyet az utalványon. Ő nem bízik a párisi viszonyokban és óvatosságra inti a fiatalembert, kérve, hogy maradjon szorgalmas, mértékletes és őszinte, ne szokják az egészségnek ártalmas dohányzásra, ne feküdjék későn és inkább a kora reggeli órákban dolgozzék, a jó meleg gyapju alsóinget pedig viselje rendesen. Ha az Isten élteti, nemsokára küldeni fog még kettőt, már az egyiket meg is horgolta, de a másikhöz nem volt elegendő a gyapju, melyet Zürichből hozatott s már két hete rendelt is belőle ismét, de még nem küldtek, talán a címet sem írta jól, majd megsürgeti a hét végén még egyszer. A postában se lehet már bízni.

Beföttet és aszalt gyümölcsöt együttesen szoktak küldeni s abból Meyer ur rendesen Madame Savilet is megkinálja.

Mielőtt személyesen megismerkedtünk volna, Madame Savile már mondotta, hogy Meyer urat nagyon megkedvelték tanárai. Gaston Paris kitüntető figyelemmel viseltetik iránta s ugyszólván neki magyarázza az órákon a »Roman de Renard« latinizmusait, M. Thomas pedig, ki a román filológiát tanítja a Sorbonneban, személyes összeköt-

etésbe lépett vele s egy hiányos középkori szöveg kiegészítésén dolgoznak. Ezt Meyer ur megírta haza egy levelezőlapon s innen tudja Madame Savile, hogy Guillem Montanhagol troubadour művéről van szó. Különös, a lépcsőházban van egy gipsz szobor, az is troubadourt ábrázol, gitárral a kezében.

A zongorám révén ismerkedtünk meg személyesen. Én béreltem egy pianinót s ezt Madame Savile gyakran említi a lakóknak, ha rólam van szó. Meyer ur muzikális, a jó Madame tehát elhatározta, hogy baráti viszonyt létesít közöttünk. Mondotta nekem, hogy Meyer ur gyönyörűen zongorázik és boldog volna, ha megismerkedhetnék velem, őt viszont biztosította, hogy nekem sincsen ennél forróbb óhajomásom.

Megismerkedtünk. Meyer ur eleinte furcsa benyomást gyakorolt reám, mert a mellett, hogy minden könyörgéseim dacára sem akart leülhni, olyan válogatottan iparkodott kifejezni magát, hogy mindig megfeneklett a társalgás. Például azt kérdeztem, sokan vannak-e a Gaston Paris óráján? Mire ő nem azt felelte, hogy sokan vagy kevesen, hanem ezt:

— Az elmúlt hét szerdáján a hallgatóság létszáma fogyatékosabbnak mutatkozott.

Hosszas körmondatokban kérte a megtiszteltetést, hogy néha meglátogathasson, célzásokat tett, hogy majd egyszer esedezni fog azért is, hogy helyet foglalhasson néhány pillanatra a zongora

mellett. Kimondhatatlanul illetlennek és romlott egyénnek éreztem magamat a társaságában. Ha a tanteok megtudnák, hogy milyen ateista ismeret-séget kötött! . . .

Egy elhatározó pillanatban helyet foglalt a zongora előtt és eljátszott egy szonettet. Csak úgy a szék szélén ült s nem is fordult egészen a zongora felé, mert valószínűleg nem akart teljesen hátat fordítani nekem. Hamar játszotta el a szonettet s utána egy kissé bátrabban mondotta, hogy Fanny tante is tanította őt zongorázni, az, aki a lakáspénzt küldi, de tulajdonképpen az édes anyjától tanulta a zongorázás elemeit is.

Az anyjáról gyakran és valóságos áhitattal beszélt. Olyan darabokat játszott, amelyeket az édes anyja szeretett, vagy amelyeket a Fanny vagy Nina tante kedvelt. Lassankint beszédesebb lett, megismertetett a családi körülményeivel, mondotta, hogy ő igen szerencsétlen, hogy tudja, milyen lágy természetű, de nem tehet róla. Hanem van egy öccse, abból nagy ember lesz s ez őt boldoggá fogja tenni. Neki nincsenek olyan nagy ambíciói, de majd meglátom, hogy nagy ember lesz az öccséből, aki olyan, mint egy garabonciás diák. Azután elmondta, hogy ő mindent az édes anyjának és a tanteoknak köszönhet, a franciára is hárman tanították és fél, hogy már nagyon terhükre is van, mert nem olyan gazdagok, hogy ilyen sokáig költsenek a taníttatására.

Összes földi vágyai abban központosultak, hogy jól megtanuljon franciául és hogy a saját erejéből legalább ötven frankot tudjon keresni Párisban. Látogatásai alkalmával gyakran beszélt e két vágyáról s vérmes reményeket táplált, hogy majd ha jobban megismerkedik a párisi viszonyokkal, cikkeket fog írni az Irodalom, Művészet és Divatnak s azért talán fizetni is fognak és talán így megkeres ötven frankot. Az ötven frankot az öccsének szerette volna elküldeni.

— Jelenleg ő gyógyszerészetet tanul kérem Bazelben, de tessék nekem hitelt adni, hogy nagy ember lesz belőle. Tanult ő már mindenfélét, de olyan nyugtalan természetű ember, édes anyánk sokat busul miatta, de azért ő is tudja, hogy a pályafutása nem lesz közönséges. Most gyógyszerész szeptember óta, de érzi, hogy az nem az ő tehetségéhez mért pálya. Édes anyám nem küldhet neki pénzt, hogy ismét pályát változtasson, azért szeretnék én küldeni neki ötven frankot. Jobb volna, ha az irodalmi pályára lépne, már néha írt cikkeket és nagyon dicsérték a szerkesztői üzenetekben. Ő tudom szép cikkeket írna innen Párisból, ha Fanny és Nina tante beleegyeztek volna, hogy ő jőjön helyettem Párisba.

Ha szó volt valami férfiasabb dolgról, amire Meyer ur nem értett, büszkén igazolta magát az öccsével. Ő nem dohányzott, de az öccse már tíz éves korában szivarozott egyszer. Ő fázós ter-

mészetü volt, de az öccse télen is zálogházba merte tenni a téli kabátját. Egyszer valahogyan szóba jött az úszás, kérdeztem, tud úszni?

— Az öcsém tud.

Busan, de vigasztalásképpen mondogatta, hogy az öccse már azóta régen jól megtanult volna franciául is.

Miután így megismertette velem az öccsét, tanubizonyságul hívott, hogy milyen ügyetlenség volt őt kiküldeni Párisba. A lakáspénzt és a koszt-pénzt azért küldik egyenesen Madame Savilenak, mert attól félnek, hogy ő Bázélbe küldi az öccsének. A tanteok megtudták, hogy a zsebpénzével így cselekedett és ezt nem helyeselték. Pedig nincs igazuk.

Lassankint egészen összeszoktunk. Esténkint rendszeren bejött hozzám, rövidebb körmondatokban beszélt és hozott magával a befőttjeiből s aszalt gyümölcsseiből. Megszerette a teát, megügyelte hogyan csinálom s mig én dolgoztam, ő olvasott és ügyesen megkészítette a teát. Ha nem volt spirítusz, vette az üveget, lement a boltba s hozott. Arra azonban barátságunk tetőpontján se tudtam rávenni, hogy miután az én csészémet mellém tette az íróasztalra, biztatás nélkül öntsön a saját csészéjébe is.

Megtörtént néha, hogy a hölgyek közül volt nálam valamelyik látogatóban. Madame Savile a hölgyeknek is gyakran említette a zongorámat,

— Ilyenkor Meyer ur eleinte nem jött be, vagy ha nem vonulhatott vissza idejében, úgy belegabalyodott a körmondatokba, hogy a homlokát kiverte tőle az izzadság, a min a hölgyek igen jól mulattak. Adriennet kedvelte legjobban, mert az kijavította, mikor hibát ejtett a beszédben. Nekem bevallotta, hogy ő rendes körülmények között nagyon tartózkodó természetű a hölgyekkel szemben, de azt hiszi, hogy ez itt nagyon jó nyelvgyakorlat s így társalogva lehet a legtöbbet tanulni. Kár, hogy olyan sebesen beszélnek.

— Ugyan megköszönnék önnek, ha tudnák, hogy csak grammatikai leckéknek nézi őket!

Meyer ur ez irányban zárkozottságot tanusított s ha a hölgyekről volt szó, ismét csak az öccsére hivatkozott, aki szerelem dolgában is mintaszerű egyéniség. Ilyenkor kissé kedélyesebb tónusban emlékezett meg róla:

— A kölyök már tizenöt éves korában kurizálni akart egy órás leányának, de Nina tante megakadályozta azt.

— Hogyan érti ezt Meyer ur?

— Hogyan kérem? . . . Hogyan . . . Hát úgy kérem . . . Ő szerelmes volt, nekem mondta, talán azt gondolta, hogy majd egyszer nőül fogja venni, de Nina tante megtudta . . . Nagyszerű gyerek volt az! Fenyegedett bennünket, hogy öngyilkos lesz és mi úgy féltünk!

A cikkről gyakran megemlékeztünk. Meyer

ur lelkiismeretesen fogta föl az irodalmat s azt állította, hogy ő nem ismer Párisban semmit úgy, hogy valamiről párisi levelet merne írni az »Irodalom stb.«-nek, inkább talán novellát próbálna, hangulatos párisi milieuben, mert az összehasonlító nyelvészet köréből csak nem írhat. Biztattam s témákat is együtt kerestünk. Abban a nézetben volt, hogy szerelem nélkül abszolúte lehetetlen novellát csinálni, ahhoz pedig ő nem tud. De ha tudna se lehetne ilyet írnia, legföljebb álnév alatt, mert otthon is olvassák az „Irodalom stb.“-t. Azt a példányt, mely neki járt, tulajdonképpen a Fanny tante abonnálta s ő rendesen hazaküldte, amikor kiolvasta.

Februárban kirukkolt egy témával, már akkor kezdett ismerkedni Páriszal s ha hölgyekkel találkozott a lépcsőn, bátrabban viselte magát. Ugy kezdte, hogy: — Tegyük fel . . . vegyük, hogy . . . Teszem fel, én megyek a Bon-Marché előtt, amikor jönnek ki este a leányok . . .

Elpirult, sehogy se ment a bevezetés. Ajánlottam, hogy írja le, amint gondolja s akkor majd átnézzük együtt. Napokig vesződött vele, de nem akarta megmutatni. Kérdezte, hogy melyik utcában mutassa be a hőseit?

— Attól függ, hogy mit akar írni.

— Tegyük fel, kérem, hogy két leány jön az utcán, két szép francia leány . . . Azaz, hogy én megyek a Bon-Marché előtt este, mikor csuknak

és jönnek ki a leányok . . . Vagy a hidon, a Louvre előtt, ott a Szajna is, szembe jönnek velem minden este, már messziről megismerem őket . . .

— Nos, hát azután megszólítja őket.

— Oh, dehogy! Dehogy!! . . . Csak mindig mentem utánuk, azaz tegyük föl . . .

— Mondja, Meyer ur, szépek azok a leányok? Meyer vérvörös lett s azt kérdezte:

— Honnan tetszik azt gondolni, hogy én . . .

— Csak úgy gondolom. Hisz ez nagyon természetes. Az öccse tudom megszólította volna már őket.

— Oh az!! Az én öcsém bizony már megszólította volna őket, de én kérem, nem tudok úgy franciául se.

— Az nem tesz semmit. Ha soká habozik, azok fogják önt megszólítani.

— Honnan tetszik ezt gondolni? — kérdezte élénken.

— Ez párisi szokás, mikor az ember sokáig megy egy leány után, aki a Bon-Marchéból jön ki. Látja ez jó novella-téma.

— Én is gondoltam mindjárt. Hogy én majd megyek utána s aztán majd megismerkedünk lassankint. Én leejtek egy levelet vagy valamit, vagy majd esik az eső és haza kísérem. Hogy az illető egy szegény családból való, vannak otthon kis testvérei, akikért ő a Bon-Marchéban dolgozik. Van

egy beteg édes anyja, akit ő ápol . . . És én tanulok szorgalmasan, mindig hazakisérem és . . .

És mi lesz a vége?

— Nem tudom még kérem a végét.

Pedig valami jó befejezést is kellett volna találni. Keresgettük is hosszasan, de Meyer ur inkább azzal foglalkozott, hogy tegyük fel, hogy az illető csakugyan alkalmat nyújtana a megismerkedésre, akkor mit kellene mondani? Mert ő nem tudna mit mondani. Tegyük fel, hogy az illető a reue Rivoliban megállana egy kirakat előtt s ő is ott állana. Az illető mondaná, hogy — szép! És azután együtt mennének tovább, de ő nem tudna semmit se szólni, inkább szeretne elszaladni, de azt se tudná, hogy hogyan váljon el tőle.

— Bizony bajos ez így Meyer ur!

— Bizony! — mondta ő is sóhajtva.

Most, hogy jött a tavasz, végeszakadt a tárgyalásainknak. Meyer ur is kezdett rendetlenül jönni haza, sőt úgy vettem észre, hogy kerüli a találkozást. Néha beszóltam hozzá, — hogy állunk a cikkel? Mit csinál az illető? — Zavartan felelt, de sohase arra, amit kérdeztem. Persze, hogy boldogot csinált, de azt már későn tudtam meg Madame Saviletől. Agyonrémitette a három asszonyt egy levéllel, hogy ne ijedjenek meg, de ő már férfi, kinek a becsület a legdrágább kincse és becsület nélkül talán élni se tudna, de ne ijedjenek

azért meg...Ő neki becsületbeli kötelessége feleségül venni azt, akit szeret és akinek erre szavát adta. Szegény leány, de azért angyal az illető, vannak otthon kis testvérei, akikért a Bon-Marchéban dolgozik, van egy beteg édesanyja, akit ő ápol... És én tanulni fogok szorgalmasan...

A szerencsétlen, megírta haza a novellát!

A mult héten lélekszakadva érkezett a Hôtélbe a három asszony. Szegények, mind a hárman eljöttek, egyik se mert otthon maradni, úgy megremültek. Jó téliesen voltak öltözve s egyszerre borultak Madame Savile nyakába, mikor megtudták, hogy a fru él még, csak nincs itthon.

Elhelyezkedtek a szobájában, sok pakkot hoztak, sült csirkét, befőzöttet. Engem is behívtak és kikérdeztek, hogy mit tudok az esetről? Hál' Istennek, csakhogy még jókor érkeztünk, mondta és titokban keresztet vetett Fanny tante. Nina tante, az, aki a kosztpénzt küldte, elővette a horgolást és horgolt, talán most is a tékozló fiúnak horgolt gyapju alsóinget. Az édesanyja, egy törekeny kis asszony, sírva vette számba a fiú fehérneműit s rögtön pakolni is kezdte, megcirógatva minden inget... édes fiam te! haza megyünk, haza, ma még!...

Még aznap hazavitték, ki se mentek a szobából ebbe a Párisba.

Madame Savilenak nincs szerencséje a filológusokkal.

Legenda.

TÓTH BÉLÁnak.

Egyszer volt egy bolond, aki vásárról-vásárra járt és örökké jókedvű volt, akár sütött a nap, akár esett az eső. Ha nagy sár volt, fölverték őt az országuton a vásáros atyafiak a szekerükre szíves örömet, mert annyi ezer ráncra járt az ábrázatja, hogy a süket-némának is menten jókedve lett, ha csak ránézett.

A vásárban megállt a perces asszony előtt, egyet fintorított az arcán, a két szemöldöke nyomban lecsúszott a szájja szögletéhez és az orra is úgy ellapult, hogy szakasztott olyan lett az arca, mint egy száradt vén percc. A perces asszonyt úgy kellett megtámogatni, hogy szét ne essék a nevetéstől. Adott is érte a bolondnak perccet, de az csak eltátotta a száját, egyet pördült, egyet ugrott és a percc nem volt sehol. Ugy eltűnt, mint a kánfor. Tűvé tették érte a bolondot, keresték mindenfelé, míg végre rá is akadtak egy arra tévedt barát kámzsája alatt. Ott lógott a nagyszemű olvasóján.

— Vakapád bolond, velem ugyan ne bolondozz, mert . . .

És valami csunyát mondott a szentéletű férfin, mert akkor még nem átallottak csunyát mondani a szentéletű férfiak, ha megharagudtak a vásáron.

A bolond ájtatosan elejibe térdelt, hányta magára szaporán a keresztet, keservesen szántabánta gonoszságát és meg is bocsátotta volna bűnét a barát, mert akkor még megbocsátottak a barátok, ha megbékültek, — de egyszer csak elkezdi ám a bolond singszámra húzni reverendája alól a kék meg piros pántlikát, amit hajadon leányzók fónak a hajukba vasárnapi templomozás idejére. És milyen áhitatos buzgalommal pislogott Isten nélkül való cselekedete mellé.

Mire az üstökébe akart volna markolni a barát, bezzeg már a tizedik sátor előtt szaladt, de a tenyerein és a lábaival mind a hüledező barátot fenyegette.

— No megállj, hogy a jó Isten akárhova tegye a dolgodat, majd a kezemügyébe kerülsz te még!

Azt leshette a barát. Ugy járt az, mint a szél, most erről fúj, máskor meg amarról, nem lehet utána igazodni.

Egyszer a bolond fölszedett az országuton egy szélnek hajított gazdátlan kis vadvirágot.

— Hová mégy kis lány?

— Sehová.

— Kié vagy?

— Senkié.

Kócos volt és éhes, éppen neki való volt.

Már most aztán ketten járták a világot, a bolond meg a kis boszorkány. A kis boszorkány utóbb is csak kócos maradt és mindig éhes, bár a pereceken megosztottak és fésüt is szereztek a vásáron. A kis boszorkány megtanult a fésün muzsikálni, de fésülködni nem tanult meg soha, akkor se, mikorra nagy lett és szép lett.

Egy falatka piros szalaggal úgy össze tudta kötni az ő erőszakos, dús fekete haját, hogy szebb volt az, mintha ezüst tükör előtt arany fésűvel fonta volna be. Pedig csak a városok kapui előtt csavarintotta kontyba és csupán az árnyéka volt a tükre.

A vásárokon csapatostul jártak utána a legények, a kiknek színes köveket rázott össze a kötényében és azokból árulta a jövőndőt. De a legények nem a jövőndöt kívánták tudni, hanem csak egy szálát szerettek volna a hajából, ha még ezer olyan drágán.

— Csak egy szálát szép boszorka, a tied lehet érte a lelkem!

— Kell az az ördögnek! — felelt nekik ő és a szemük közé kacagott. Fehér fogai gonoszul csillogtak ilyenkor és lángolva harsadt le vérpiros ajkairól a forróság.

Mellette hányta a bukfencet a bolond, száz esengő csengett rajta és marékszámra kínálta fejéről a legényeknek a kócot — egy csókért!

Aztán mentek, amerre a szél.

Bokor alatt háltak és jól aludtak. Hajnali harmat mosdatta a boszorkányt és napsugárba törülközött. Táncolva járt a bolondjával vásárról vásárra.

Igy értek egyszer abba a városba, ahol a legszebb templom van a világon és mindig bucsu van az utcán.

Istenem, csak oda ne fujta volna őket a szél soha!

Éppen vásár is volt, mely hat napig tartott minden esztendőben.

Voltak ott azon a nevezetes vásáron piros sapkás görögök, a kik együtt járnak föl az ioniai tengeren az otrantóbeli talián hajósokkal, kövér olajbogyókat és húsos-szemü mazsolát hozván; trapezuntiak és rengeteg szakálu örmények, a kik selymet és vert mivü drágaságokat árulnak és nagyon szidalmazták egymás portékáját; még Hispánia tulsó feléből, a háromszor szép cadizi öbölből, de még a kaukázusi töménytelen hegységek tövéből is voltak ott bucsusoknak áruló kereskedő emberek, nem is emlékezve meg különösen a fekete kaftányos zsidókról, a kik mindenütt szaporán találtatnak, a hol adás-vevés történik és a kiket igen gyakorta ütlegettek naplemente után minden nemzetségbeli derék kereskedők és érdemes hajósok és a jámbor bucsusok nemkülönben, ha a városkapuk bezáratván, a városban találtattak.

Zúgtak a harangok és mind ezen népek nagyon mulattak és igen sokat nevettek a bolondnak bolondságain és száz meg száz legény bomlott a szép boszorkány után. Kinálták a lelküket egy szál hajáért.

A százak között volt azonban egy, a ki nem kért ő tőle semmit, de úgy tudott nézni, mint a délre érő nap s akkor is érezte, hogy nézi, mikor a háta mögött állt.

Mikor eltáncolván a tüzes flamenkát, körülhordozta a szép boszorkány a pántlikás és rézesattogós kis dobot, melybe ezüst pénzeket is bőségesen dobáltak a néző emberek és a midőn oda érkezett azon idegen elé, borzongva hunyta be a szemeit a nézése előtt és leejtette kezéből a kis spanyol dobot, melyből mind a pénz széjjel gurult. Bár azonban mind a pénzt összekeresték az emberek és hűségesen oda adták a bolondnak és bár az idegen egy egész erszény pénzt dobott nekije, a bolond megijedt az esettől és nem vetett olyan sok bukfencet, hanem hívta a szép boszorkányt.

— Menjünk mi innen, ebből a városból, mert nem jó lesz itt minékünk!

Történt pedig ekkor a tolakodásban, hogy egy tömérdek hajóslegény át akarta karolni a szép boszorkány derekát, de az, az az egy, a ki úgy tudott nézni, mint a délre érő nap, vállon kapta a hajóslegényt és mint a pelyhet, behajította a vásárosok közé. Csak fél kézzel.

Már ekkor nagyon hívta a szép boszorkányt a bolond, hogy menjenek ők ebből a városból, úgy hitta, mint soha még.

— Ne menj! — sugta neki egy hang, a melyet soha se hallott eddig egy vásáron se, lágy volt az, mint a hajnali kék égen ringó felhő és mély, mint az éjszakai erdőzúgás.

Egyre a nyomukban volt.

Megmondta, pedig a bolond is hallotta, hogy a bárkája ott áll a városkapu előtt, a födeles hid alatt, ezüst csillagos kék zászló leng az árbócon, arról mindjárt meg lehet ismerni.

— Megismered?

— Meg! — felelt a szép boszorkány, pedig a bolond is hallotta, aztán járta a tüzes flamenkát, mintha ezer ördög toporzékolt volna benne.

Mikor este lett és elszéledtek a vásárosok, lassan ballagott ki a várkapun szép boszorkánya után a bolond. Keserves arcot vágott, pedig nem is látta senki.

— Hát elmégy, te?

— El.

— Elkisérjelek a bárkáig?

— El.

El is kísérte hát a bárkáig és a helyett, hogy még szebben kérte volna, hogy ne hagyja el, mert mit csinál ő eztán egymagára, — csak az ábrázatját fintorgatta és furcsábbnál furcsább formája volt annak. A parton se tudott szólni, hosz-

szura elnyúlt a szája és meg se mukkant. Roppant bolond figura volt ő így.

A boszorkány kérte, hogy aztán azért ne ugorjon ám a folyóba és azt is megígérte neki, hogy majd visszajön és megölelte és táncolva szaladt föl a keskeny deszkapallón a bárkára.

A bolond pedig leült a partra és ott ült és nézte, hogyan indul le vízmentén a hajó.

Mikor a bárka elindult, akkor ő is fölkelte és ment utánna a parton, futva, száz csengő csengett rajta. Három napig kísérte a tengerig és le nem vette szemeit az ezüst csillagos kék zászlóról, míg csak egy kicsi látszott belőle.

Már mikor nem látszott semmi se belőle, akkor is nézte még három napig.

Aztán búsan ballagott vissza abba a városba a hol a legszebb templom van a világon és mindig bucsu van az utcán és ott sok sok krajcárt adtak neki, mert nincs is annál bolondabb látvány, mint egy bús bolond.

Ő pedig csak egyenesen a templom felé tartott.

Tudta még jókedvű bolond korából, hogy a mit abban a templomban kérnek, az beteljesül, azért jár oda szüntelen a proseeccio.

Be akart hát ő is állni a proseecióba, de azok elkergették maguk közül. Mindenki bemehegett a templomba, őt nem eresztették be, mert azt hitték, hogy bolondozik és csak nevettek.

Léhorgasztott fejjel üldögélt a sarkon és olyan jól csinálta a szomorúságot, hogy halommal gyűlt eléje a krajcár.

Este, mikor már elhallgattak a harangok és üresen állott a templom, lopva beosont a sekrestyébe.

— Hát te mit akarsz itt? — kérdezte tőle mérgesen a sekrestyés barát.

Minden krajcárját a sekrestyés barátnak adta és kérte, eresztené be őt a kis ajtón át a templomba.

— Mit akarsz te ott bolond?

— Én is kérni akarok valamit.

— Iszen imádkozni se tudsz te!

De csak addig könyörgött a sekrestyés barátnak, míg végre beleegyezett, hogy jó no, be bocsájtja hát a templomba.

— Mit kellett csinálni, hogy meghallgassanak engem?

— A mit legjobban tudsz te, azt ajánld föl a Miasszonyunk oltárán.

Ezzel beeresztette a kis ajtón a templomba és a sekrestyéből leste, hogy mitévő leszzen.

A bolond nem tanakodott, egyenesen az elé az oltár elé ment, mely fölött a Madonna szépséges képe lógott.

A sekrestyés barát úgy elámult, mozdulni se tudott, mikor azt látta, hogy kezdi a bukfcenet hányni az oltár előtt a bolond, elforgatja kezit, lábát, forog mint a motola, hanyatt hajlik, hogy

csaknem kettétörök bele a dereka, a lábait nyakába szedi, a kezeire áll és nem kíméli magát semmi módon, üti, veri a fejét az oltár lépcsőjéhez, az arcát ezer ráncba szedi, a melle zihál, a csörgők szakadatlanul csörögnek rajta, most összezsugorodik mint egy hordó, majd elnyúlik mint egy kígyó, nyöszörög valamit, de annak semmi értelme nincsen, a nyakán és a halántékain a megpattanásig dagadnak ki az erek, de hanyatt vágja magát a templom márvány padlóján és patakosan csurog róla az izzadság.

És ekkor valamennyi harang egyszerre megkondult a tornyokban és mennyei világosság áradt szerte az oltárról és a Szűz kilépett a képből és leemelte fejről csillagos fátyolát és szeliden letörülte vele a bolond arcáról a verejtéket. . .

De hát Istenem, a szép boszorkányt vissza hogy hozza a Madonna, ha már egyszer elment?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELBESZÉLÉSEK.

	Lap
Lady Robinson	97
Ezerkettedik éjszaka	120
Hôtel Voltaire	125
Sarah	134
Az illető	142
Legenda	155

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

